

KONDA

Barometresi

TEMALAR

**Popülist Tutum,
Negatif Kimliklenme
ve Komploculuk
Kasım 2018**

(Bu rapor abonelerimizle yaptığımız sözleşmelere uygun olarak yayınlanmıştır.)

İÇİNDEKİLER

1. YÖNETİCİ ÖZETİ	4
2. TEMA – POPÜLİST TUTUM, NEGATİF KİMLİKLENME VE KOMPLOCULUK	6
2.1. Kavramsal Çerçeve	6
2.2. Türkiye’de Popülist Tutum	10
2.2.1. Meclis halkın iradesini takip etmeli ve saygı göstermelidir.....	11
2.2.2. Demokrasi sorunları olsa bile en iyi yönetim biçimidir.....	12
2.2.3. En önemli siyasi kararları halk değil, siyasetçiler vermelidir.	13
2.2.4. Toplumdaki en büyük bölünme elitler ile halk arasındadır.....	15
2.2.5. Beni sıradan bir vatandaşın temsil etmesini tercih ederim.	16
2.2.6. Siyasetçiler çok laf söyleyip az iş yaparlar.....	17
2.2.7. Siyasette uzlaşma demek bir kişinin ilkelerinden vazgeçmesi demektir.....	19
2.2.8. Siyasetçiler kendi ayrıcalıklarını korumak için her zaman uzlaşırlar.....	20
2.2.9. Oy verdiğim parti, Türkiye’deki halkın tek ve gerçek sesidir.	21
2.2.10. Türkiye’deki Suriyeliler bizden daha iyi koşullarda yaşıyorlar.....	22
2.2.11. Değerlendirme.....	23
2.3. Türkiye’de Negatif Parti Kimliği.....	25
2.3.1. Türkiye’de Demokrasinin İşleyişinden Duyulan Memnuniyet	33
2.3.2. Seçmenlerin Sağ-Sol Skalasında Konumları.....	35
2.3.3. Demokrasinin İşleyişi ve Sağ-Sol Konumunun Parti Kimliklenmeye Etkisi.....	39
2.4. İddialar ve Komplo Teorileri	41
2.4.1. Siyasi İddialar	43
2.4.2. Komplo Teorileri.....	48
2.4.3. Değerlendirme.....	59
2.5. Teyit.org’un Komplolar Hakkında Değerlendirmesi	65
2.6. Değerlendirme ve Yorum	68
3. ARAŞTIRMANIN KÜNYESİ.....	74
3.1. Araştırmanın Genel Tanımı.....	74
3.2. Örneklem	74
4. TÜM CEVAP DAĞILIMLARI	76
4.1. Deneklerin Profili.....	76
4.2. Popülist Tutumlar	80
4.3. Negatif Parti Kimlikleri.....	82
4.4. Komplolar	85
5. TERİMLER SÖZLÜĞÜ.....	88
5.1. Terimlerin Kaynağı Olan Soru ve Veriler	89

1. YÖNETİCİ ÖZETİ

Kasım'18 Barometresi raporumuza temel olan araştırmanın saha çalışması 3-4 Kasım tarihlerinde, 30 ilin 103 ilçesine bağlı 148 mahalle ve köyde 2662 kişiyle hanelerinde yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilmiştir.

TEMA: POPÜLİST TUTUM, NEGATİF KİMLİKLENME VE KOMPLOCULUK

Bu ayın temasını üç farklı açıdan inceleyerek oluşturduk. Özyeğin Üniversitesi'nin Uluslararası İlişkiler bölümünden Doç Dr. Evren Balta'nın desteğiyle hazırladığımız bir model çerçevesinde 3 başlık altında analiz yapmamızı sağlayacak soru grupları hazırladık. KONDA olarak yaptığımız analizlere ek olarak Balta'nın popülizm literatürüne dayandırarak hazırladığı zengin içerikli kavramsal çerçeveyi ve değerlendirmeyi tema bölümümüzde inceleyebilirsiniz.

Popülist Tutum

İlk olarak kişilere popülist tutumlarını ölçebilmemizi sağlayan bir grup popülist ifadeye ne derece katılıp katılmadıklarını sorduk. "Meclisin iradesi", "siyasetçi ve halk arasındaki ilişki" veya "elitler ve halk arasında bölünme" gibi 10 ifadeye verilen cevapları incelediğimizde farklı demografik kümelerin popülizm puanları arasında farkların oldukça az olduğunu görüyoruz. Örneğin üniversite mezunlarının popülist tutum puanı 3,5 iken lise altı eğitimlilerin puanı 3,7. Eğitim arttıkça popülist tutumun azaldığı doğrudur, fakat ortaya çıkan azalma çok büyük bir fark da yaratmamaktadır.

Siyasi parti tercihine göre de kayda değer bir farklılık bulunmamaktadır. Dolayısıyla popülist tutumun Türkiye toplumunda siyasi tercihten bağımsız bir zemin bulduğunu söyleyebiliriz.

Negatif Kimliklenme

Negatif parti kimliği seçmenlerin parti sistemi ile kurdukları ilişkinin esasen dışlayıcı olduğu varsayımına dayanır ve popülist partiye olan desteğin o partiye olan olumsuz duygular kadar, diğer partilere olan yüksek düzeydeki negatif duygulardan kaynaklanır.

Bu bağlamda görüştüğümüz kişilere Ak Parti, CHP, MHP, HDP ve İyi Parti için tek tek genel seçimler/meclis seçiminde ve yerel seçimler/belediye başkanlığında oy verip vermeyeceklerini "1) kesinlikle verirdim - 4) kesinlikle vermezdim" skalasında sorduk. Genel seçim ile yerel seçim oyu arasında çok büyük farklılıklar bulunmuyor. Bir partiye oy "verilebilir" olsun olmasın, seçimin yerel ya da genel olması tercihleri çok da değiştirmiyor.

Bu bölümden en belirgin bulgu HDP'nin en istenmeyen parti olması şeklinde karşımıza çıkıyor.

Demokrasiden memnuniyet

Bu bölüme bağlı olarak Türkiye toplumunun mevcut demokrasinin işleyişinden ne kadar memnun olduğunu inceledik. Türkiye ortalaması "1-Hiç memnun değilim", "10-Çok memnunum" skalasında ortanın biraz altında 4,7 puan oldu. Kırdakiler Türkiye'de demokrasinin işleyişinden kenttekilere, kenttekiler de metropoldekilere göre daha memnunlar. Kadınlar, erkeklere göre daha memnun olduğu gibi, yaş arttıkça demokrasinin işleyişinden memnuniyet artıyor.

Seçmenlerin sol-sağ skalasındaki yeri

Türkiye'de konu siyaset olunca en sık kullanılan terminolojilerden biri "sağcılık" ve "solculuk" oluyor. Bu ayın temasını da destekleyecek bu tanımları için görüştüğümüz kişilerden kendilerini nerede konumlandıklarını öğrenmeye çalıştık.

Türkiye geneli kendini 1-sol - 10-sağ ekseninde ortalama 6,0 ile ortanın biraz sağında bir yerde konumlandırıyor. Ak Partili'ler az farkla da olsa kendilerini en sağda konumlandıran seçmen kümesi. Ak Partili'lerin hemen ardından MHP seçmenleri geliyor. İyi Parti seçmenleri

kendilerini Türkiye ortalamasına çok yakın bir yerde konumlandırırken, CHP ve HDP seçmenleri kendilerini sola daha yakın konumlandırıyor.

İddialar ve komplolar

Popülizm teması ile birlikte bir takım siyasi iddiaları ve komplo teorilerini de gördüğümüz kişilere sorduk. Doğru bilgiye dayanan bir yargının yanısıra “Dünyayı beş büyük aile yönetiyor” benzeri “komplo” olarak tarif edilebilecek yargılara ve “Almanya 3. Havalimanımızı kısıyor.” benzeri “siyasi iddia”lara toplumun ne derece katıldığını ölçmeye çalıştık.

Bu bölümün bulguları her ne kadar eğlenceli görülebilse de aslında sonuçları hayli üzücü çıkmıştır. Zira, eğitilmiş gruplar da dahil olacak şekilde toplumun çok önemli bir kısmı aslı, dayanağı olmadığı çok belirgin olan iddialara bile inanmaktadır. Var olmayan kontoryum elementinin ülkemizde var olduğuna ve dış güçlerin çıkartmamızı engellediği savına üniversite mezunu olanların bile üçte biri inanmaktadır. Dolayısıyla, toplumun bilgiyle olan ilişkisinin hayli zayıf olduğunu ve bunun ciddi bir problem olarak görülmesi gerektiğini düşünüyoruz.

2. TEMA – POPÜLİST TUTUM, NEGATİF KİMLİKLENME VE KOMPLOCULUK

2.1. Kavramsal Çerçeve: Popülizm, Negatif Kimliklenme ve Türkiye’de Siyasal Partilere Destek

Evren Balta

Özyeğin Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yükselen bir siyasi gerçeklik olarak popülizm, bir süredir siyaset bilimcileri meşgul ediyor. Bir zamanlar yalnızca ham demokrasilerin ya da gelişmekte olan ülkelerin sorunu olarak görülen bu siyasi olgu, 2008 krizi sonrasında Batı’nın sanayileşmiş demokrasilerini de güçlü bir siyasal akım olarak etkilemeye başlamıştır.¹ Popülist liderler ve partiler dünyanın her yerinde güçlü seçim zaferleri kazanmaktadırlar. Sadece son on yılda ve sadece Avrupa’da popülist partilere oy veren oranı %7’lerden %25’e ve en az bir popülistin bulunduğu bir hükümet tarafından yönetilen Avrupalıların sayısı 12,5 milyondan 170 milyona çıkmıştır.²

Popülist hareketlerin hepsi “halk”ın temel menfaatlerini temsil eden, kararlı ve samimi siyaset söylemleri ile önemli siyasal figürler haline gelmiş ve destekçilerine düzeni değiştirecekleri sözü vermiştir. Buna rağmen ne ideolojik açıdan ne de siyasi stratejisi ve örgütlenme biçimi açısından bütün popülizmlere özgü ortak bir siyasal kimlikten bahsetmek mümkün değildir. Popülist partiler ve aktörler aşırı soldan aşırı sağa doğru çeşitlenen farklı ideolojileri temsil edebilirler, ayrıca, gevşek ağlardan sıkı parti disiplinlerine, pek çok farklı organizasyon stratejilerini de kullanabilirler.³

Bu farklılıklara rağmen popülist hareketleri ortaklaştıran nokta hepsinin “toplumu temiz halk ve yoz elitler arasında homojen ve birbirine düşman iki gruba ayıran esnek bir ideoloji” ye sahip olmalarıdır.⁴ Bir diğer deyişle popülizm pratikte pek çok farklı ideolojiyle yan yana gelse de, ana ayırıcı özelliği toplumu seçkinler ve halk üzerinden bölen kutuplaştırıcı bir siyasete sahip olmasıdır. Her popülist siyasette ve her popülist siyasetin içinde de değişen koşullara göre seçkinlerin tanımının içine kimin girdiği değişebilir. Zenginler, siyasetçiler, bürokratlar, profesyoneller ve genel olarak da popülist siyasete muhalif (dolayısıyla halkın kendini temsiline) olan bütün toplumsal gruplar ana hedeftir.

Popülizm bu açıdan tekçidir. Kendisinin ve yalnızca kendisinin bütün toplumsal çıkarları savunduğunu, kendi sözüne karşı çıkanların halkın iradesine de karşı olduğu iddiasına sahiptir. Bu açıdan toplumda farklı çıkarların olduğu ve bunların o çıkarları sahipleri tarafından temsil edilmesi ve siyasetin bu çıkarların uzlaşması üzerinden ilerlemesi gerektiğini düşünen çoğulcu demokrasi tanımları ile taban tabana zıttır. Aynı şekilde toplumda temel uzlaşmanın o topluma dair bilgiyi elinde tutan, konusunda daha uzmanlaşmış kişiler/gruplar tarafından yapılmasını öngören seçkin anlayışla da bağdaşmaz. Popülizm temel bir tutum olarak uzmanlara güvensizlik, seçkinlere olan düşmanlık, uzlaşmaya yönelik negatif algı üzerinden şekillenir.

¹ Evren Balta ve Soli Özel (2018) “Popülizm Siyaseti: Küresel Çağda İktidar ve Protesto” *Kültür Politikası Yıllığı*, Milena Dragicevic Šešić, Jonathan Vickery (der), İstanbul: İletişim

² John Henley (2018) “How Populism Swept through Europe” *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2018/nov/20/how-populism-emerged-as-electoral-force-in-europe> (erişim tarihi 20 Kasım 2108)

³ Benjamin Moffitt. *The global rise of populism: Performance, political style, and representation*. Stanford University Press, 2016. s. 3

⁴ Cas Mudde, & Cristobal Rovira Kaltwasser *Populism: a Very Short Introduction*. Oxford University Press, 2017, s.16

Popülist seçmenler kendilerini siyaset dışı olarak kuran popülist siyasal lider/ siyasi parti dışındaki bütün siyasi kurumların ve kişilerin yozlaşmış olduğunu varsayımına ikna olmuşlardır. Siyaset yaparken siyaseti reddetme hali popülizmin ana paradoksudur ve bu paradoksun işlemesi seçmenlerin popülist lider/partinin yaptığı siyasetin siyaset olmadığı illüzyonuna kendini kaptırması ve bu illüzyonun devamı ile mümkündür.

Elinizdeki bu araştırma popülizm üzerine olan yazından hareket ederek temel popülist değerlerin toplumda ne kadar yaygın olduğunu bulmayı hedeflemiştir. Bu değerler siyasete ve siyasetçilere olan düşmanlık; siyasette uzlaşma eğilimlerine yönelik kuşku; toplumun ana çatışmasını elitler ve halk arasında görmek ve kendi oy verdiği partiyi halkın tek ve en güçlü temsilcisi olarak görmek şeklinde sıralanabilir. Özellikle popülist bir siyasi partinin uzun süre iktidarda olduğu ülkelerde popülist değer ve tutumlar yaygınlaşmakta ve anaakım partiler de dahil olmak üzere bütün siyasal partilerin söylemlerini belirlemeye başlamaktadır. Hatta popülist siyasi partilerin uzun süreli iktidarı, bu partinin seçmenleri arasında siyaset ve siyasetçilere yönelik negatif tutumu diğer partilerin seçmenleri arasında olduğuna nazaran azaltabilmektedir.

Bu araştırma ülkemizin seçmenleri arasında popülist tutum ve değerlerin yaygınlığını anlamayı hedeflediği gibi, aynı zamanda popülizmin yükselişinin ve iktidarda kalmasının önemli nedenlerinden biri olarak görülen negatif parti kimliği olgusunu Türkiye bağlamında araştırmayı hedeflemiştir. Negatif parti kimliği seçmenlerin parti sistemi ile kurdukları ilişkinin esasen dışlayıcı olduğunu ve popülist partiye olan desteğin o partiye olan olumlu duygular kadar, diğer partilere olan yüksek düzeydeki negatif duygular yüzünden olduğunu iddia eder.

Popülizm İktidara Geldiğinde: Eşitsizlik, Kültürel Tepki ve Negatif Parti Kimliğinin Önemi

Sosyal bilimler yazını popülizmin yükselişine dair farklı açıklamalar sunmaktadır. Bu açıklamalardan ilki popülizmin küreselleşmenin yarattığı ekonomik büyüme ve gelişmenin dışında kalan “kaybedenler” tarafından desteklendiğini iddia eder. Küreselleşmenin kaybedenleri tezi çok farklı grupları bir araya getirir. Örneğin sanayinin ucuz iş gücünün olduğu Çin gibi bölgelere kayması yüzünden işlerini kaybedenler ile küreselleşmenin ulusal sermayeyi koruyan bariyerleri ortadan kaldırması ile rekabet gücünü kaybeden yatırımcılar popülist hareketlerin aynı anda ve güçlü destekçisi olabilirler.

Küreselleşme iş kaybının yanı sıra pek çok yeni toplumsal bölünme ve çatışma da yaratır. Emegın hareket imkanları belirli bir grup için artarken, bazı gruplara tamamen kapanır. Bu durum hareket edebilen emek türleri (örneğin dünyanın her yerinde çalışabilecek profesyoneller) ile sabit emek türleri arasındaki uçurumu derinleştirir. Küreselleşmenin etkileri ve sağladığı refah kent/kır ile kıyı ve içerisi gibi coğrafi bölgeler üzerinde de farklı biçimlerde dağılır. Kıyılar ve büyük kentler küreselleşmenin faydalarını daha çok hissederken, iç ve kırsal bölgeler küreselleşmenin kaybedenleri arasındadır. Üstelik ampirik araştırmalar küreselleşmenin sağladığı ekonomik büyümenin bütün bir topluma son derece eşitsiz bir biçimde dağıldığını, gelirin önemlice bir kısmının özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde en zenginleri daha da zenginleştirdiğini, ulusal eşitsizlik oranlarının görülmemiş bir biçimde arttığını ve orta sınıfın giderek küçüldüğünü göstermektedir.⁵

Ekonomik değişim ve endişe tezi ile bağlantılı kültürel açıklamalar ise popülizmin temelde dünyada büyük bir hızla yaşanmakta olan değişimlere verilen kültürel bir tepki olarak da okunabileceğini iddia eder. Bir diğer deyişle popülizm artan eşitsizlik ve dışlanmanın kültürel/siyasal bir biçimde dışa vurulmasıdır. Popülist siyasetler küreselleşmenin fayda sağladığı sınıfların dışında kalan grupların tepkilerini “millilik ve yerlilik” söylemi altında

⁵ Ronald Inglehart, & P Norris (2016, August). *Trump, Brexit, and the rise of populism: Economic have-nots and cultural backlash* (HKS Working Paper No. 26). Boston MA;

eklektik olarak bir araya getirme işlevi görür.⁶ Bu grupları bir araya getiren mekanizma “gıpta etmektir”.⁷ Kültürel savunmacılık hipotezleri seçmenlerin hızlı ekonomik ve toplumsal dönüşümler sırasında pek çok farklı grubun bu dönüşümlere yönelik reaksiyoner bir kimlik geliştirdiklerini ve savunmacı kimlikler edindiklerini de ifade eder. Nitekim popülizmin halkın otantik kültürü karşısında elitlerin yozlaşmış kültürüne yaptıkları vurgu kendisini ya da inandığı değerleri farklı nedenlerle tehdit altında hisseden gruplara şemsiye niteliğinde bir kimlik sağlamaktadır.

Üstelik ulusal yöneticilerin küreselleşmenin hem aşağıdan hem de yukarıdan gelen baskılarına karşı seçmenlerine vaatlerini gerçekleştirmeleri giderek zorlaşmaktadır. Böyle bir durumda siyasi partiler arasındaki farklar azalmakta, yirminci yüzyıl boyunca siyasal parti sistemlerini belirleyen ayrımlar anlamını ve önemini yitirmektedir. Burada söz konusu en önemli veri ise anaakım siyasi partilerin mevcut değişimleri anlama, açıklama ve etkileme gücünü yitirmiş olmalarıdır. Tam da bu durum oy verenleri daha radikal alternatiflere yöneltmekte ve popülist partilerin kızgın söylemi ile rezonans içinde olan bir seçmen grubu ortaya çıkarmaktadır.⁸

Bir diğer deyişle popülist siyasal partiler siyasal parti sisteminde merkez sağ ve merkez sol partilerin anaakımda birbirlerine yakınlaşmasından ve aralarındaki farkların kaybolarak siyasal parti sisteminin merkezde toplanmasından pozitif bir biçimde etkilenmişlerdir. Bu partilerin mevcut dönüşümleri anlamak ve karşılamadaki yetersizliği, bu dönüşümlere dair yeni bir dil bulmaktaki isteksizliği popülistlere olan siyasal desteğin artmasında belirleyicidir. Hatta bütün yirminci yüzyıl boyunca “kaybedenleri”, aşağıdakileri temsil etme iddiasında olan sosyal demokrat hareketler de dünyanın pek çok yerinde eğitilmiş, orta sınıfların değerlerini savunan ve kimlik siyaseti üzerinden harekete geçen partiler haline dönüşmüşlerdir. Kısacası dünyanın pek çok ülkesinde siyasal parti sistemi ortaya çıkan dönüşümleri ve yeni bölünmeleri karşılayacak aktörlere sahip değildir.

Popülist siyasal partiler mevcut siyasal parti sisteminin ve geleneksel partilerin kendilerini temsil etmediğini düşünen grupları yeni bir anlatı etrafında kimliklendirirler.⁹ Pek çok araştırma negatif parti kimliklerindeki yükselişin popülizmin önemli bir nedeni olduğunu iddia etmektedir.¹⁰ Negatif parti kimliği bir seçmenin hiçbir koşulda oy vermeyeceği parti anlamına gelir. Oy verenler kararlarını pozitif duygular üzerinden değil, diğer partilere hissettikleri negatif duygular üzerinden belirlemektedirler.

Bir diğer deyişle popülist siyasal bölünmenin sürmesi seçmenlerin bir partiye hissettikleri olumlu duyguların değişmesinden daha çok; diğer siyasal partilere hissettikleri negatif duyguların varlığına ve gücüne bağlıdır.¹¹ Popülizm çoğu zaman olumlu partizanlık değil, negatif partizanlık üzerinden yükselir. Yani bir partinin destekçilerinin o partiye olan sadakatinden daha önemlisi, diğer partiye/partilere olan nefretleridir. Popülizm iktidara geldiğinde seçmenlerin diğer partilere yönelik negatif tutumunu artırarak kendini devam ettirir. Tam da bu nedenle popülist siyasal partiler kutuplaştırıcıdır. Nitekim popülist siyasal partiler kutuplaşmış bir toplum yaratabildikleri ve ekonomik faydayı kendi destekçilerine daha fazla

⁶ Ronald Inglehart, & P Norris (2017). Trump and the populist authoritarian parties: The silent revolution in reverse. *Perspectives on Politics*, 15, 443-454.

⁷ Rogers Brubaker (2017). Why populism? *Theory and Society*, 46, 357-385.

⁸ E Hepburn & Odman, P. (2017). Mainstream parties, the populist radical right, and the (alleged) lack of a restrictive and assimilationist alternative. In *The European Mainstream and the Populist Radical Right* (pp. 1-27). Routledge.

⁹ Cas Mudde & Rovira Kaltwasser, C. (2018). Studying populism in comparative perspective: Reflections on the contemporary and future research agenda. *Comparative Political Studies*, 51(13), 1667-1693.

¹⁰ J McCoy, Rahman, T., & Somer, M. (2018). Polarization and the global crisis of democracy: common patterns, dynamics, and pernicious consequences for democratic polities. *American Behavioral Scientist*, 62(1), 16-42.

¹¹ C. Meléndez & Rovira Kaltwasser, C. (2017). Political identities: The missing link in the study of populism. *Party Politics*. Advance online publication. doi:10.1177/1354068817741287

dağıttıkları oranda, bu destekçiler sahip olduklarını kaybetme ihtimaline karşı popülist partilere olan desteklerini geri çekmemektedirler.¹²

Elinizdeki bu araştırma Türkiye’de seçmenler arasında negatif parti kimliğinin boyutlarını incelemektedir. Bu araştırmanın bir diğer ana sorusu yine popülizm yazını ile yakından ilişkili olarak ortaya çıkan “hakikat-sonrası” kavramıdır.

Hakikat Sonrası ve Popülizm

Oxford Sözlüğü, “hakikat sonrası” ifadesini, 2016 yılında icat edilmiş en önemli kavram olarak seçmiş ve “duygulara ve şahsi inançlara hitap etmenin, kamuoyunu şekillendirmede objektif gerçeklerden daha etkili olduğu koşullarla ilişkili”¹³ bir durum olarak tanımlamıştır. Popülist siyasal partiler ile günümüz toplumların hakikatla kurdukları ilişki arasında ne gibi bir bağ kurulabilir? Popülizm toplumların hakikat-sonrası bir döneme evrilmelerinde bir neden midir, yoksa bu durumun bir sonucu olarak mı ortaya çıkmaktadır? Muhtemelen her ikisi de doğrudur. Popülizm hem toplumların hakikatle kurdukları ilişkinin değişiminin bir sonucudur, hem de o ilişkinin daha da bozulmasına önemli bir katkı yapmaktadır.

Tıpkı anaakım siyasal partilerin konumlarını yitirmesi gibi, anaakım medya da artık tartışma, referans ve perspektif bakımından ortak kabul görmüş bir çerçeve temin etmeyi başaramamaktadır. Sosyal medya teknolojisinin yayılması bilgi alanını çok küçük parçalara ayırmış ve farklı kampları birleştirecek bir tür küresel ya da siber köy hayali kuranların beklentilerinin aksine, kutuplaşmayı ve ortak referansların kaybını kolaylaştırmıştır.¹⁴ Bu alanlarda bilgi büyük bir hızla, herhangi bir aracı kuruma ihtiyaç kalmadan, çok büyük bir mekânsal genişlikte, ve kaynağından koparak yayılmaktadır. Bilginin bu adem-i merkezîyetçi hali demokratik imkanları artırdığı gibi, referans noktalarının olmadığı dağınık ve merkezsiz bilgi akışı toplumun hakikat ile olan ilişkisini de zayıflatmaktadır.

Üstelik giderek etkinlikleri artan popülist siyasetçiler de seçmenler ile doğrudan iletişimi tercih etmekte, bu iletişimde aracı kurumlara ve/veya gerçekliğe itibar etmemektedirler. Rasyonel analiz ve gerçeklik temelli argümanlar geçerliliğini ve etkililiğini giderek yitirmektedir. Elitlere olan genel güvenin popülist siyasetlerle körüklenerek erozyona uğraması da hakikat ile ilişkisini daha doğrudan kuran, geçerlilik, rasyonel analiz peşinde koşan uzmanların ve profesyonellerin ve hatta kurumların toplumdaki pozisyonu ve rolünü son derece olumsuz etkilemiştir. Böyle bir toplumsal iklimde hızla yayılan ve gerçeklikte ve rasyonel analizden yoksun bilgiler bütün seçmen kitleleri içerisinde yaygın kabul görmekte, siyasetin rasyonel zeminin altını oymakta ve seçmenlerin siyasi süreçlere olan güvensizliğini körüklemektedir.¹⁵

Temaya dair bölümün en sonunda tartışacağımız gibi elimizdeki veriler Türkiye’deki seçmen kitlesinin popülist tutum anlamında birbirinden büyük ölçüde ayrılmadığını; negatif parti kimliğinin pozitif parti kimliklerinden daha güçlü olduğunu ve yine aynı biçimde popülizmle doğrudan ilgili olduğu düşünülen komplocu düşünme biçiminin Türkiye’deki seçmen gruplarının hepsinde yaygın olduğunu göstermektedir. Bu durum Türkiye’yi popülizmin sadece popülist parti destekçileri tarafından değil bütün seçmen grupları tarafından kabul gören bir düşünce biçimini almış olması üzerinden dünyadaki pek çok örnekten ayırmaktadır.

¹² M Singer (2018). Delegating away democracy: How good representation and policy successes can undermine democratic legitimacy. *Comparative Political Studies*, 51, 1754-1788.

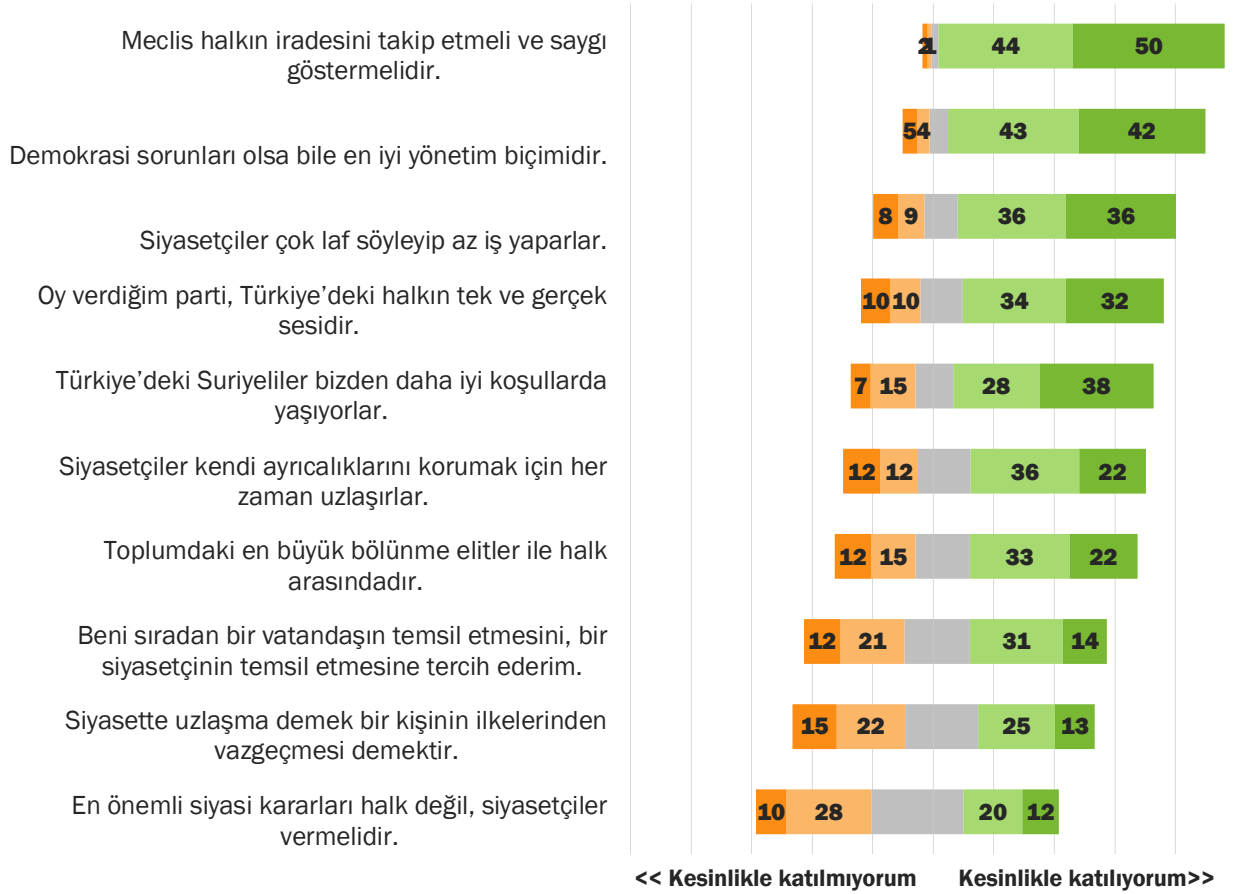
¹³ Oxford Dictionary. <https://en.oxforddictionaries.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016>

¹⁴ C. R. Sunstein, (2018). # Republic: Divided democracy in the age of social media. Princeton University Press.

¹⁵ J. E., Oliver & Wood, T. J. (2014). Conspiracy theories and the paranoid style(s) of mass opinion. *American Journal of Political Science*, 58(4), 952-966.

2.2. Türkiye’de Popülist Tutum

Görüştüğümüz kişilere bir takım yargılar okuyup, bu yargılara katılıp katılmadıklarını sorarak, Türkiye toplumunun ve farklı seçmen kümelerinin popülist tutumlarını ölçmeye ve anlamlandırmaya çalıştık. Her bir yargıya değinmeden önce şunu belirtmemiz gerekiyor ki; aşağıdaki grafikte de görüldüğü üzere, Türkiye toplumu popülist yargılara büyük oranda katılıyor.

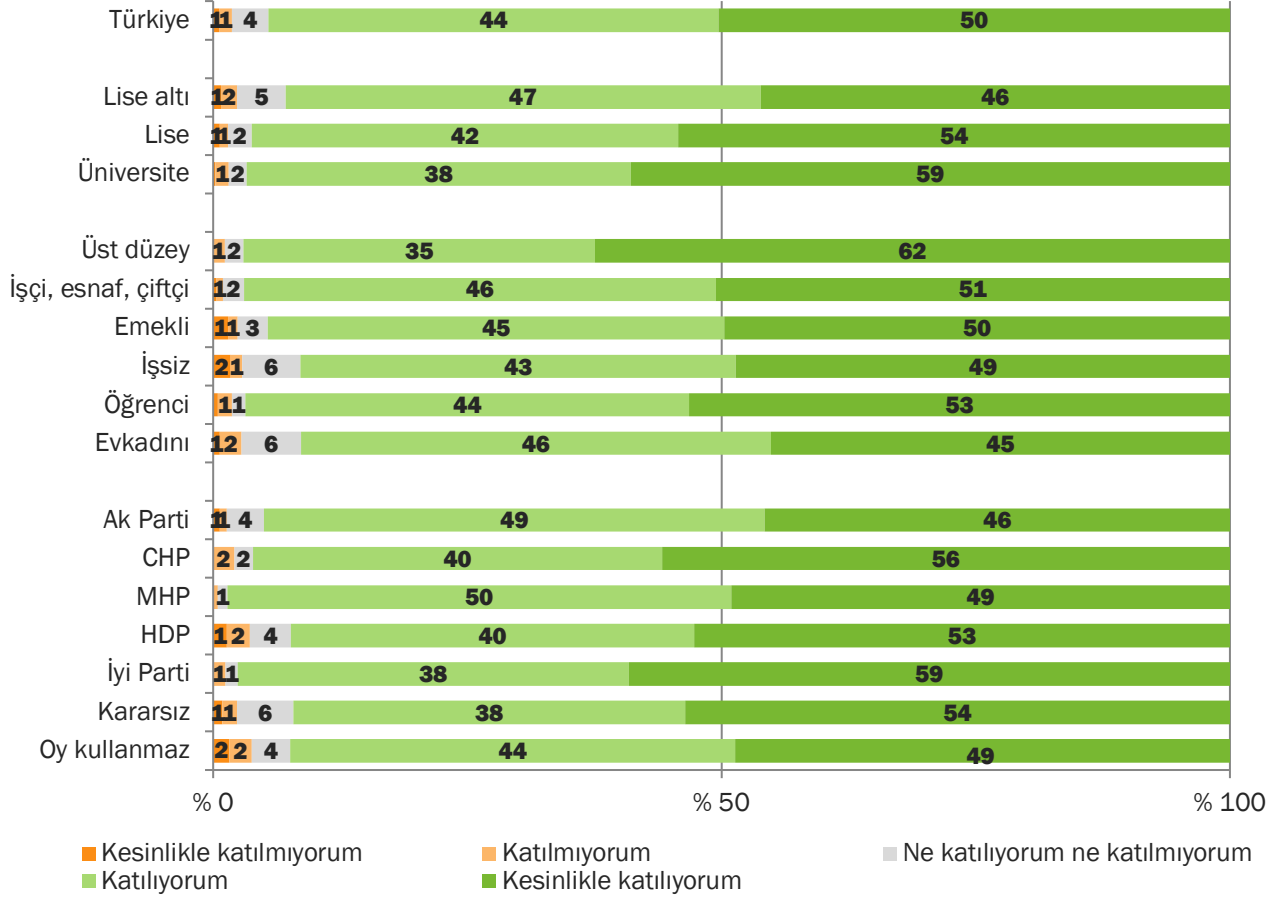

2.2.1. Meclis halkın iradesini takip etmeli ve saygı göstermelidir.

Görüştüğümüz kişilere ilk olarak “Meclis halkın iradesini takip etmeli ve saygı göstermelidir.” görüşüne katılıp katılmadıklarını sordüğümüzde, yüzde 94’ü katıldığını belirtti. Bu görüşü eğitim durumu, çalışma düzeyi ve siyasi parti tercihlerine göre incelediğimizde de sonucun neredeyse değişmediğini görüyoruz. Dolayısıyla Türkiye toplumunun “Meclisin halkın iradesini takip etmesini ve saygı göstermesini” beklediğini, bu konuda neredeyse hemfikir olduğunu söyleyebiliriz.

Meclis halkın iradesini takip etmeli ve saygı göstermelidir.

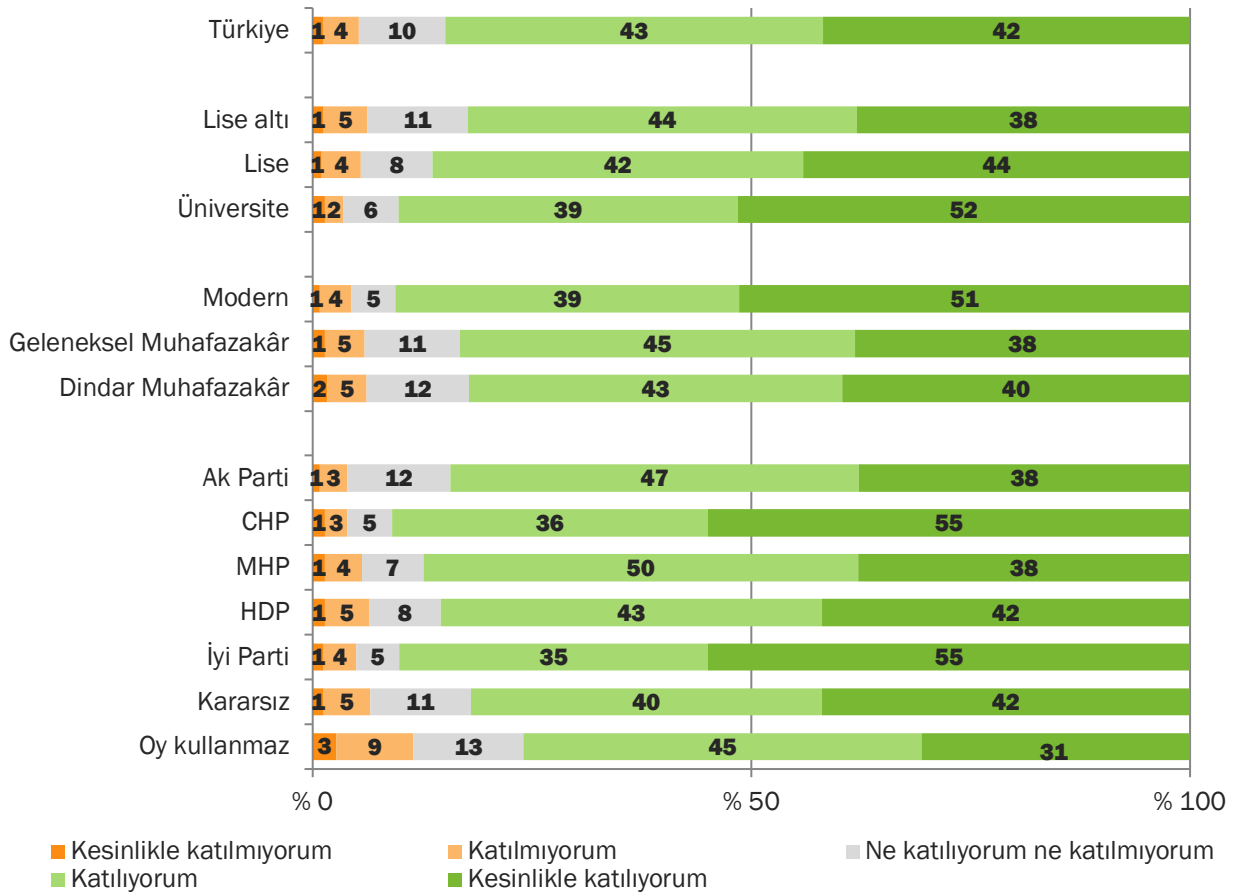

2.2.2. Demokrasi sorunları olsa bile en iyi yönetim biçimidir.

“Demokrasi sorunları olsa bile en iyi yönetim biçimidir.” görüşüne Türkiye toplumunun yüzde 85’i katılıyor. Eğitim seviyesi arttıkça ve yaşam tarzı modernleştikçe bu görüşün doğruluğuna katılanların oranı giderek artıyor.

Olası bir seçimde oy kullanmayacağını belirtenlerin bu görüşe katılma oranı partililere ve kararsızlara nazaran daha düşük. Bu da oy kullanmazların bir kısmının oy kullanmama sebebinin demokrasiye inanmıyor olması olabileceğine dair önemli bir bulgu. Oy kullanmazlar dışında bu yargıya katılmayanların oranı yüzde 3 ila 7 arasında değişiyor. Dolayısıyla Türkiye toplumunun demokrasi sorunları olsa bile en iyi yönetim biçimi olduğu konusunda da neredeyse hemfikir olduğunu söyleyebiliriz.

Demokrasi sorunları olsa bile en iyi yönetim biçimidir.

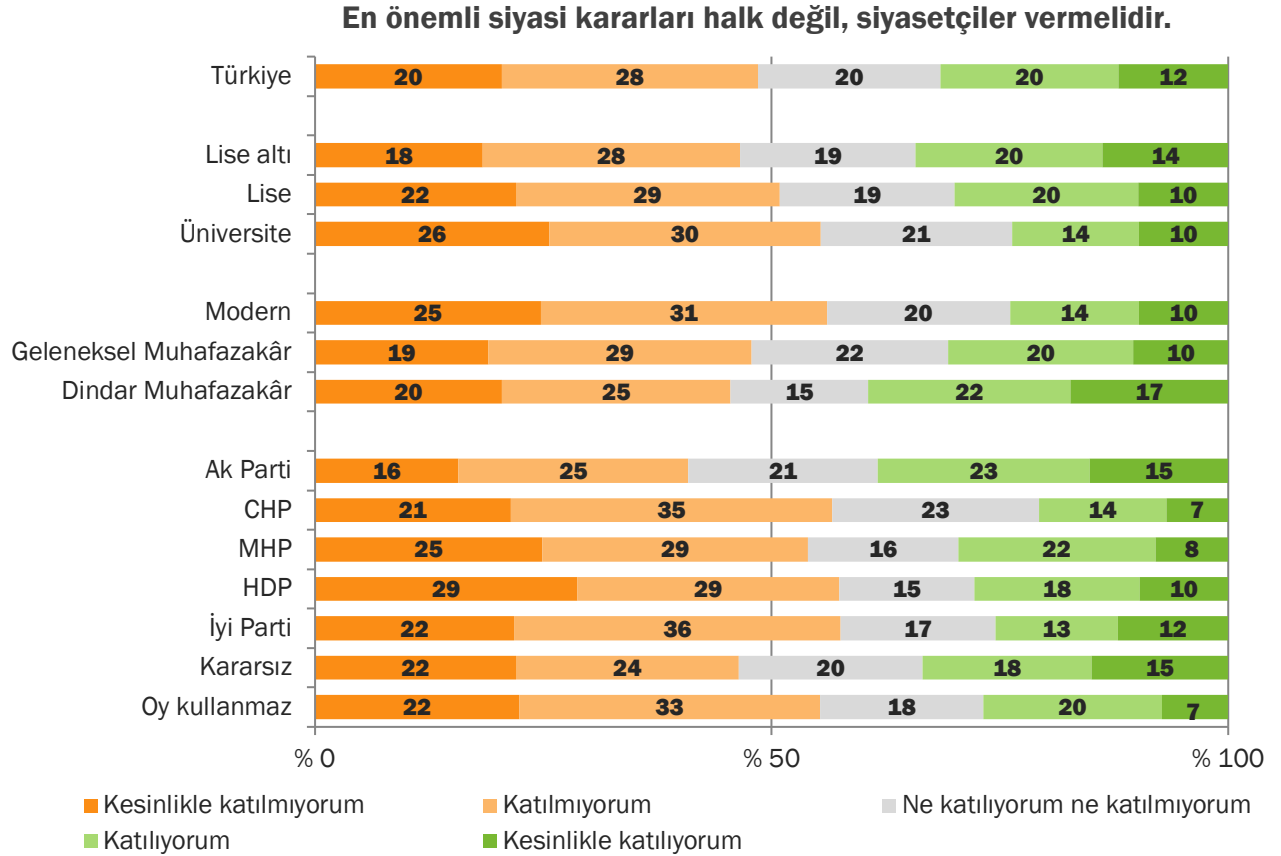

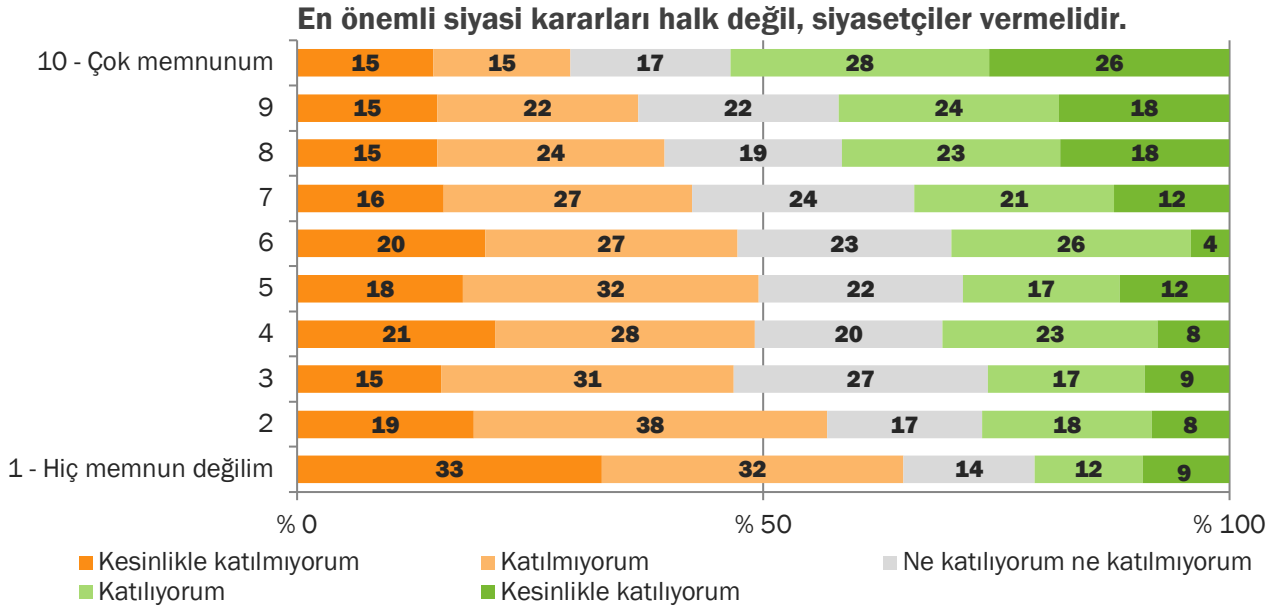
2.2.3. En önemli siyasi kararları halk değil, siyasetçiler vermelidir.

“En önemli siyasi kararları halk değil, siyasetçiler vermelidir.” görüşüne ise Türkiye toplumunun neredeyse yarısının katılmadığını görüyoruz. Aynı şekilde eğitim seviyesi arttıkça ve yaşam tarzı modernleştikçe bu görüşe katılma oranı giderek azalıyor. Dolayısıyla eğitim arttıkça önemli kararların sadece siyasetçiler tarafından verilmemesi gerektiği düşüncesinin arttığını söyleyebiliriz.

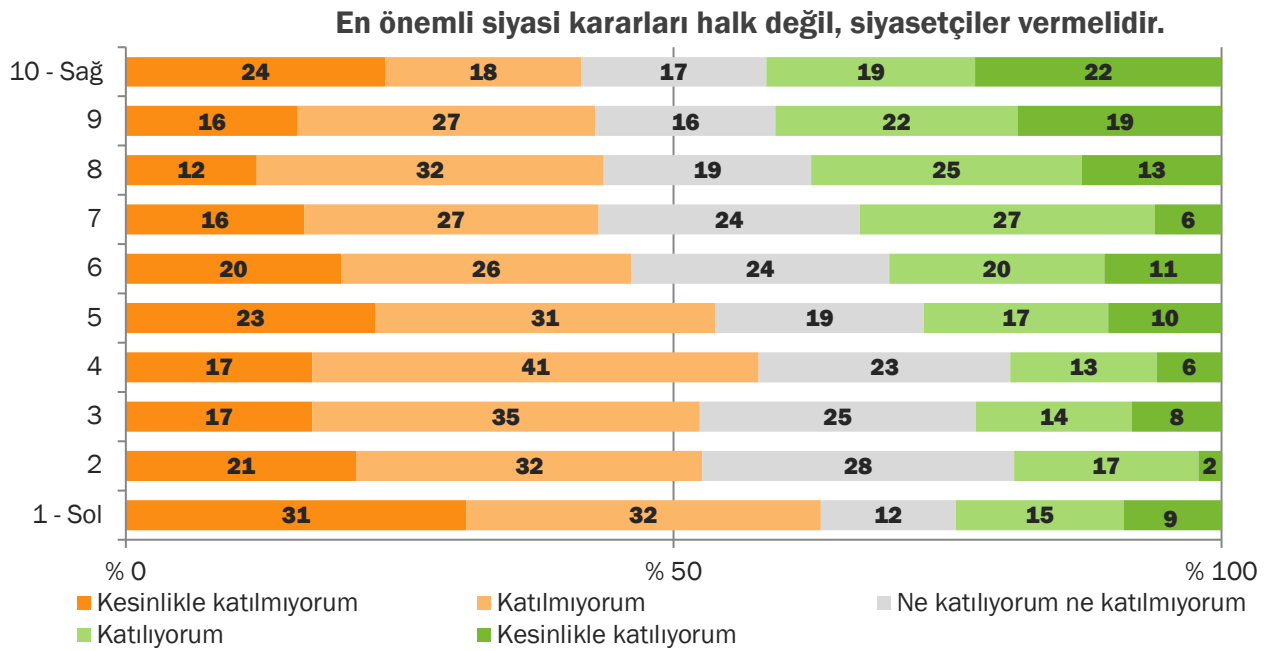
Siyasi tercihlerine göre incelediğimizde ise Ak Partili’lerin ve kararsızların bu görüşe diğer partilerin seçmenlerine kıyasla daha fazla katıldığını söyleyebiliriz.

Türkiye’de demokrasinin işleyişi için “çok memnunum” cevabını verenlerin yüzde 54’ü “En önemli siyasi kararları halk değil, siyasetçiler vermelidir.” yargısını doğru buluyor. Bu oran, Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde. Aşağıdaki grafikten görebileceğiniz gibi Türkiye’de demokrasinin işleyişine duyulan memnuniyet azaldıkça bu yargının doğru bulunma oranı da giderek azalıyor. Zira demokrasinin işleyişinden memnun olanların çok büyük oranda iktidar partisi seçmenlerinden oluştuğunu söylemiştik ve dolayısıyla “karar alan siyasetçi” olarak kendi oy verdikleri siyasetçileri düşünmüş olabilirler.

Siyasi olarak kendilerini solda tanımlama arttıkça bu görüşe katılma oranı düşüyor.

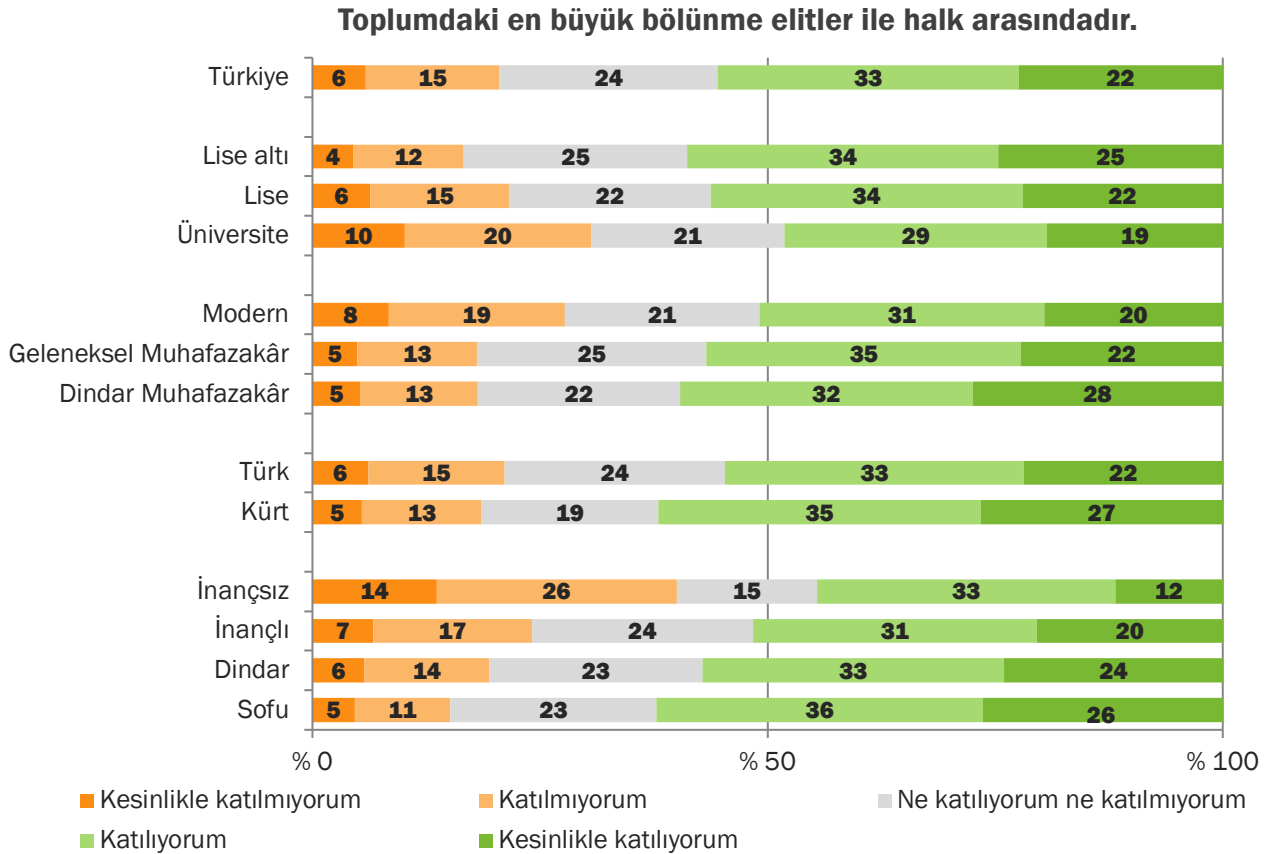
2.2.4. Toplumdaki en büyük bölünme elitler ile halk arasındadır.

Popülist tutumlara dair sorduğumuz bir diğer yargı olan “Toplumdaki en büyük bölünme elitler ile halk arasındadır.” Yargısına Türkiye toplumunun yüzde 55’i katılıyor. Diğer bir ifadeyle toplumun yarısından fazlası, toplumsal tabanı “elitler” ve “halk” olarak sınıflandırıyor.

Üniversite mezunlarının yarısı elitlerle halk arasında bölünme var diyor

Bu görüşü eğitim seviyesi ve yaşam tarzına göre incelediğimizde, önceki yargılarda belirttiğimiz bulgulara ulaşıyoruz. Eğitim seviyesi arttıkça ve yaşam tarzı modernleştikçe bu yargının doğruluğuna katılım oranı azalıyor. Yani, elitlik ile ilişkilendirilebilecek “daha yüksek eğitim” ve “modernlik” arttıkça toplumdaki en büyük bölünmenin elitler ile halk arasında olduğu fikri azalıyor.

Etnik köken ve dindarlık seviyelerine göre incelediğimizde ise; “elitler” ve “halk” ayrımına Kürtler, sofular ve dindarlar daha fazla katılıyor. Ayrıca inançsızların bölünmeye dair bu görüşe katılma oranlarının Türkiye ortalamasının altında oranda katılıyor.

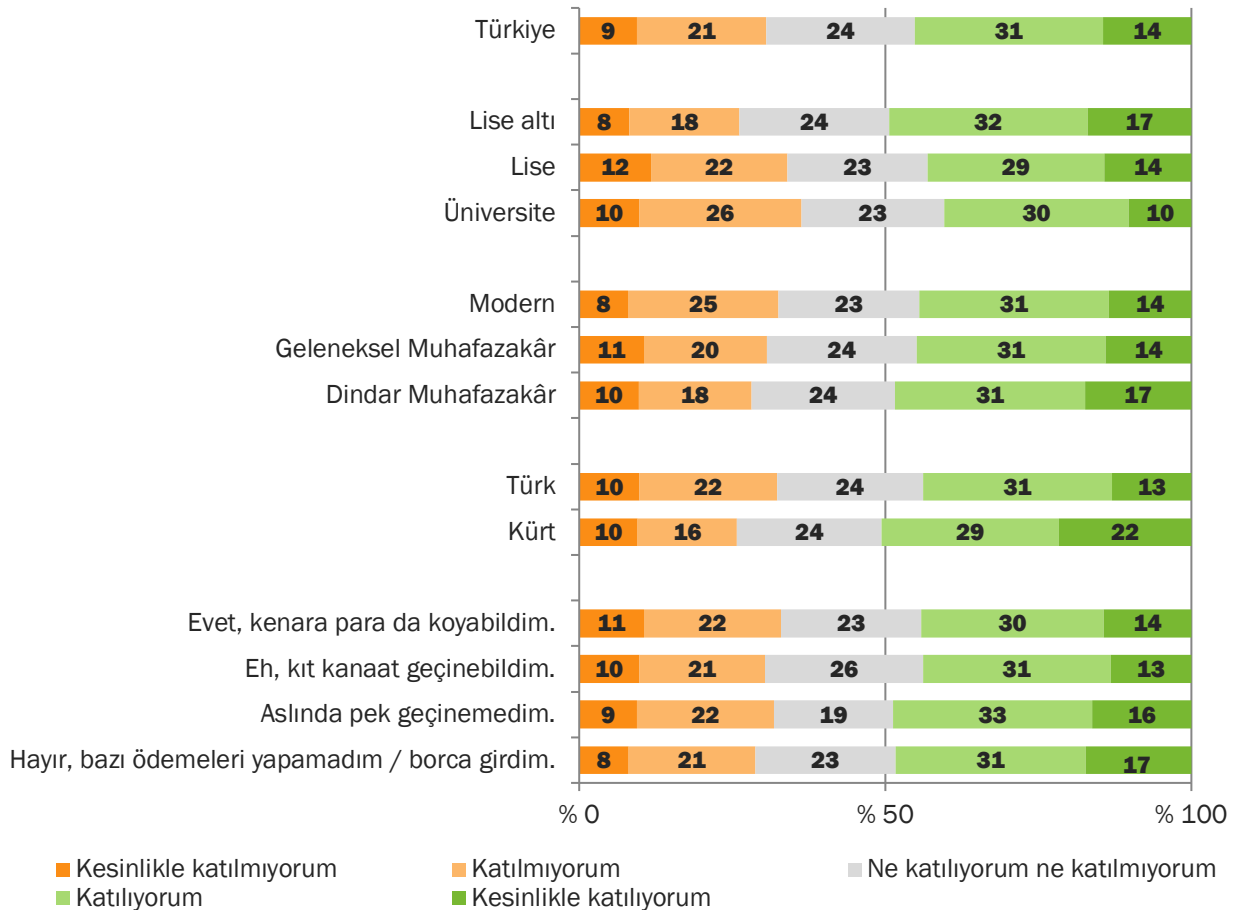
2.2.5. Beni sıradan bir vatandaşın temsil etmesini, bir siyasetçinin temsil etmesine tercih ederim.

Bu temadaki bir diğer yargımız ise “Beni sıradan bir vatandaşın temsil etmesini, bir siyasetçinin temsil etmesine tercih ederim” idi. Bu yargıya Türkiye toplumunun yüzde 45’i katılırken yüzde 30’u katılmıyor, yüzde 24’ü ise kararsız kalıyor. Diğer görüşlere dair belirttiğimiz bulgulardan farklı olarak, eğitim seviyesi arttıkça ve yaşam tarzı modernleştikçe bu yargıya katılanlar azalıyor.

Etnik kökene göre incelediğimizde, Kürtlerin bu yargıya Türkiye ortalamasının üzerinde bir oranda katılıyor. Diğer bir ifadeyle Kürt vatandaşlar “sıradan vatandaşın” temsiliyetine bir siyasetçinin temsiliyetinden daha çok önem veriyorlar.

“Geçen ay geçinebildiniz mi?” sorusuna “Aslında pek geçinemedim” ve “Hayır, bazı ödemelerimi yapamadım/borca girdim” cevabını verenlerin, yani geçinmekte zorlananların neredeyse yarısı da sıradan kendilerini bir vatandaşın temsil etmesi görüşüne pozitif bakıyor. Benzer şekilde eğitim azaldıkça, sıradan bir vatandaşın temsil etmesi yargısına katılanların oranı artıyor.

Beni sıradan bir vatandaşın temsil etmesini, bir siyasetçinin temsil etmesine tercih ederim.

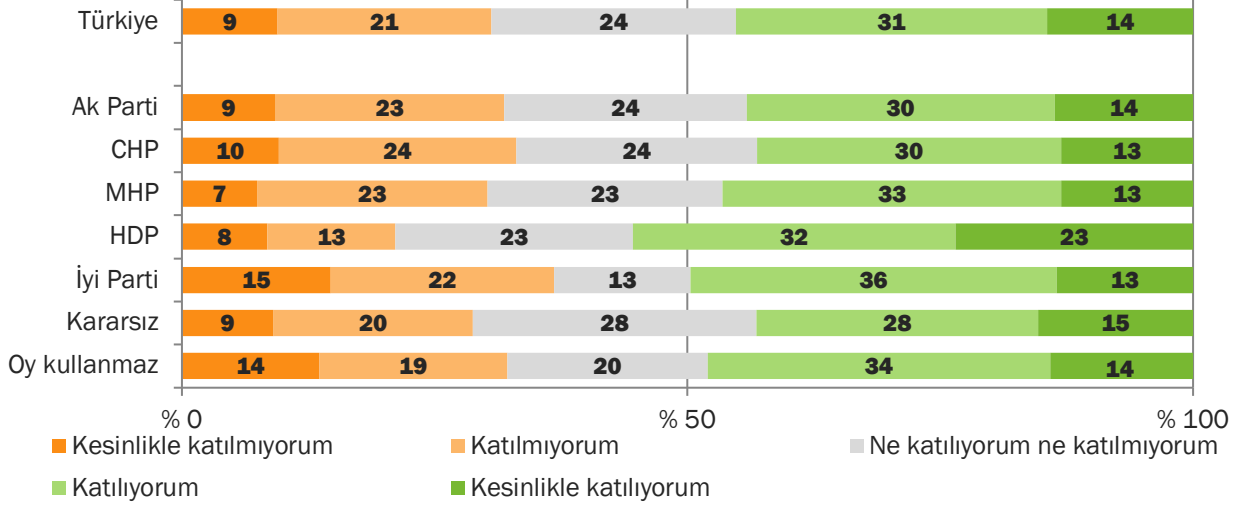

HDP'liler herkesten daha çok "sıradan vatandaş yönetsin" diyor

Siyasi parti tercihine göre analiz yaptığımızda, büyük bir Kürt seçmen kitlesine sahip olan HDP'lilerin de sıradan bir vatandaşın temsil etmesi görüşüne diğer partililerden daha pozitif baktığını görüyoruz.

Beni sıradan bir vatandaşın temsil etmesini, bir siyasetçinin temsil etmesine tercih ederim.

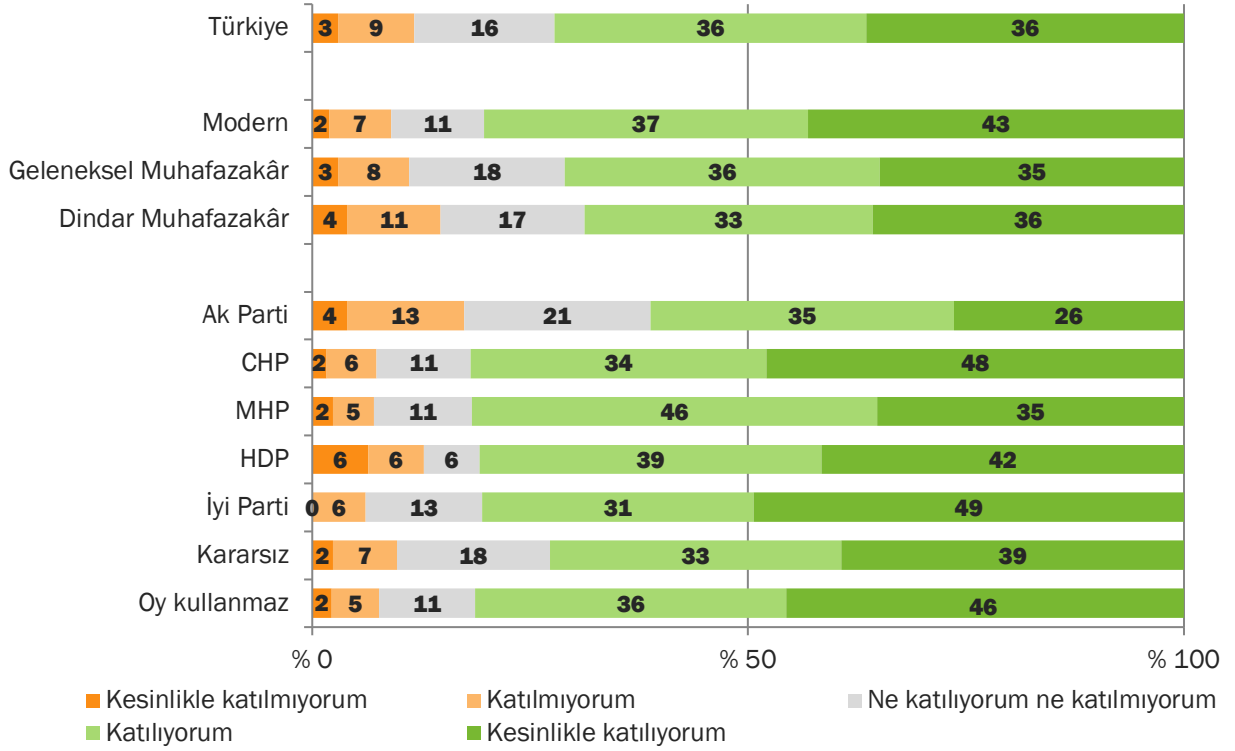

2.2.6. Siyasetçiler çok laf söyleyip az iş yaparlar.

"Siyasetçiler çok laf söyleyip az iş yapar" görüşüne Türkiye toplumunun yüzde 72'si katılıyor. Yaşam tarzını Modern olarak tanımlayanların bu görüşe katılma oranı Geleneksel Muhafazakârlardan ve Dindar Muhafazakârlardan daha yüksek. Yani Modernler, siyasetçilerin çok konuşup daha az iş yaptığı fikrini diğer hayat tarzı kümelerinden daha fazla ifade ediyor. Yine de Modernlerin yüzde 80'i bu fikirdeyken Dindar Muhafazakârların da yüzde 69'u bu fikirde.

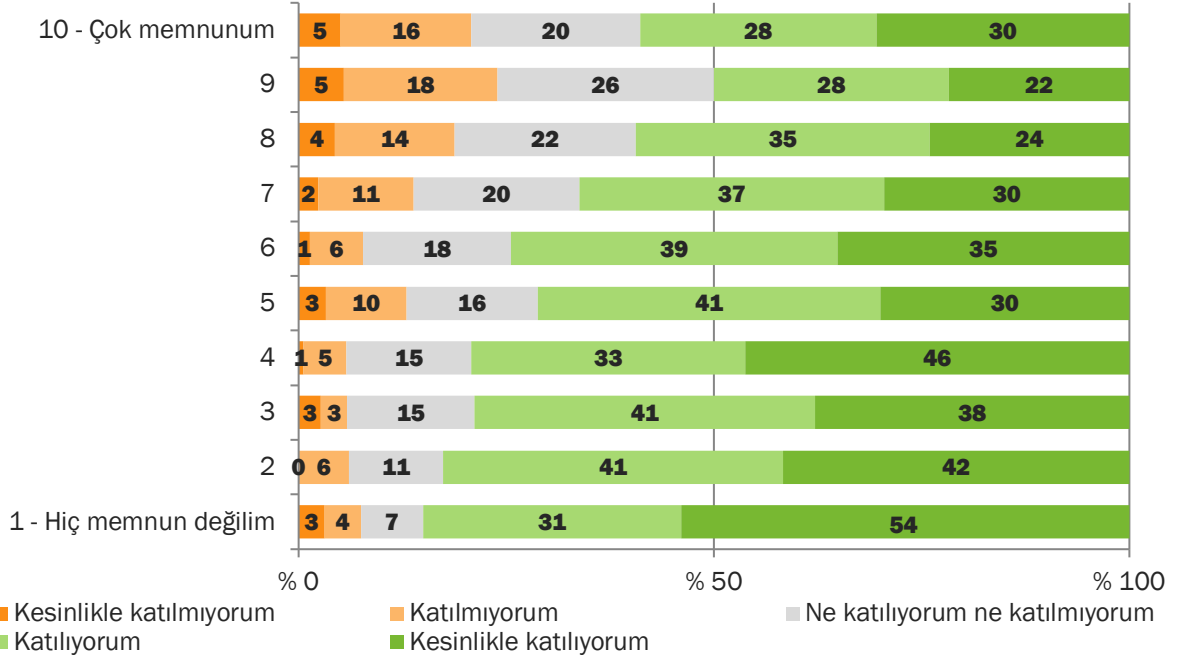
Siyasi tercihlere göre incelediğimizde ise Ak Partili seçmenler bu görüşün doğruluğuna en az katılan partililer. Türkiye ortalamasının da oldukça altındalar. Elbette iktidara oy veriyor olmalarının bu yargıya daha az katılmalarına bir etkisi olabilir. Yine de Ak Parti seçmenlerinin bile yüzde 61'i bu yargıya katılıyor ve yüzde 21'de çekimser kalıyor.

Siyasetçiler çok laf söyleyip az iş yaparlar.

Türkiye’de demokrasinin işleyişinden hiç memnun olmadığını belirtenlerin yüzde 85’i siyasetçilerin çok laf söyleyip az iş yaptığını düşünüyor. Memnuniyet oranı arttıkça bu görüşün doğruluğuna katılma oranı da azalıyor. Çok memnun olduğunu belirtenlerin katılma oranı Türkiye genelinin altında.

Siyasetçiler çok laf söyleyip az iş yaparlar.

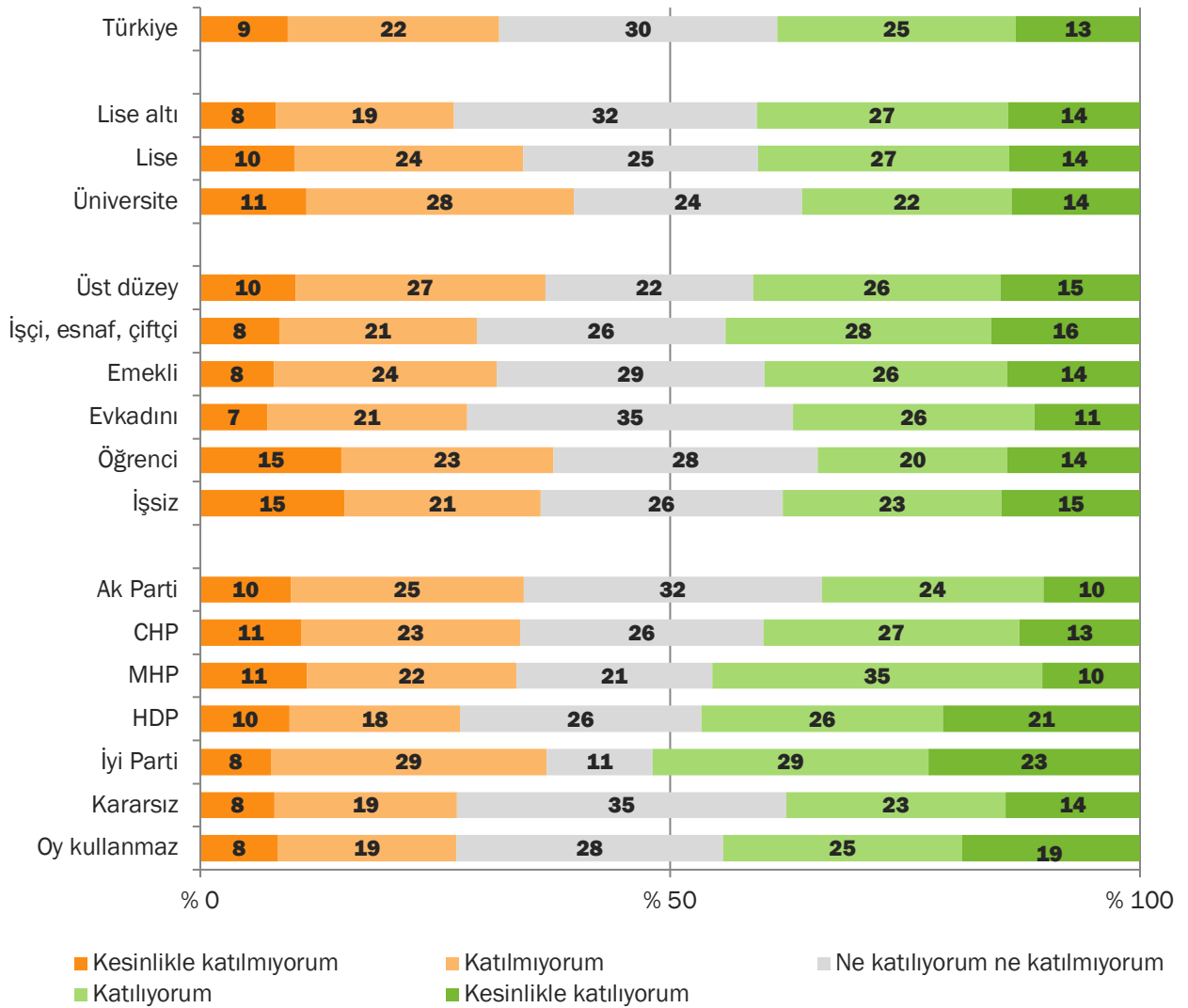
2.2.7. Siyasette uzlaşma demek bir kişinin ilkelerinden vazgeçmesi demektir.

Popülist tutuma dair yargılardan bir diğeri ise “Siyasette uzlaşma demek bir kişinin ilkelerinden vazgeçmesi demektir.” şeklindeydi. Türkiye toplumunun yüzde 38’i bu görüşe katılırken, yüzde 31’i katılmıyor.

Ak Partili’ler ve kararsızlar Türkiye genelinin altında bir orana sahip iken, İyi Partili’lerin yüzde 52’si bu görüşe katılıyor. Öğrencilerin yüzde 34’ü bu yargıya katılırken yüzde 38’i katılmıyor. Ev kadınları bu yargıda da en yüksek “ne katılıyorum ne katılmıyorum” cevabını veren demografik küme. Eğitim azaldıkça bu yargıya katılmama oranı da azalıyor ama katılma oranı çok da değişmiyor.

Bir başka ifadeyle, siyasette uzlaşmanın ilkelerden vazgeçmek olup olmadığı konusunda fikirler çok da net değil.

Siyasette uzlaşma demek bir kişinin ilkelerinden vazgeçmesi demektir.

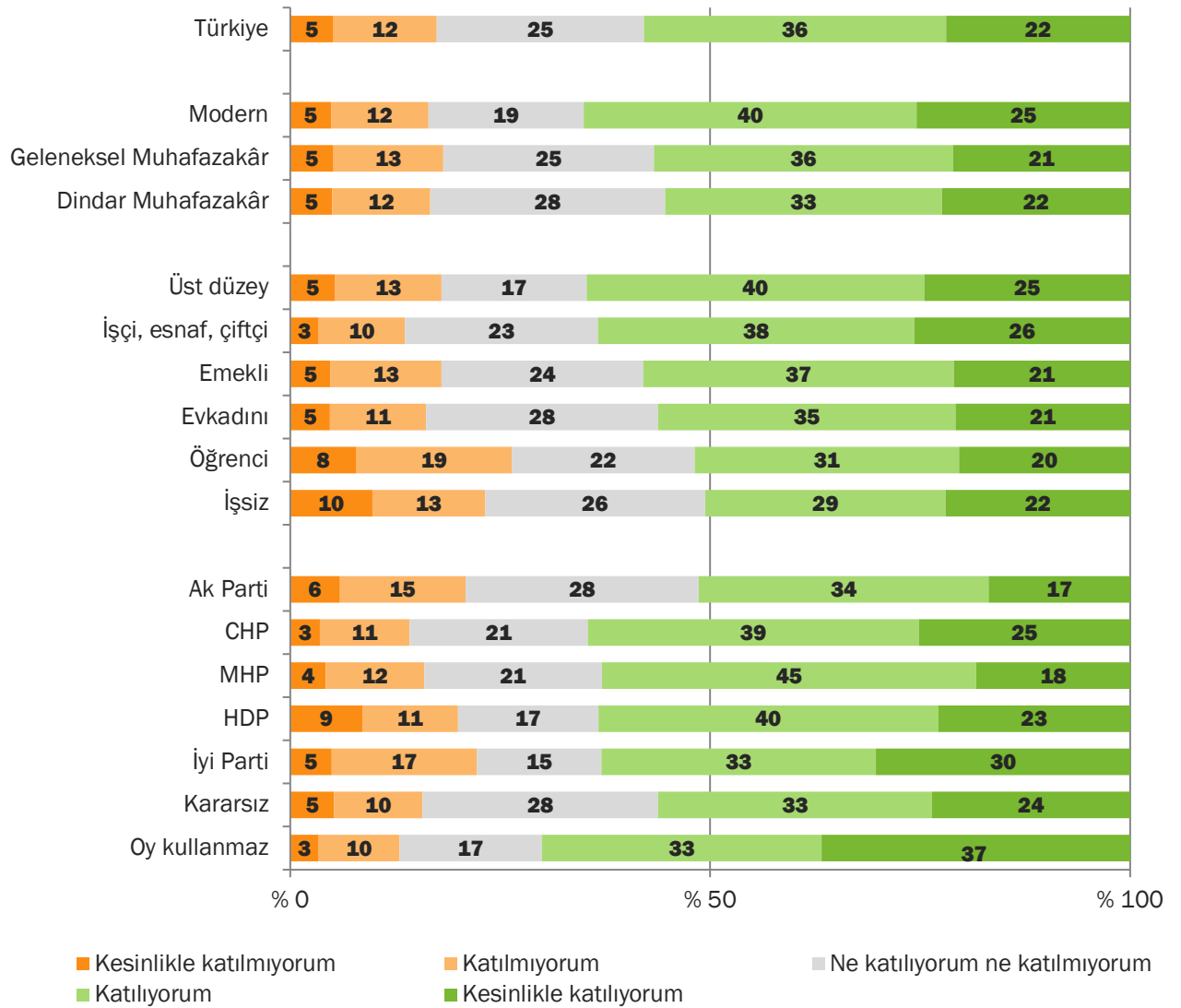
2.2.8. Siyasetçiler kendi ayrıcalıklarını korumak için her zaman uzlaşırlar.

Bu konudaki bir diğer yargımız ise “Siyasetçiler kendi ayrıcalıklarını korumak için her zaman uzlaşırlar”. Türkiye toplumunun yüzde 58’i bu yargıya katılıyor.

Hayat tarzını Modern olarak tanımlayanların bu görüşe katılma oranı muhafazakâr kesime göre daha yüksek. Çalışma durumu ve siyasi tercihlerde de bu görüş farklılık gösteriyor. Üst düzey çalışanlar ve işçi/esnaf/çiftçiler arasında bu görüşe katılanların oranı Türkiye genelinden daha yüksek. Ak Partili’ler ise siyasetçilerin çıkarları için uzlaştığı görüşüne seçmenler arasında en az katılan parti tabanı.

Neredeyse tüm demografi gruplarında bu yargıya katılanlar yüzde 50 ve üzerinde bir oranda. İlke konusunda olmasa da siyasetçilerin çıkarları için uzlaşacakları fikri konusundaki düşünce, Türkiye toplumunda yaygın karşılık buluyor.

Siyasetçiler kendi ayrıcalıklarını korumak için her zaman uzlaşırlar.

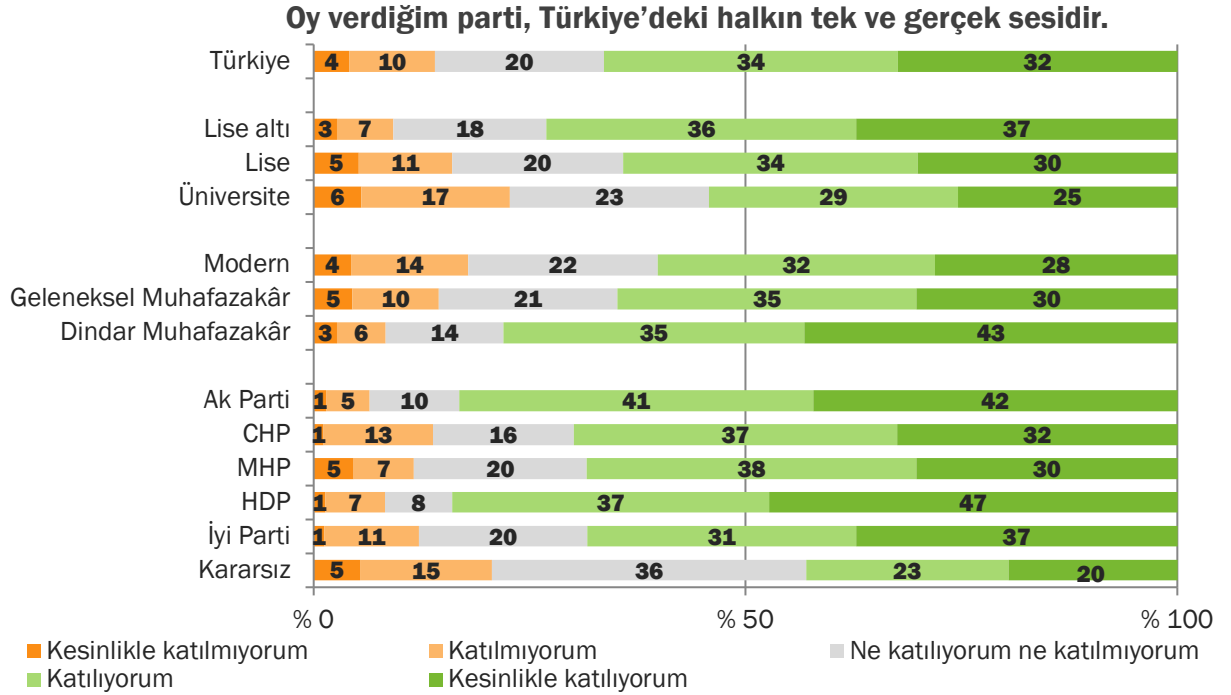
2.2.9. Oy verdiğim parti, Türkiye'deki halkın tek ve gerçek sesidir.

Türkiye toplumunun yüzde 66'sı "Oy verdiğim parti, Türkiye'deki halkın tek ve gerçek sesidir." görüşüne katılıyor. Eğitim düzeyi arttıkça ve hayat tarzı modernleştikçe bu görüşe katılanların oranı azalıyor. Yine de üniversite mezunlarının yüzde 54'ü, lise altı eğitimlilerin yüzde 73'ü oy verdiğin partinin Türkiye'deki halkın tek ve gerçek sesi olduğu yargısına katılıyor.

Seçmen kümelerine göre baktığımızda oy verdikleri partinin Türkiye'deki halkın tek ve gerçek sesi olduğunu en çok HDP'liler ve Ak Partililer düşünüyor. HDP'lilerin yüzde 84'ü, Ak Partili'lerin yüzde 83'ü bu yargıya katılıyor.

Tüm seçmen gruplarında partinin ülke temsiliyetine güven yüksek

Kararsızlar haricinde bu yargıya en az katılan seçmen kümeleri MHP ve İyi Parti seçmenleri ama ikisinin de yüzde 68'i bu yargıya katılıyor. Bir başka ifadeyle oy verdiğin partinin Türkiye'deki halkın tek ve gerçek sesi olduğunu düşünme oranı tüm seçmen kümelerinde yüksek. Bu da partiler arasındaki oy geçişkenliğinin az olmasının ve siyaset alanının konsolide olmasının sebeplerinden ya da sonuçlarından biri olabilir.

2.2.10. Türkiye'deki Suriyeliler bizden daha iyi koşullarda yaşıyorlar.

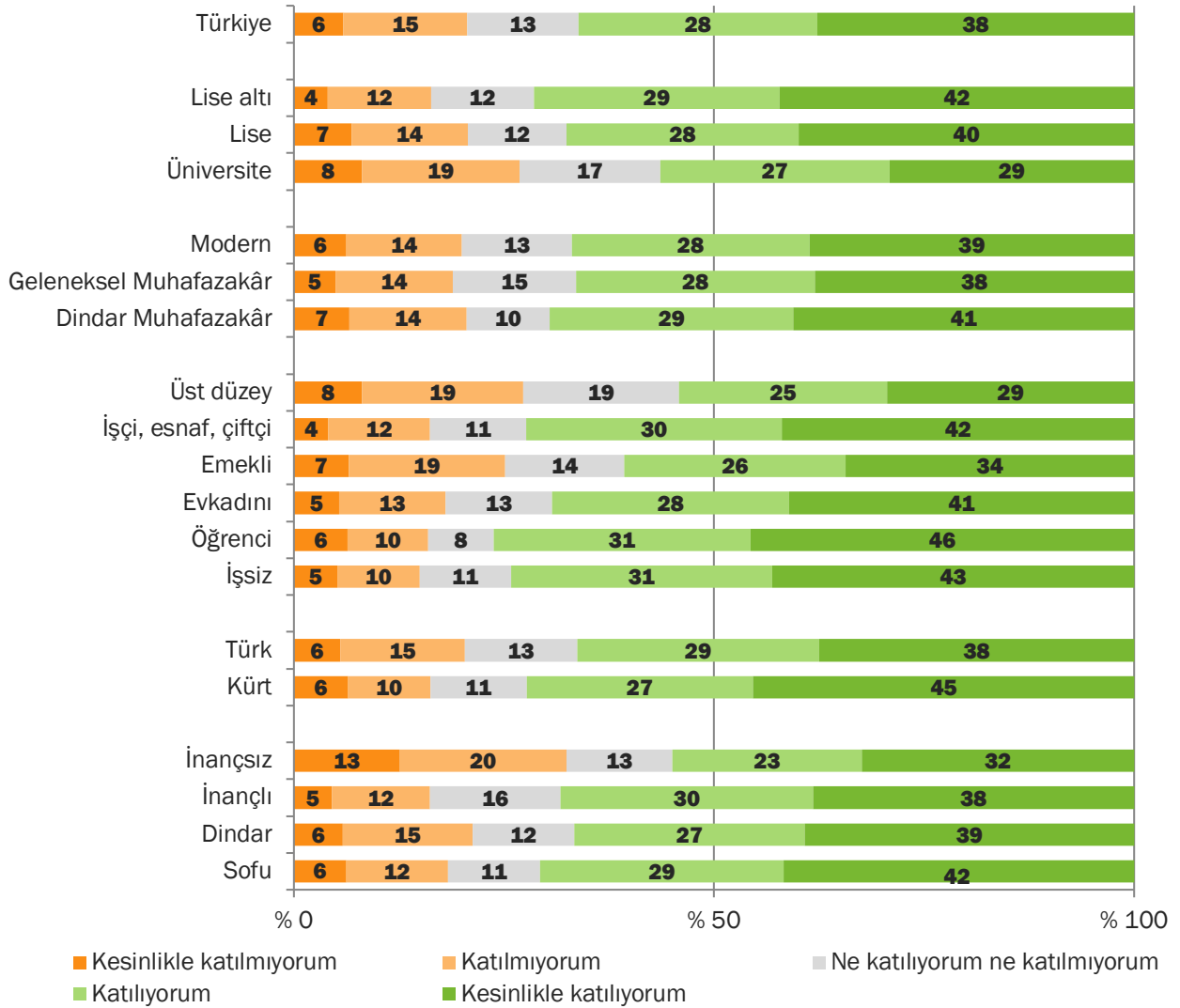
Popülist tutumlar konusundaki son yargımız, Türkiye'deki güncel bir soruna da temas ediyor. "Türkiye'deki Suriyeliler bizden daha iyi koşullarda yaşıyorlar" yargısını verdik ve görüştüğümüz kişilerin yüzde 66'sı bu yargıya katıldı.

Üçte iki Suriyelilerin Türkiye vatandaşlarından daha iyi yaşadığını düşünüyor

Bir başka ifadeyle Türkiye toplumunun yaklaşık olarak 3'te 2'si Türkiye'deki Suriyelilerin kendilerinden daha iyi koşullarda yaşadığını düşünüyor. Eğitim durumuna göre incelediğimizde üniversite mezunları diğer eğitim seviyelerinde olanlara oranla bu görüşe daha az katılıyor. Yine de üniversite mezunlarının yüzde 56'sı katılıyor. Bu oran lise altı eğitimlilerde yüzde 71.

Aynı şekilde üst düzey çalışanlar ve emekliler de bu görüşe diğer çalışma durumlarında olanlara oranla daha az katılan kesimler. Dindarlık seviyesinde ise inançsızlar bu kesimde. Fakat bu grupların yarısından fazlasının bu görüşe katılıyor olması dikkat çekici. Kürtler, Suriyelilerin daha iyi yaşadığı görüşüne Türklerden biraz daha fazla katılıyorlar.

Türkiye'deki Suriyeliler bizden daha iyi koşullarda yaşıyorlar.

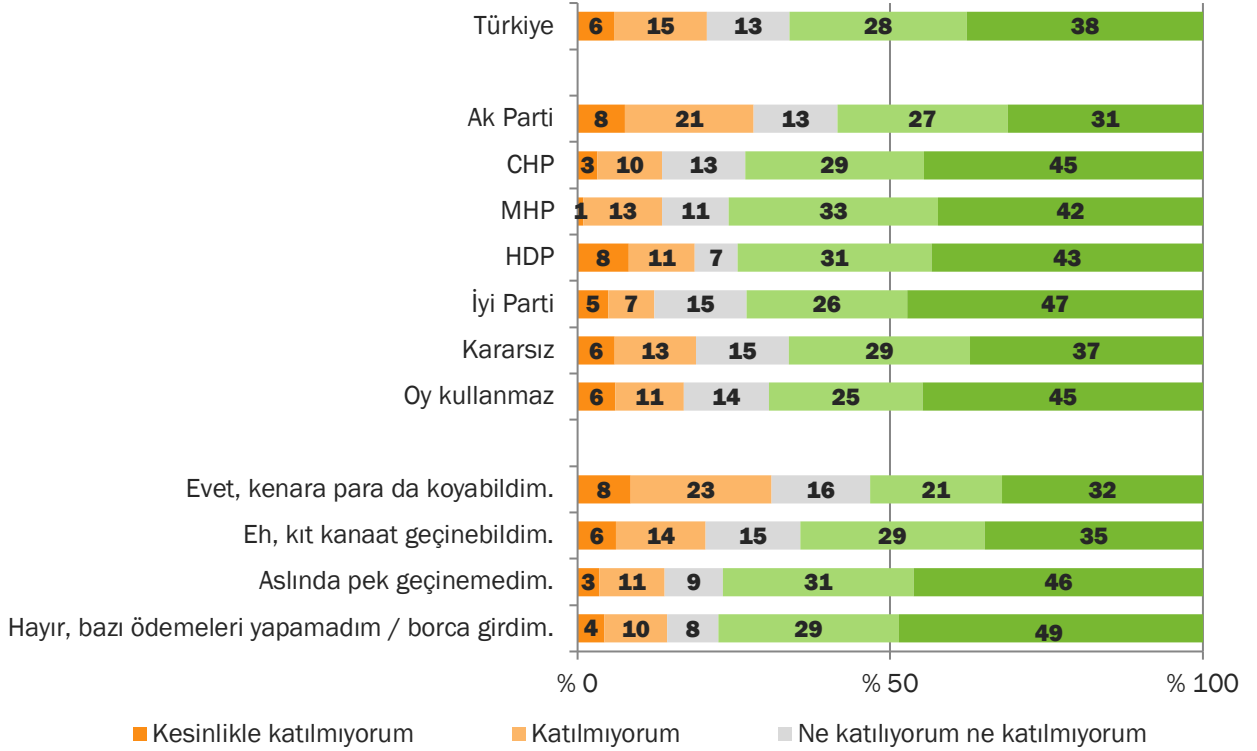

Siyasi tercihlere göre incelediğimizde bu görüşe en az katılan seçmenin Ak Partili seçmenler olduğunu görüyoruz. Ak Partili'lerin oranı Türkiye geneline göre en daha düşük olsa da yarıdan fazlası bu yargıya katılıyor. Diğer partililer ise Suriyelilerin kendilerinden daha iyi yaşadığını çok yüksek oranlarda düşünüyor.

Gelir sıkıntısı yaşayanlar Suriyeliler konusunda daha fazla yakınıyor

Görüşülen kişilerin geçinme durumu kötüleştikçe Suriyelilerin Türkiye'de bizden daha iyi koşullarda yaşadığını düşünenlerin arttığını görüyoruz.

Türkiye'deki Suriyeliler bizden daha iyi koşullarda yaşıyorlar.

2.2.11. Değerlendirme

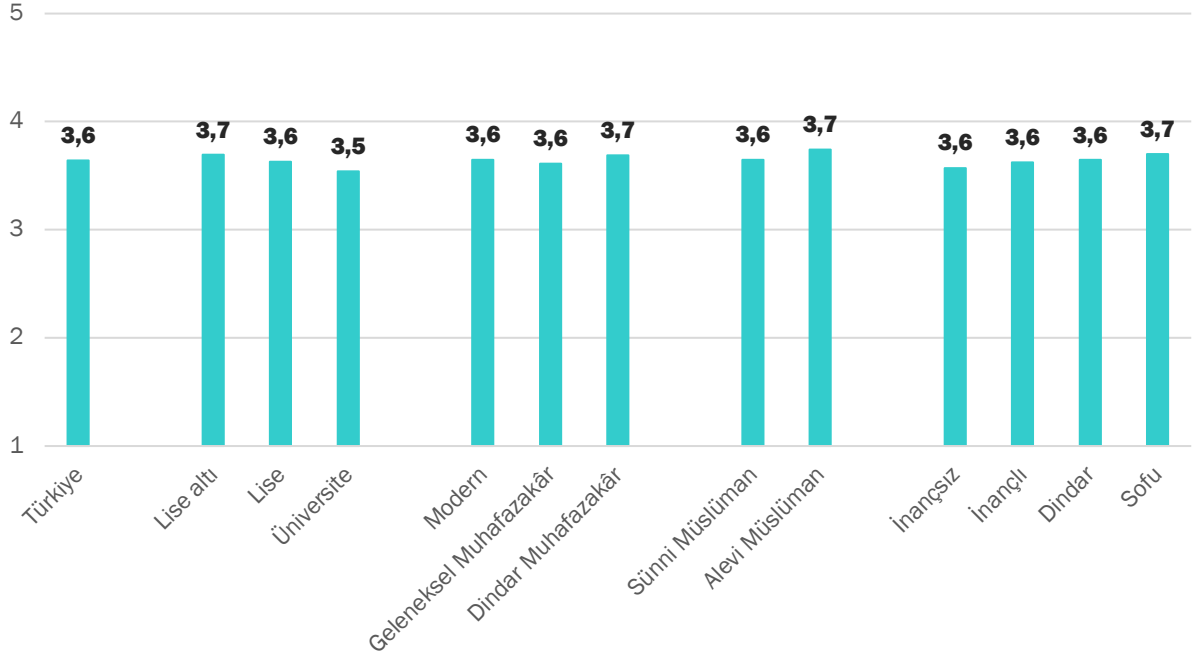
Bu araştırma Türkiye'de popülist tutum ve değerlerin oldukça yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. Popülist tutum ve değerlerdeki yaygınlık tek bir seçmen kümesiyle ilişkilendirilemeyeceği gibi, demografik olarak da tek bir açıklayıcısı yoktur.

Tüm bu sorulara verilen cevapları kullanarak bir popülist tutum puanı verirsek, 1) Kesinlikle katılmıyorum 5) kesinlikle katılıyorum skalasında Türkiye'nin ortalaması 3,6 puan oluyor yani "ne katılıyorum ne katılmıyorum" ile "katılıyorum" arasında çıkıyor.

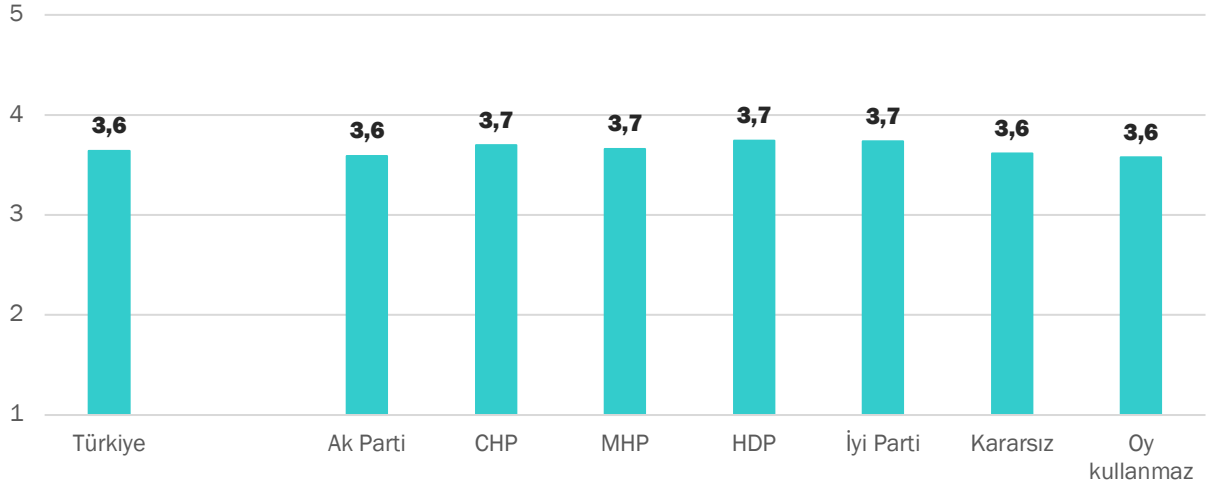
Farklı demografik kümelerin popülizm puanlarına baktığımızda kümeler arası farkların oldukça az olduğunu görüyoruz. Örneğin üniversite mezunlarının popülist tutum puanı 3,5 iken lise altı eğitimlilerin puanı 3,7. Eğitim arttıkça popülist tutumun azaldığı doğrudur, fakat ortaya çıkan azalma çok büyük bir fark da yaratmamaktadır.

Siyasi parti tercihine göre de kayda değer bir farklılık bulunmamaktadır. Dolayısıyla popülist tutumun Türkiye toplumunda siyasi tercihten bağımsız bir zemin bulduğunu söyleyebiliriz.

Popülizm Puanı

Popülizm Puanı

2.3. Türkiye’de Negatif Parti Kimliği

Negatif parti kimliğini seçmenlerin parti sistemi ile kurdukları ilişkinin esasen dışlayıcı olduğunu ve popülist partiye olan desteğin o partiye olan olumsuz duygular kadar, diğer partilere olan yüksek düzeydeki negatif duygular yüzünden olduğunu iddia ettiğini kavramsal çerçeve bölümünde belirtmiştik.

Bu bağlamda görüştüğümüz kişilere “1) kesinlikle verirdim – 4) kesinlikle vermezdim” skalasında Ak Parti, CHP, MHP, HDP ve İyi Parti için tek tek genel seçimler/meclis seçiminde ve yerel seçimler/belediye başkanlığında oy verip vermeyeceklerini sorduk. Dolayısıyla bir kişi hem Ak Parti’yi hem MHP’yi oy verilir parti olarak görebilir.

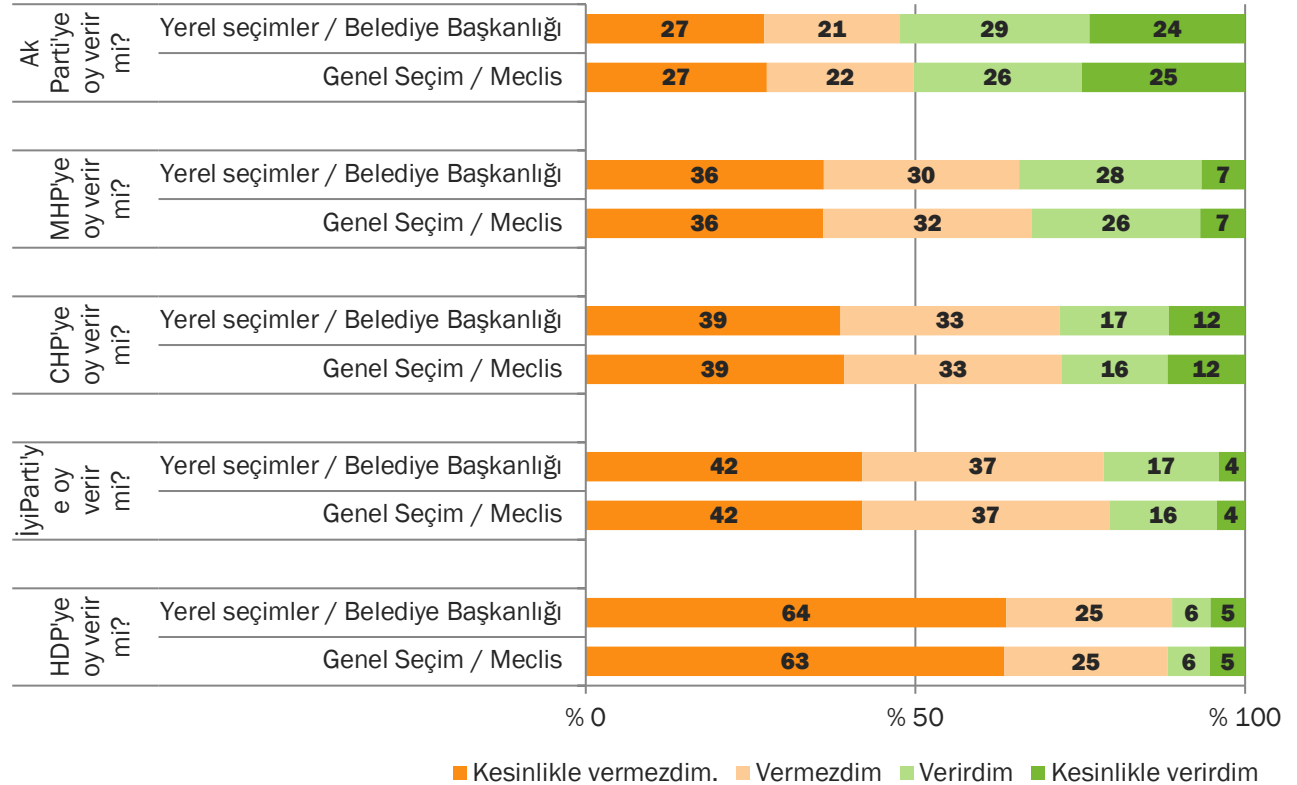
Öncelikli olarak belirtmemiz gerekiyor ki genel seçim ile yerel seçim oyu arasında çok büyük farklılıklar yok. Bir partiye oy “verilebilir” olsun olmasın, seçimin yerel ya da genel olması tercihleri çok da değiştirmiyor.

Araştırmanın saha çalışmasını yaptığımız tarihte “genel seçim” yapılsa idi Türkiye’nin yüzde 51’i Ak Parti’ye oy verebilirdi. Yerel seçimde ise bu oran yüzde 53. MHP için oy verebileceklerin oranı ise yüzde 35. CHP yüzde 29, İyi Parti yüzde 21, HDP ise yüzde 11 tarafından oy verilebilir görülüyor.

En istenmeyen siyasi grup HDP’liler

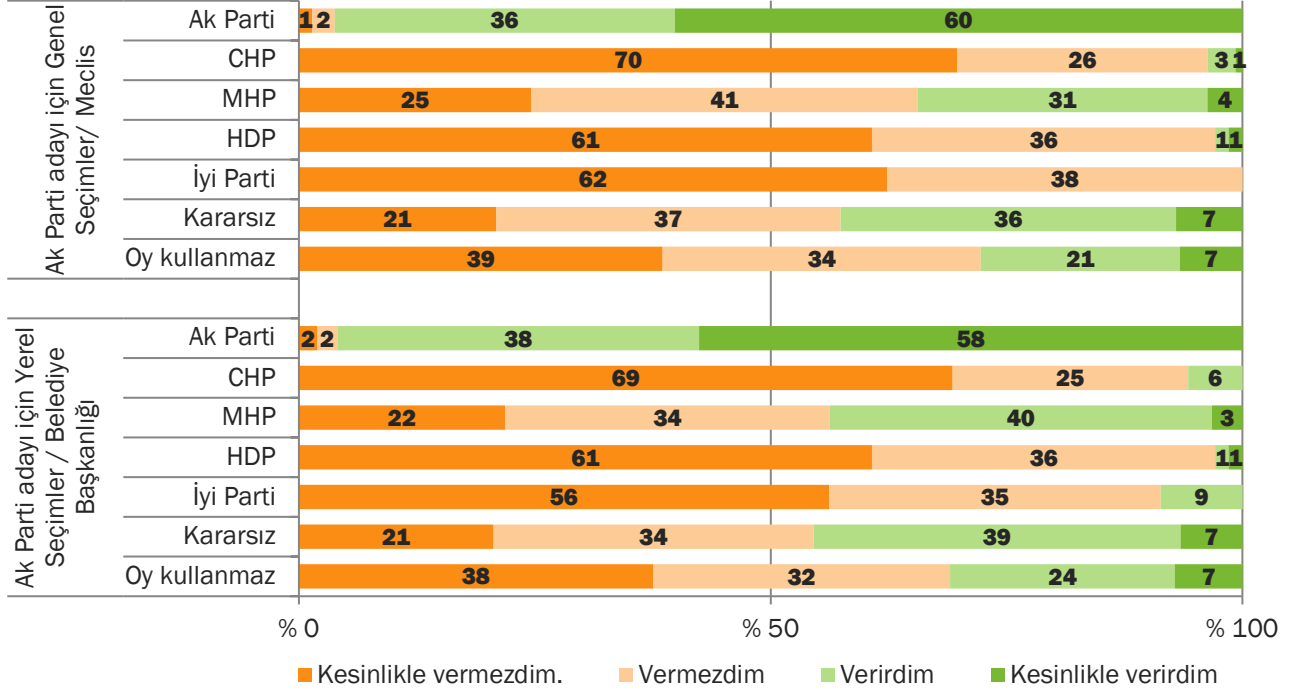
HDP’nin buradaki durumu dikkat çekici. Bu oranları partilerin tek başlarına ulaşabilecekleri maksimum sınır olarak kabul edersek, son seçimlerde yüzde 11 oy almış bir partinin sınırı da yüzde 11 olarak görülüyor ki, Türkiye toplumunun yüzde 64’ü “kesinlikle” HDP’ye oy vermeyeceğini belirtiyor.

Oy verir mi?

Bu bulguları her bir seçmen kümesine göre ayrı ayrı da değerlendirmek gerekiyor. İyi Parti seçmenlerinin tamamı, HDP seçmenlerinin yüzde 97'si, CHP'lilerin yüzde 96'sı, Ak Parti'ye genel seçimlerde oy "vermem" ve "kesinlikle vermem" diyor. MHP seçmenlerinin yüzde 34'ü, kararsızların yüzde 43'ü Ak Parti'ye oy "veririm" ya da "kesinlikle veririm" diyor.

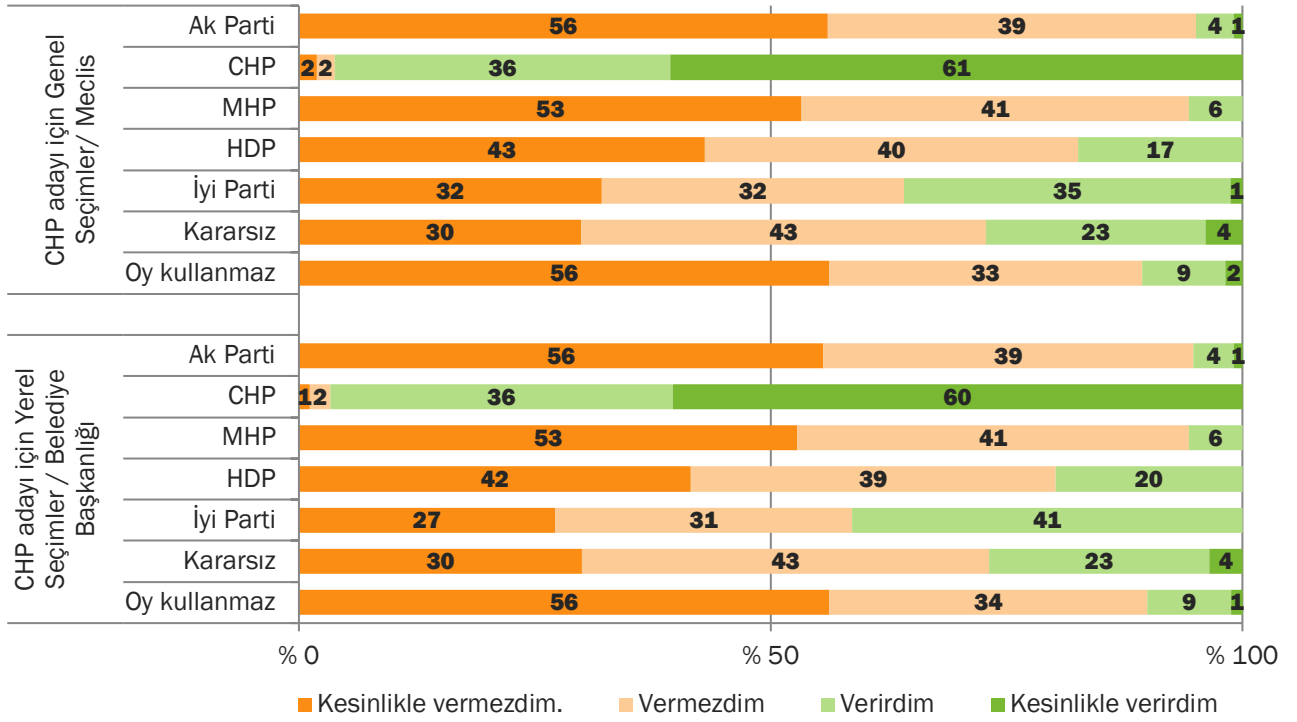
Ak Parti'ye oy verir mi?

CHP'yi incelediğimizde bu sefer de Ak Parti seçmenlerinin yüzde 95'inin, MHP seçmenlerinin de yüzde 94'ünün oy "vermem" ya da "kesinlikle vermem" dediğini görüyoruz. İyi Parti seçmenleri, kararsız seçmenler ve HDP seçmenleri sırasıyla "CHP'ye oy veririm" cevabını en yüksek oranlarda veren seçmen kümeleri. Fakat HDP'lilerin yüzde 17'si, kararsızların 27'si, İyi Partililerin de yüzde 36'sı CHP'ye oy verebileceğini belirtiyor.

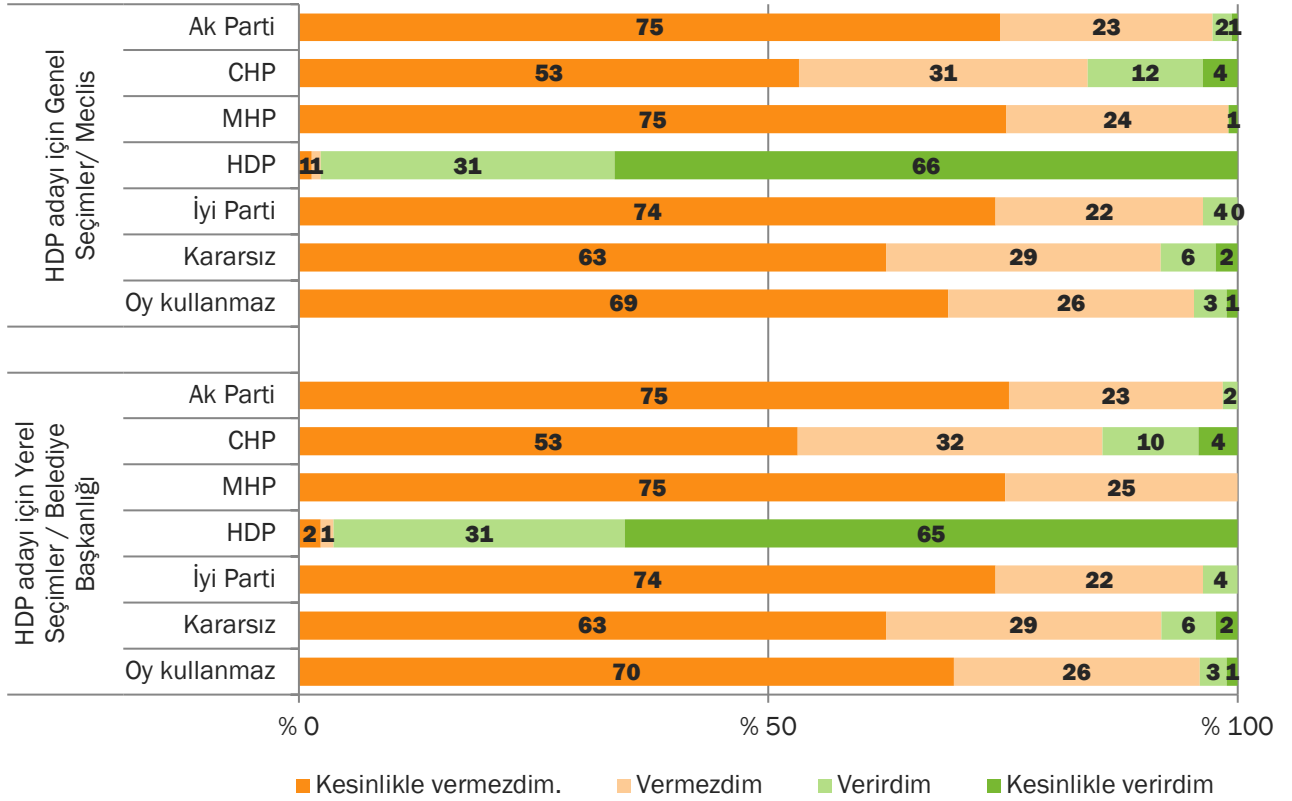

CHP'ye oy verir mi?

HDP kendi seçmenleri dışında hemen hemen herkesin negatif partisi. HDP'ye oy verebilme ihtimali en yüksek seçmenler CHP seçmenleri fakat CHP seçmenlerinin bile sadece yüzde 16'sı HDP'ye genel seçimlerde oy verebileceğini belirtiyor. Kararsızların da yüzde 8'i HDP'ye oy "veririm" ya da "kesinlikle veririm" cevabını veriyor.

HDP'ye oy verir mi?

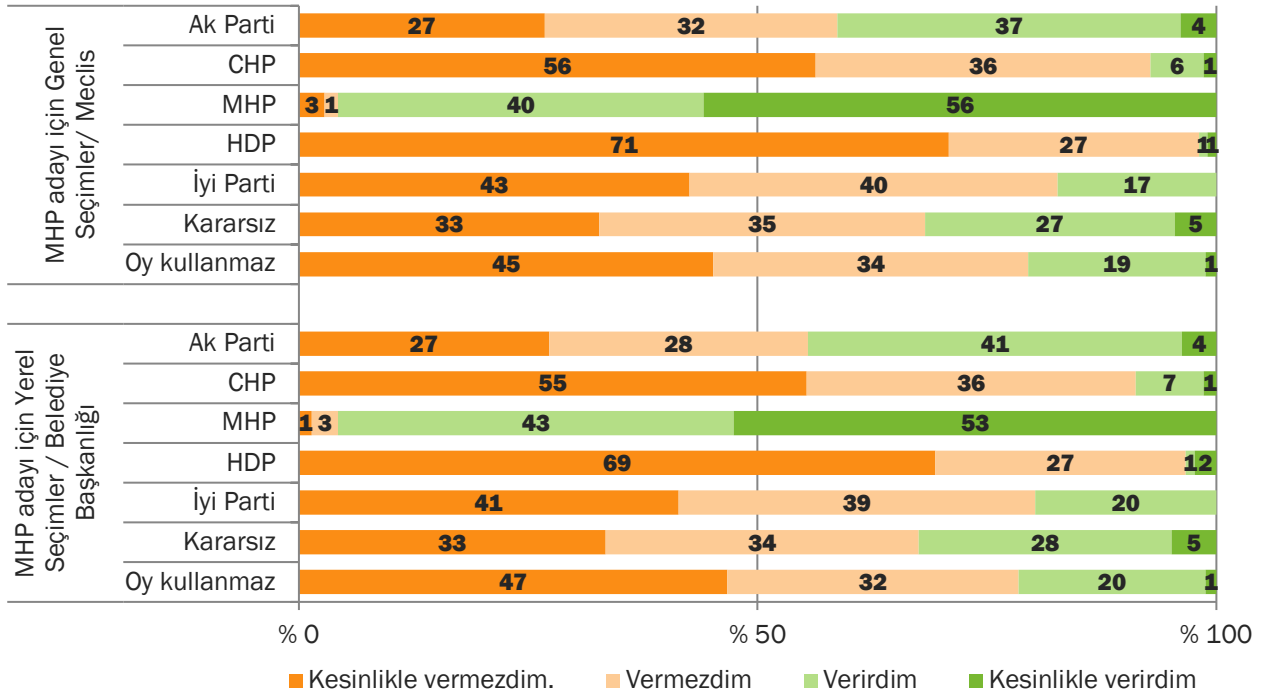

Türkiye'nin üçte birinden fazlasının MHP'ye oy veririm ya da kesinlikle veririm dediğini belirtmiştik. Bunun temel sebebi Ak Parti seçmenlerinin neredeyse yüzde 40'ının MHP'ye oy "veririm" ya da "kesinlikle veririm" cevabını vermiş olması.

Bu bulgu yapılan ittifakın Ak Parti ve MHP tabanlarını birbirine yakınlaştırmış olduğunu gösteriyor. Ayrıca henüz ciddi anlamda görmesek bile olası oy kaymalarının ittifak içindeki partiler arasında gerçekleşebileceğini gösteriyor. İyi Partili'lerin yüzde 17'si, kararsızların da yüzde 32'si MHP'ye genel seçimlerde oy verebileceğini belirtiyor.

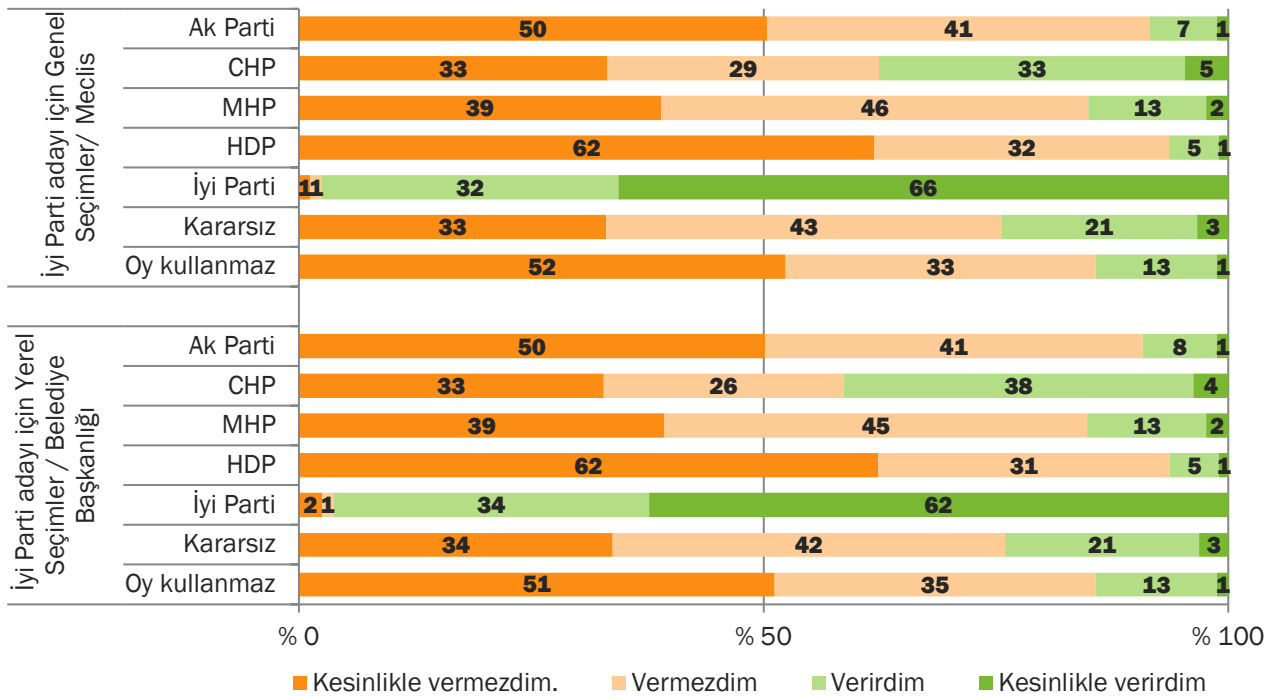
MHP'ye oy verir mi?

İyi Parti'yi incelediğimizde ise İyi Parti'ye oy verebilme ihtimali en yüksek olan diğer seçmen kümesinin CHP seçmenleri olduğunu görüyoruz. Bu noktada Ak Parti ve MHP ittifakı için söylediklerimiz İyi Parti ve CHP için de geçerli.

Kararsızların yaklaşık olarak dörtte biri, MHP'lilerin de yüzde 15'i İyi Parti'ye genel seçimlerde oy verebileceğini belirtiyor. MHP ve İyi Parti kurmayları her ne kadar birbirlerini hedef alan açıklamalar yapsalar da, her iki partinin tabanlarının yüzde 15'i diğer partiye oy verebileceğini belirtiyor.

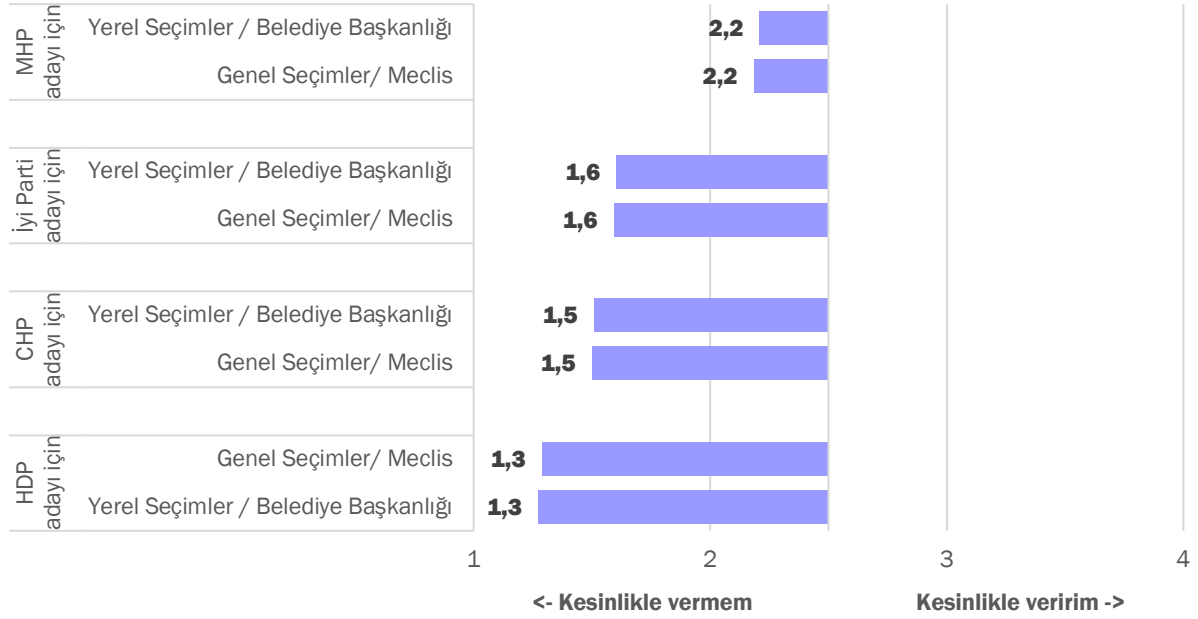
İyi Parti'ye oy verir mi?

Bu verileri bir de her bir parti seçmen kümelerinin bu sorulara verdikleri cevapların ortalamalarını alarak analiz ettik. Böylelikle rakamsal olarak da her bir seçmen kümesinin kendi partisi dışındaki en pozitif ve en negatif ilişki kurduğu siyasi partiyi ortaya koymaya çalıştık.

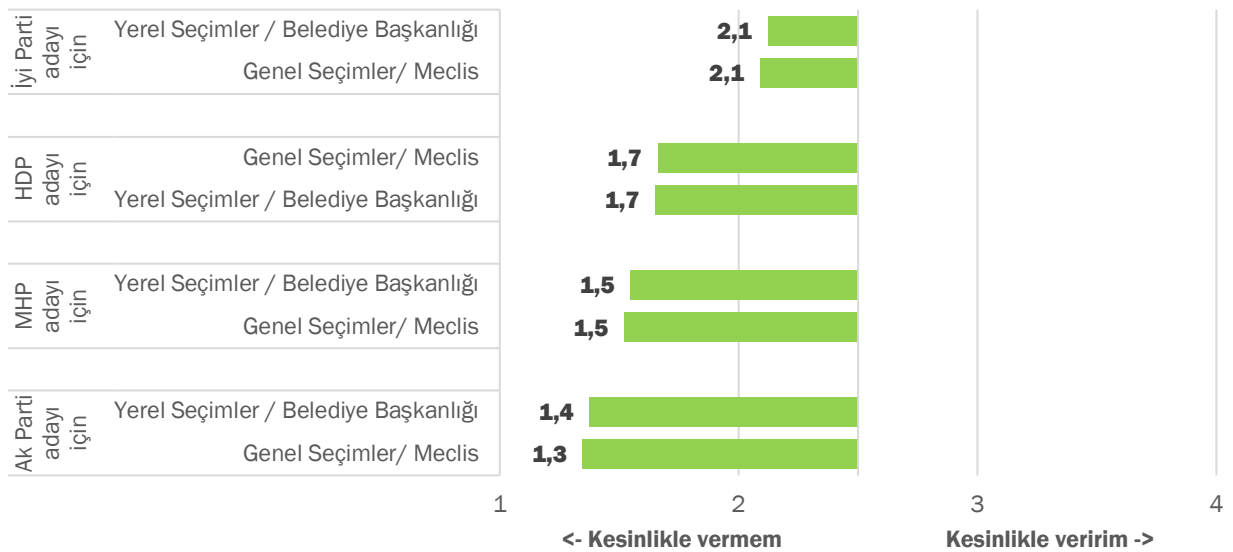
Ak Parti seçmenlerinin MHP adayına oy verebilme ihtimali “2 - vermem” ile “3 - veririm” arasında bir yerde, 2,2 puanda. Buna karşın İyi Parti, CHP ve HDP’ye oy verebilme ihtimali çok daha düşük. Özellikle de HDP adayına oy verme ihtimalleri en düşük ihtimal olan “1 - Kesinlikle vermezdim” notuna çok yakın.

Oy verir mi? (Ak Partili'ler)

Benzer tabloyu CHP seçmenleri için yaptığımızda CHP seçmenlerinin CHP dışında oy verme ihtimali en yüksek olan partinin İyi Parti olduğunu görüyoruz. İyi Parti dışındaki diğer partiler “2 vermem” ile “1 kesinlikle vermem” arasında. CHP’lilerin en uzak olduğu parti ise Ak Parti.

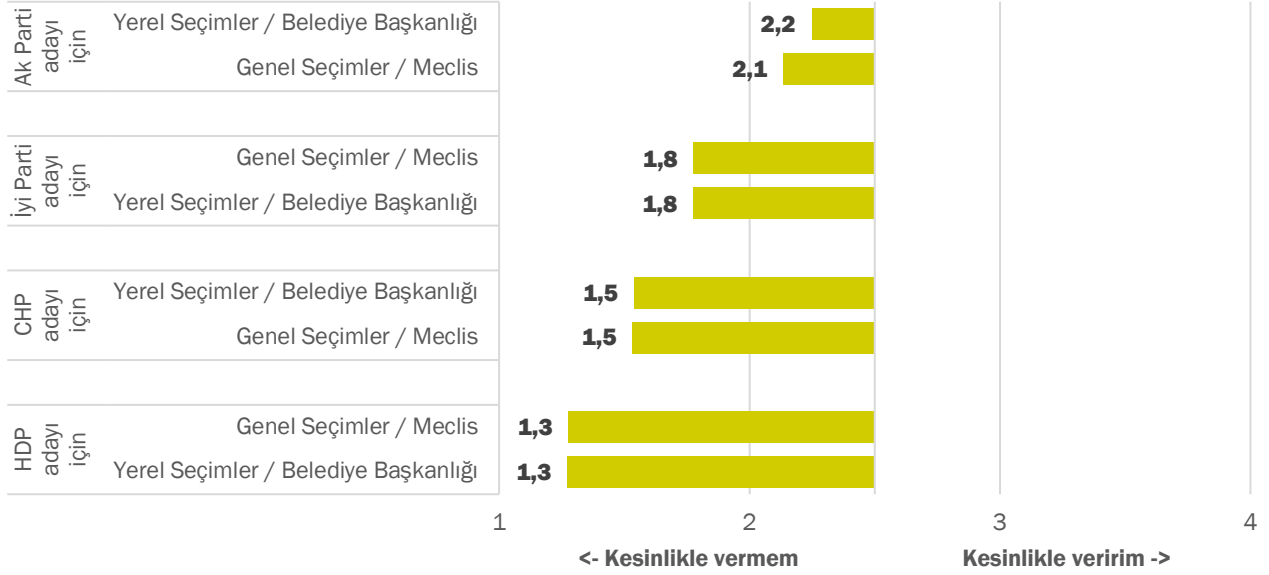
Oy verir mi? (CHP'li'ler)

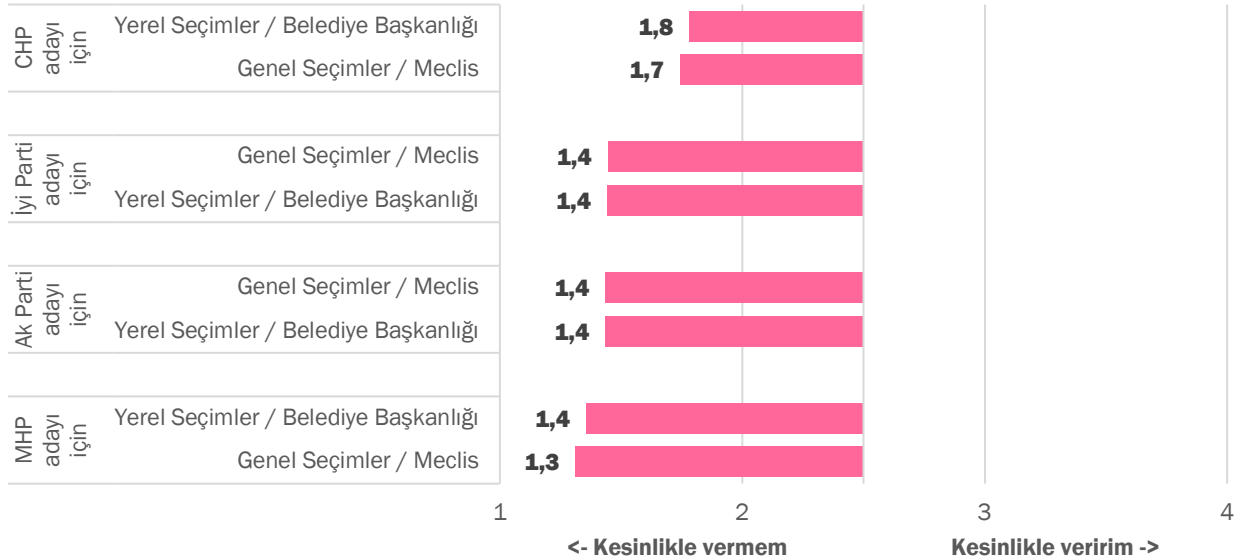
MHP'lilerin oy verme ihtimali en yüksek olan parti ise Ak Parti. MHP'lilerin Ak Parti'ye oy verme ihtimali ile Ak Partili'lerin MHP'ye oy verme ihtimali birbirine çok yakın. MHP'liler için de en uzak, en negatif ilişkiyi kurdukları parti HDP.

Oy verir mi? (MHPliler)

HDP seçmenlerinin ise oy vermekle vermemek arasında kaldıkları tek bir siyasi parti bile bulunmuyor. En yakın durdukları CHP için 1,8; en uzakları MHP için de 1,3 ortalamaları var ki, bu iki not da “kesinlikle vermezdim” ile “vermezdim” arasında. Bir başka ifadeyle CHP seçmenleri dışında herkesin en uzak gördüğü en negatif ilişkiyi kurdukları; CHP'lilerin de vermezdim ile kesinlikle vermezdim arasında kaldıkları HDP'nin seçmenleri de kendilerini diğer partilere oy verme konusunda uzak hissediyorlar.

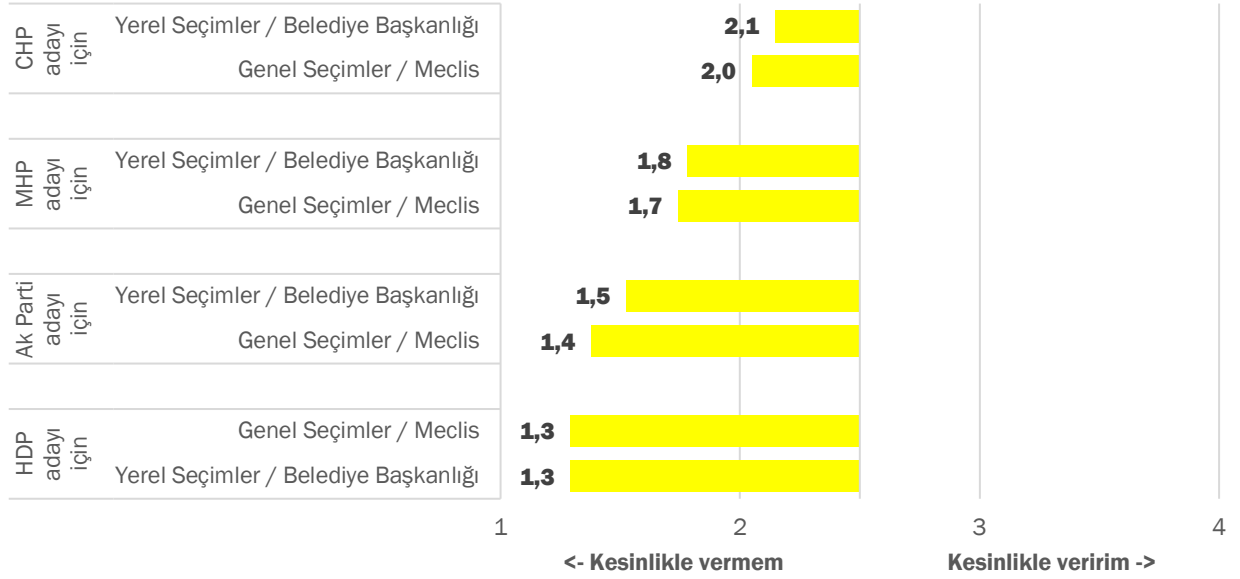
Oy verir mi? (HDPliler)

İyi Parti seçmenlerinin en yakın hissettikleri parti CHP. En uzak hissettikleri parti ise 1,3 ile HDP.

Oy verir mi? (İyi Partili'ler)

Bir önceki seçimde kurulan ittifakların aslında seçmen tabanında bir yakınlaşma ürettiğini ya da bu yakınlaşmaların zaten seçmen tabanında da bulunduğunu söyleyebiliriz. Zira Ak Partili'lerin en yakını MHP, MHP'lilerin ise Ak Parti. Benzer şekilde CHP'lilerin en yakını İyi Parti, İyi Partililerin en yakını ise CHP.

HDP birçok seçimde kilit rol oynasa da hiçbir ittifakın görünen bir üyesi olmamış, olamamıştı. Bu rapordaki bulgular da parti tabanlarının HDP'ye olan uzaklığını ortaya koymuş oldu.

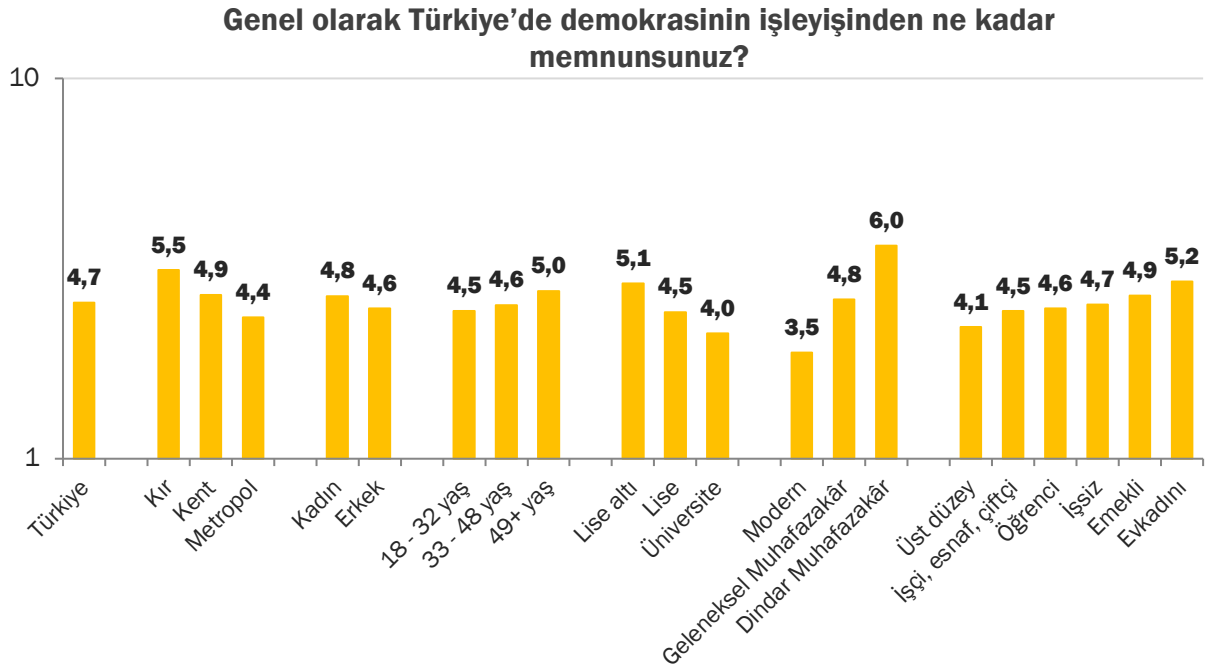
2.3.1. Türkiye’de Demokrasinin İşleyişinden Duyulan Memnuniyet

Demokrasi tartışmaları Türkiye Cumhuriyeti’nin en kadim tartışmalarından biridir. İçeriği, kapsamı, sınırları hep tartışlagelmiştir. Biz ise demokrasi tartışmalarına değil de, Türkiye toplumunun mevcut demokrasinin işleyişinden ne kadar memnun olduğunu merak ettik ve sorduk.

Türkiye ortalaması “1-Hiç memnun değilim”, “10-Çok memnunum” skalasında ortanın biraz altında 4,7 puan oldu. Kırdakiler Türkiye’de demokrasinin işleyişinden kenttekilere, kenttekiler de metropoldekilere göre daha memnunlar. Kadınlar, erkeklere göre daha memnun olduğu gibi, yaş arttıkça demokrasinin işleyişinden memnuniyet artıyor.

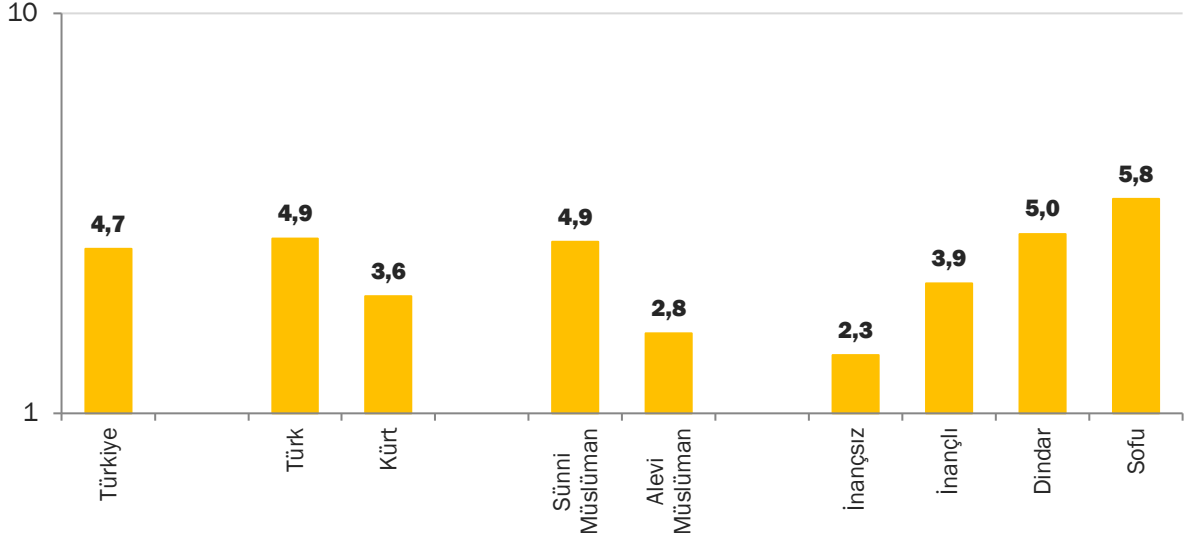
Çalışanlar demokrasiden daha az memnunken, emekliler ve ev kadınları daha memnun. Eğitim arttıkça demokrasiden olan memnuniyet de azalıyor. Daha da önemlisi hayat tarzı kümelerinde görülen farklılık: Dindar Muhafazakârlar demokrasinin işleyişine ortalamada verdikleri 6 puanla en memnun kümeyken, hayat tarzını Modern olarak tanımlayanlar Türkiye’de demokrasinin işleyişine 3,5 puan veriyor. Zira dindarlık seviyesi arttıkça da demokrasinin işleyişinden olan memnuniyet kademe kademe artıyor.

Bu bulgu, Türkiye’deki demokrasi tartışmalarının önemli akslarından birinin modernler ile muhafazakârlar arasında var olduğunun önemli bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Türkiye’deki demokrasinin işleyişinden Kürtler Türklerden, Aleviler de Sünnilerden daha az memnunlar.

Genel olarak Türkiye’de demokrasinin işleyişinden ne kadar memnunsunuz?

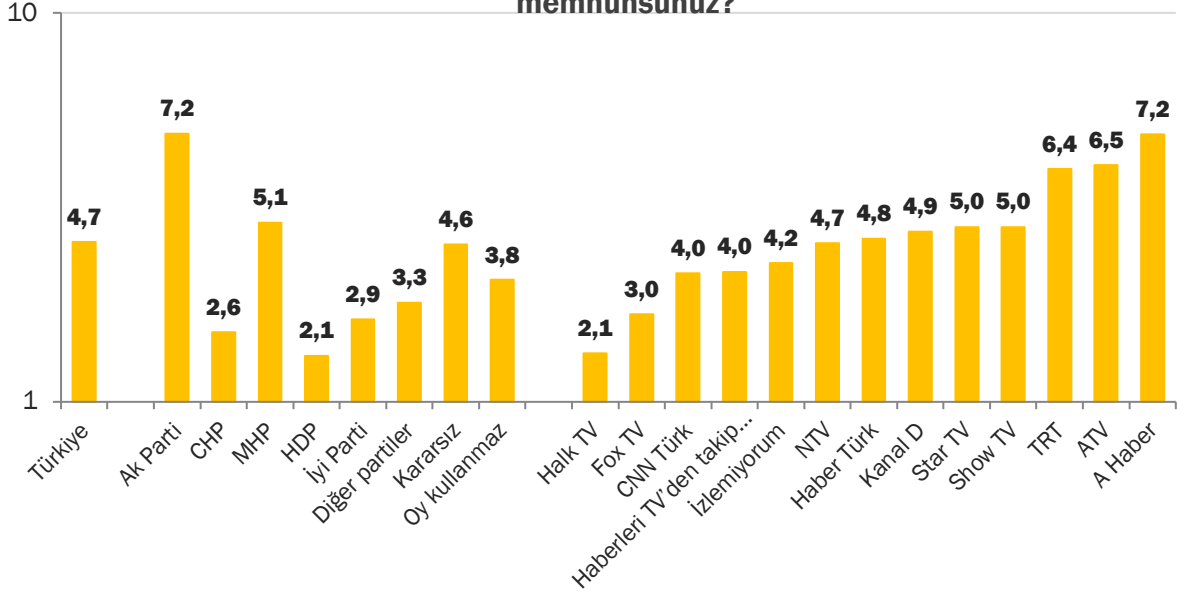

Siyasi parti tercihine göre analiz yaptığımızda demokrasinin işleyişinden en mutlu olanların Ak Parti seçmenleri olduğunu görüyoruz. Ak Parti seçmenlerinden sonra en mutlu olanlar MHP seçmenleri ama Ak Parti seçmenlerinin notu 7,2 iken MHP seçmenlerinin notu 5,1. Parti tercihi konusunda kararsız olanlar mevcut demokrasinin işleyişini Türkiye ortalamasına çok benzer değerlendiriyorlar.

Daha da çarpıcı olan Türkiye’de demokrasinin işleyişine HDP’lilerin 2,1, CHP’lilerin 2,6, İyi Partili’lerin 2,9 şeklinde oldukça düşük notlar veriyor olmaları. Bu noktada “iktidarda olan” – “iktidar olmayan” seçmen ayrımının keskinleştiğini görüyoruz. Bu ayrım haberleri izlemek için tercih edilen kanal konusunda da ortaya çıkıyor. A Haber, ATV ve TRT gibi Ak Parti seçmenlerinin yoğunlukla tercih ettiği kanalları izleyenlerin notu 6,4 ila 7,2 arasında iken; Ak Parti seçmenlerinin pek de tercih etmediği ama özellikle CHP seçmenlerinin tercih ettiği Halk TV ve Fox TV gibi kanalları izleyenlerinki 2,1 ila 3,0 arasındadır.

Genel olarak Türkiye’de demokrasinin işleyişinden ne kadar memnunsunuz?

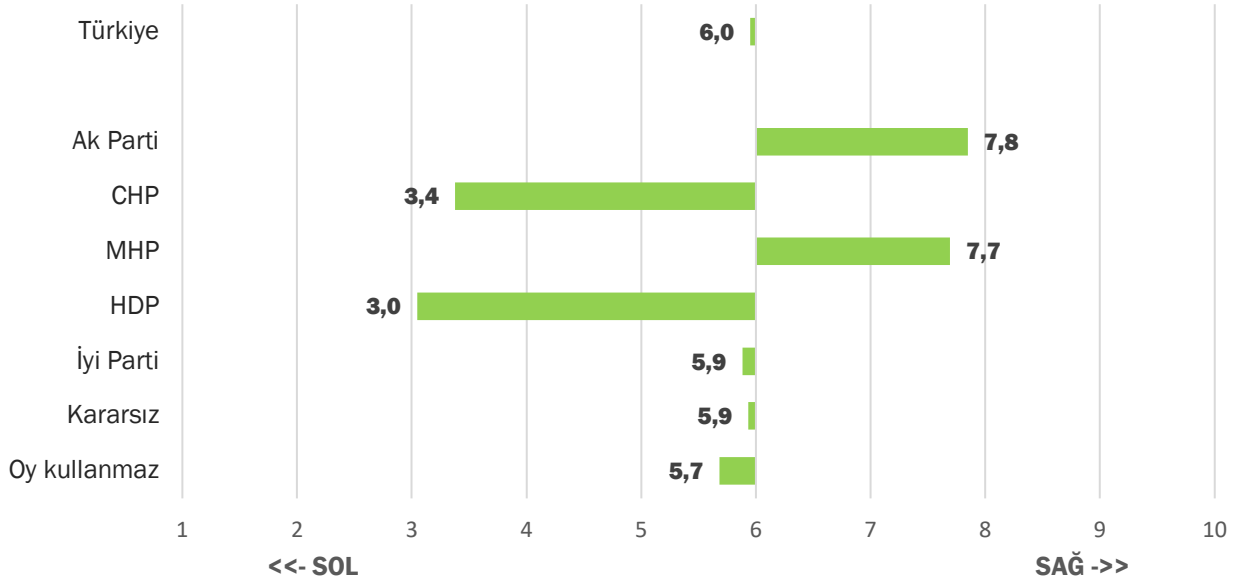
İktidar partisinin seçmenleriyle iktidar partisine oy vermeyen seçmenlerin mevcut demokrasiden memnuniyeti arasında bu kadar fark varsa, bunun kabaca iki sebebi olabilir: Ya iktidar kendi “tanımladığı demokrasiyi” uyguluyordur, bundan sadece kendi seçmenleri memnundur ve diğer parti seçmenleri bu “tanımın” kendi anladıklarından farklı olmasından rahatsız olmaktadır ya da ortada demokrasiye dair bir tartışma yoktur ve taraflar demokrasiyi taraf oldukları pozisyonlar üzerinden, salt kutuplaşma üzerinden değerlendiriyorlardır. Elbette bunların illa sadece biri geçerli olmak zorunda değil ve her ikisi de geçerli olabilir. Fakat her ne olursa olsun, siyasi parti seçmenlerinin demokrasinin mevcut işleyişini bu kadar farklı değerlendiriyor olması, Türkiye demokrasinin tarihsel yolculuğunu da düşündüğümüzde endişe uyandırmaktadır.

2.3.2. Seçmenlerin Sağ-Sol Skalasında Konumları

Türkiye’de konu siyaset olunca en sık kullanılan terminolojilerden biri “sağcılık” ve “solculuk” oluyor. Bu ayki araştırma kapsamında sağcılığın ve solculuğun tanımı, ne olduğu tartışmasına girmeden, görüştüğümüz kişilerden 1-sol - 10-sağ ekseninde kendilerini nerede konumlandıklarını öğrenmeye çalıştık.

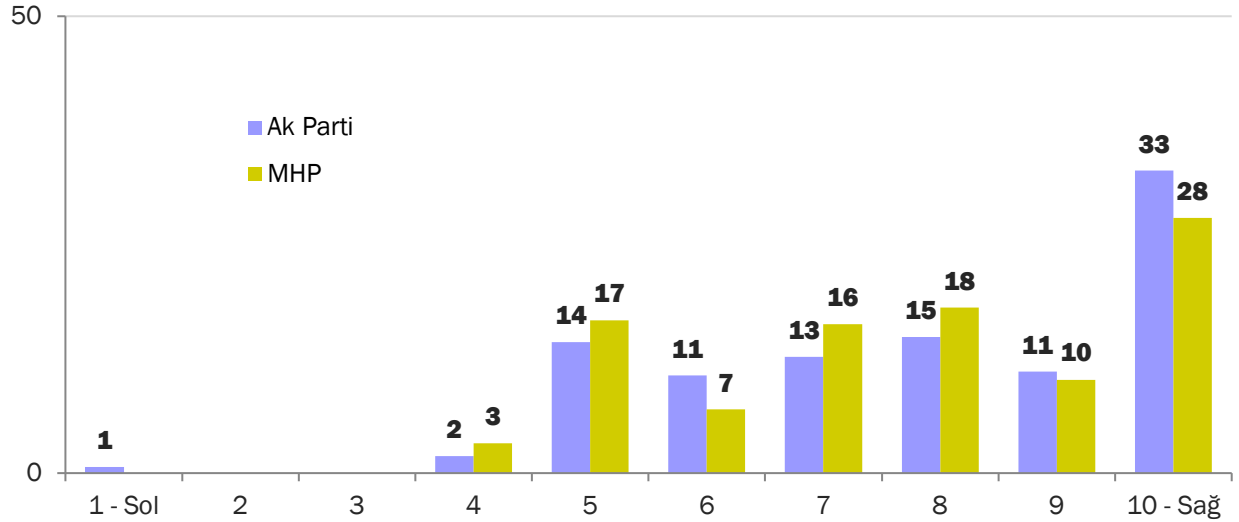
Türkiye genelinin ortalaması 6,0 ile ortanın biraz sağında bir yerde kendini konumlandırıyor. Ak Partililer az farkla da olsa kendilerini en sağda konumlandırılan seçmen kümesi. Ak Partililerin hemen ardından MHP seçmenleri geliyor. İyi Parti seçmenleri kendilerini Türkiye ortalamasına çok yakın bir yerde konumlandırırken, CHP ve HDP seçmenleri kendilerini sola daha yakın konumlandırıyor.

Sol - sağ ekseninde neredesiniz?

Ak Parti seçmenlerinin MHP seçmenlerinden daha sağda olmasının temel sebebi en sağ not olan "10" notunu MHP seçmenlerinden daha yüksek oranda söylemiş olmaları. Her 3 Ak Parti seçmeninden 1'i kendisini sol-sağ skalasında 10 derece yani en sağda tanımlıyor.

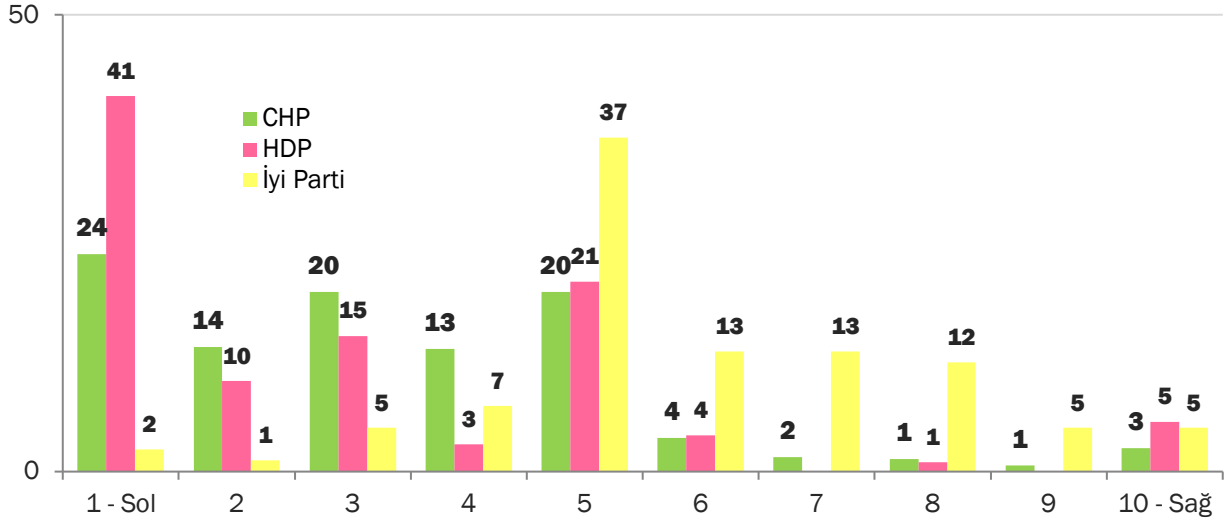
Sol - sağ ekseninde neredesiniz?

Cumhur İttifakı'na dahil olan partilerden sonra, dahil olmayanların seçmenlerinin dağılımına da bakalım. CHP'liler kendilerini çok büyük oranda solda konumlandırıyorlar ve bu konumlandırmalarıyla HDP seçmenleri ile benzer bir örüntü sergiliyorlar. Buna karşın İyi Parti seçmenleri kendilerini ortada ve ortanın sağında konumlandırıyor.

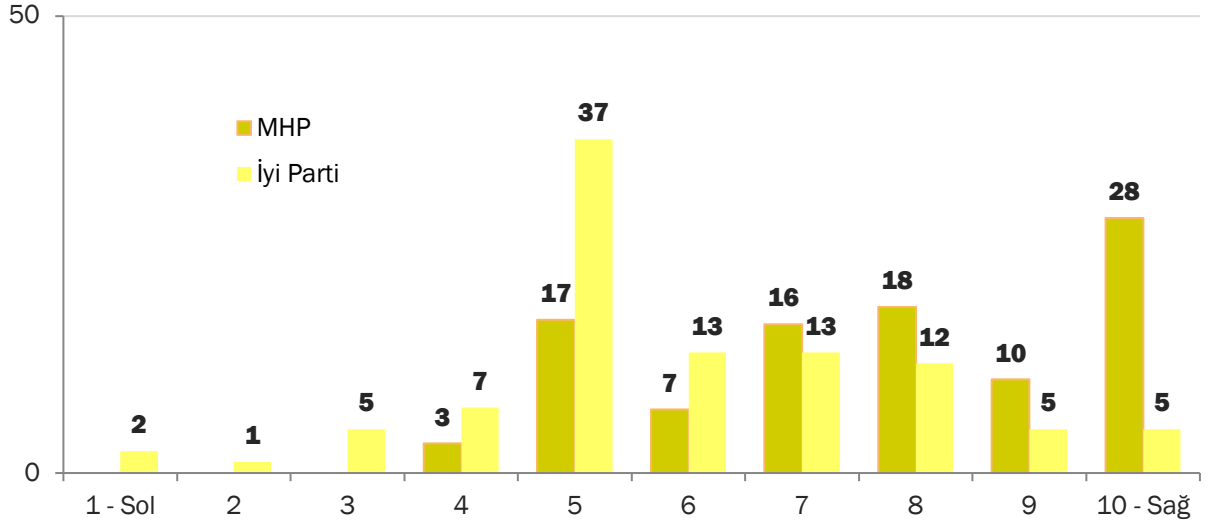

Sol-Sağ ekseninde neredesiniz?

Son olarak MHP seçmenleri ile yönetici kadrolarını büyük ölçüde eski MHP'lilerin oluşturduğu İyi Parti seçmenlerinin sol-sağ konumlandırmalarını kıyaslıyoruz. İyi Parti seçmenleri ortada yoğun şekilde kümelandıkları gibi, az da olsa kendini skalanın her noktasında konumlandıran İyi Parti seçmeni bulunduğunu görüyoruz. MHP seçmenleri içinde kendilerini 3 ve daha solda konumlandıran kimse bulunmuyor. Ayrıca MHP seçmenlerinin yüzde 56'sı 8 ve daha sağda konumlandırırken bu oran İyi Parti seçmenlerinde sadece yüzde 22.

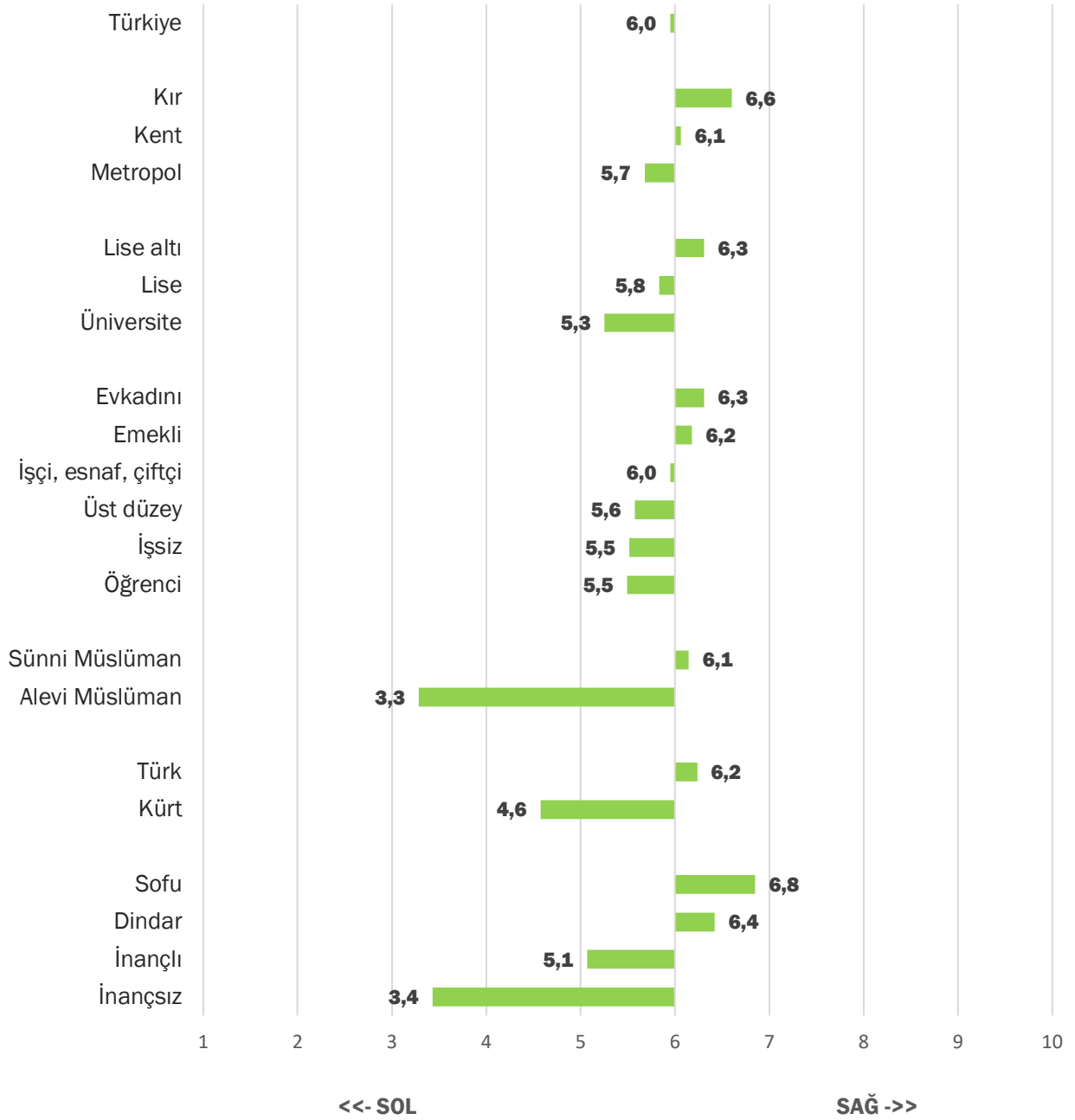
Sol-Sağ ekseninde neredesiniz?

Toplumun kendini ortalamada ortanın sağında konumlandığını söylemiştik. Kırdaki yaşayanlar kentte yaşayanlara kıyasla, kentte yaşayanlar da metropolde yaşayanlara kıyasla kendilerini daha sağda konumlandırıyor. Eğitim arttıkça kişiler kendilerini daha solda konumlandırıyorsa da lise altı eğitilmişlerin ortalaması 6,3 iken, üniversite mezunlarının 5,3 ve aradaki fark büyük değil.

Esas farklılığı etnisite ve mezhepte görüyoruz. Sünniler kendilerini Türkiye ortalamasından biraz daha sağda konumlandırırken Aleviler 3,3 ile solda konumlandırıyorlar. Kürtler'in ortalaması ise 4,6 ile ortanın biraz solunda kalıyor.

Sol - sağ ekseninde neredesiniz?

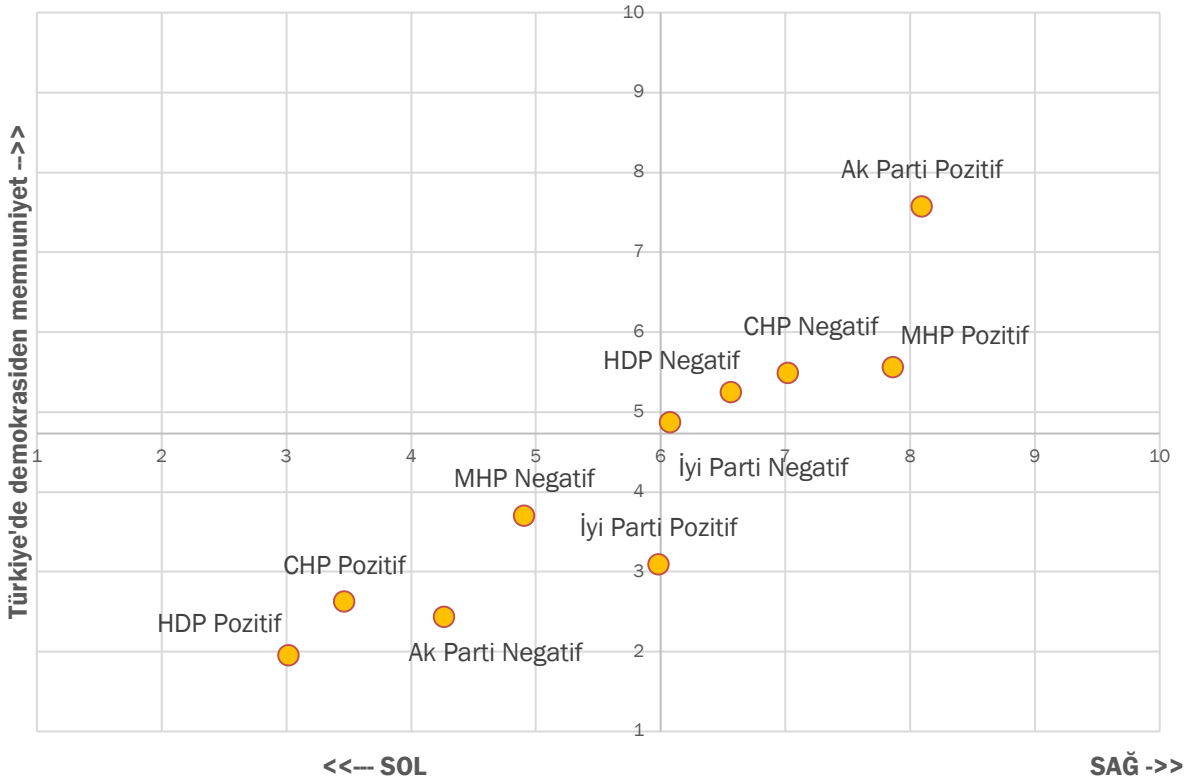

2.3.3. Demokrasinin İşleyişi ve Sağ-Sol Konumunun Parti Kimliklenmeye Etkisi

Yerel ve genel seçimlerde herhangi bir parti için oy verebileceğini söyleyenleri pozitif, oy vermeyeceğini söyleyenleri de negatif olarak kodladık ve bunları sağ-sol ve demokrasiden memnuniyet eksenlerine oturttuk. Eksenlerin kesişim noktası ise her iki değer Türkiye ortalamasını ifade ediyor: sol - sağ konumlanması için 6, demokrasinin işleyişinden memnuniyet için 4,73.

Aşağıdaki grafiği şöyle okuyabiliriz; Ak Parti Pozitif noktası herhangi bir seçimde Ak Parti'ye oy verebilecek olanları gösterirken, Ak Parti Negatif noktası da Ak Parti'ye oy vermeyecek olanları gösteriyor. Görüldüğü üzere Ak Parti Pozitif olanlar kendilerini herkesten daha sağcı tanımlıyor ve Türkiye'de demokrasinin işleyişinden de büyük oranda memnundur. Ak Parti negatifler ise hem kendilerini daha solda konumlandırıyorlar hem de demokrasinin işleyişinden memnuniyetsizler. Ayrıca Ak Parti Pozitif ve MHP Pozitif olanlar ile CHP Pozitif, İyi Parti Pozitif ve HDP Pozitif olanlar birbirlerinin izdüşümü gibiler: eksenlerde tam ters konumlarda bulunuyorlar.

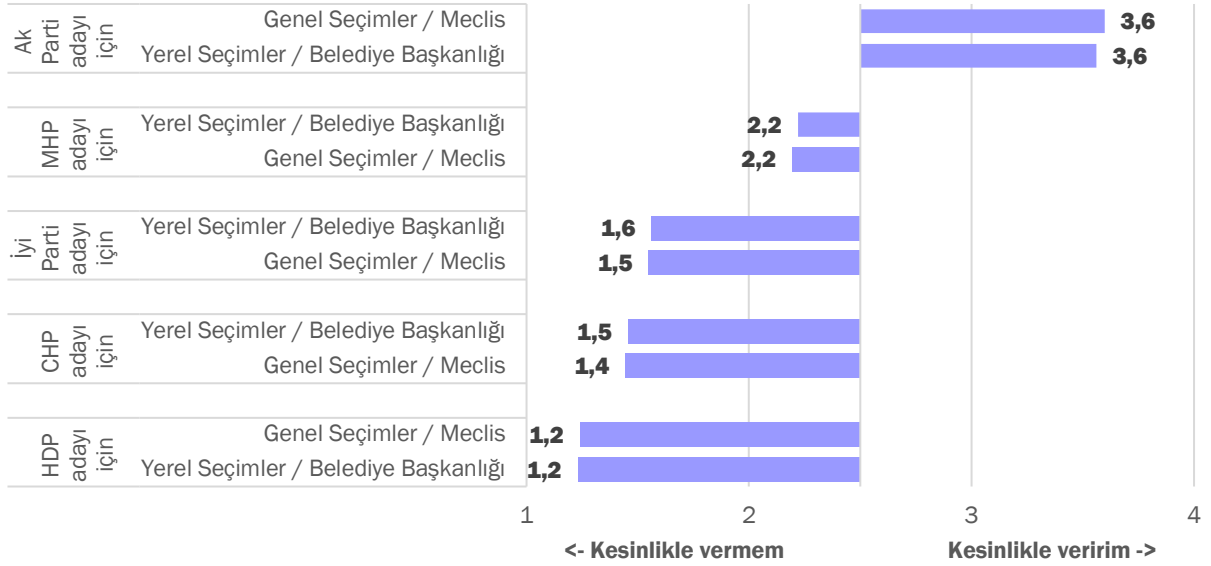
Negatif kimliklenme üzerinden kümeleme analizi yaptığımızda ortaya üç küme çıktığını ve bu kümeler Ak Parti yandaşları, Gri alandakiler ve Ak Parti karşıtları isimlerini verdiğimiz önceki bölümlerde belirtmiştik. Bu kümelerin negatif konumlanmasına bakıldığında; Ak Parti yandaşları kümesinin birinci tercihi elbette ki Ak Parti. MHP ise oy "veririm" ile "vermem" arasında duruyor. Buna karşın diğer tüm partileri "kesinlikle oy vermem" ile "vermem" arasında bir noktada görüyorlar. Bir başka ifadeyle, Ak Parti yandaşı dediğimiz kümenin diğer partiler ile büyük bir negatif konumlanması var.

Ak Parti karşıtı dediğimiz grubun ise en çok "kesinlikle vermem" dediği parti Ak Parti ve MHP.

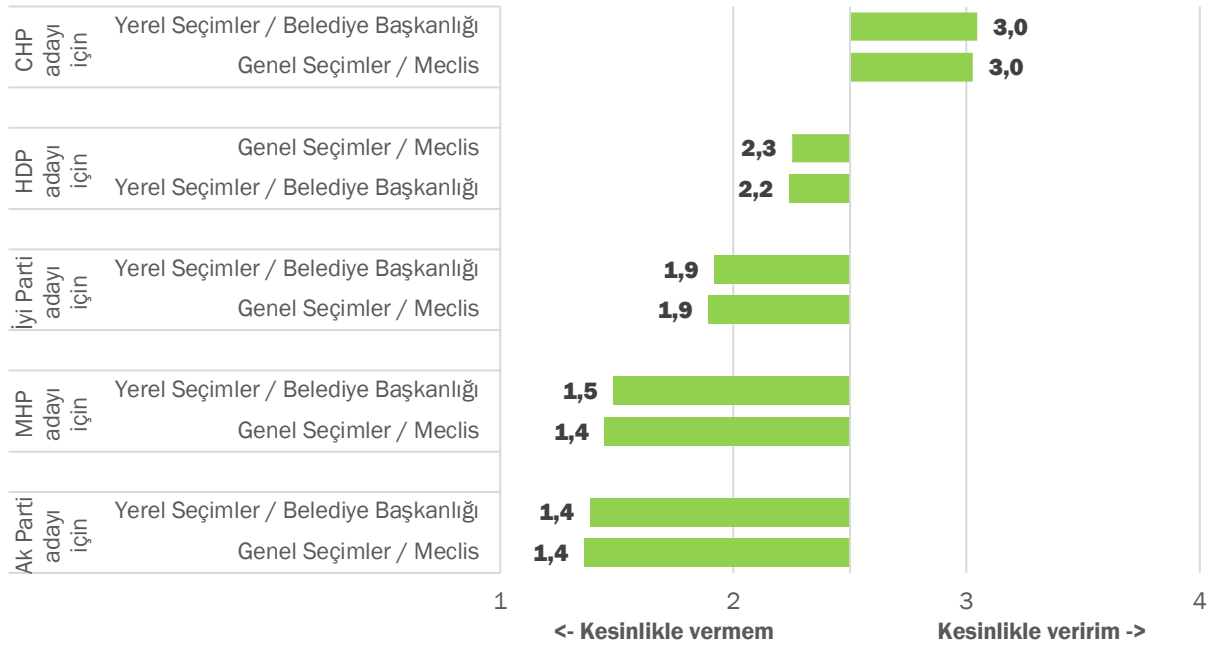
Son ve en büyük küme ise gri alandakiler. Yaptığımız kümeleme analizi sonucunda ortaya çıkan ve adına "Gri alandakiler" dediğimiz, seçmenlerin yüzde 43'ünü oluşturan bu kümeye en uzak

siyasi parti HDP. Daha da çarpıcı olanı, HDP'den sonra uzak görülen, en negatif mesafelenilen parti ise CHP. Bir başka ifade ile toplumun yarıya yakını herhangi bir seçimde CHP'ye oy verme ihtimalinin olmadığını belirtiyor.

Oy verir mi? (Ak Parti yandaşları)

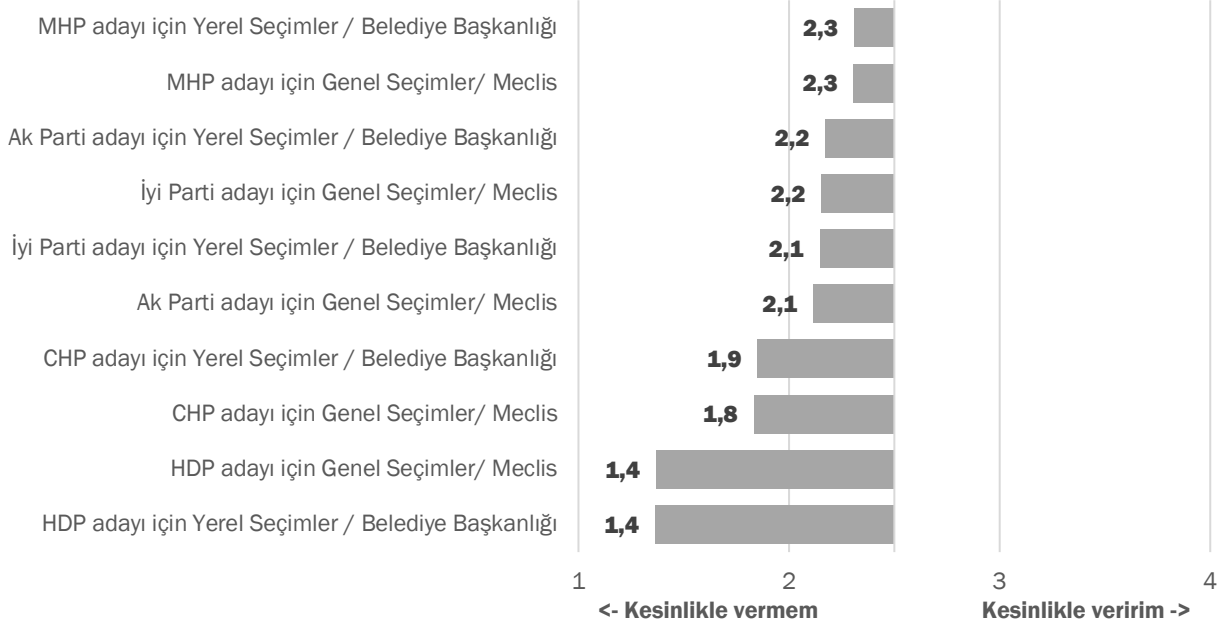
Oy verir mi? (Ak Parti karşıtları)

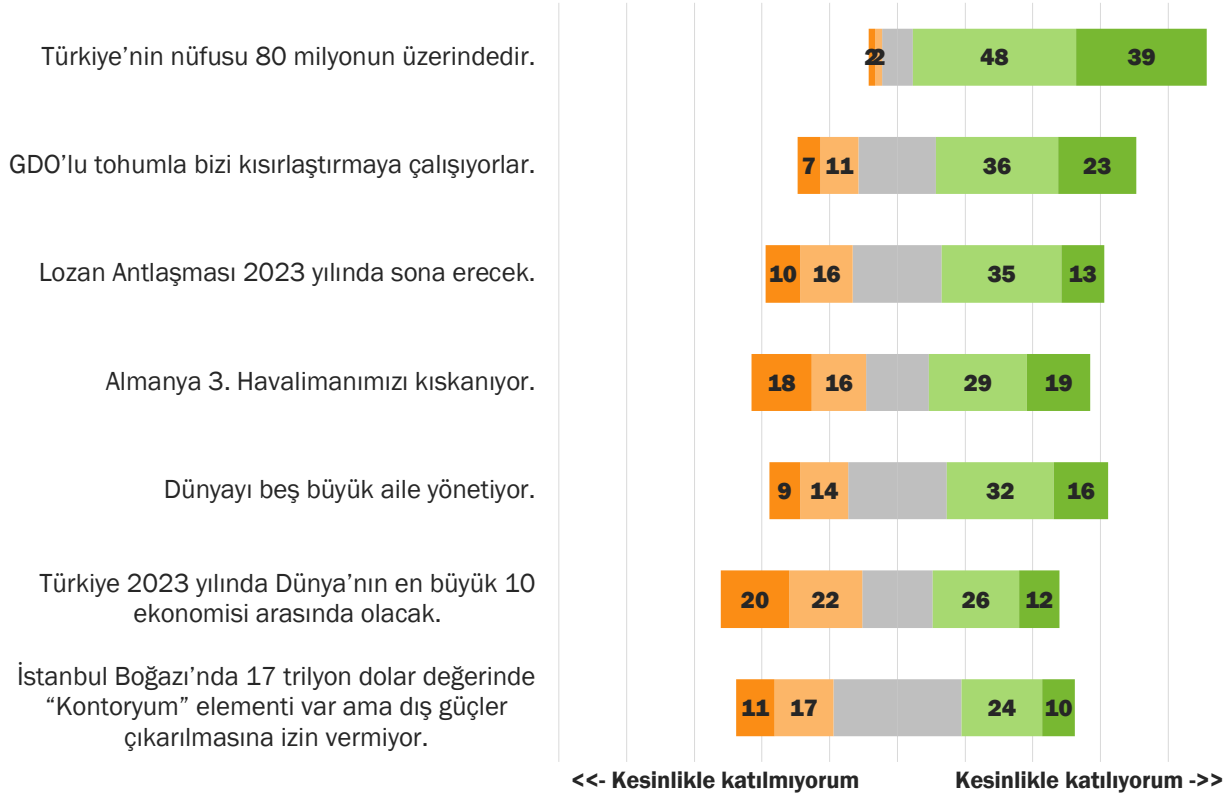

Oy verir mi? (Gri alandakiler)

2.4. İddialar ve Komplo Teorileri

Popülizm teması ile birlikte görüştüğümüz kişilere bir takım siyasi iddiaları ve komplo teorileri de sorduk. Bu kapsamda ele aldığımız yargıları detaylı olarak incelemeyi önce geçmeden önce hepsini tek bir tabloda göstereyim.

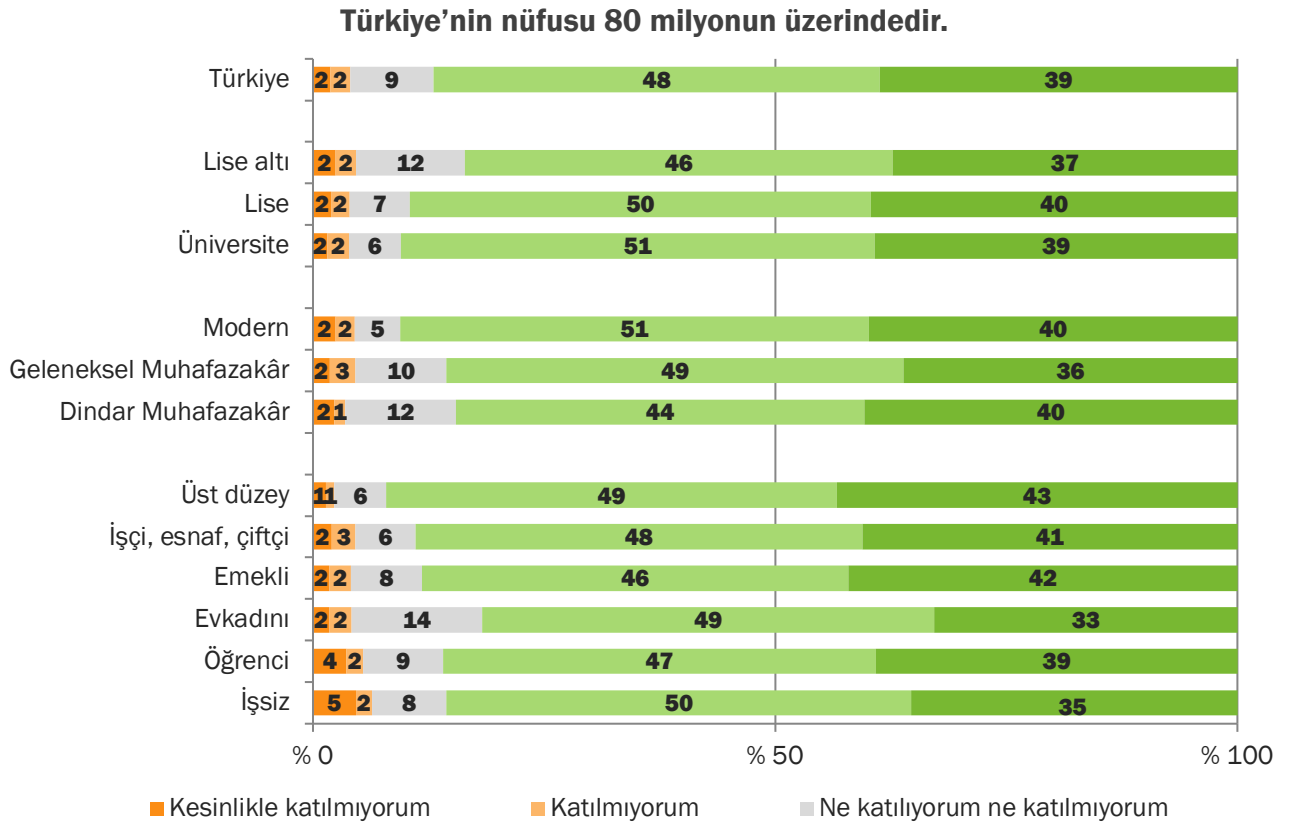

Verdiğimiz yargıları 3'e ayırabiliriz: Gerçek bilgi, siyasi iddialar ve komplo teorileri. İlki için "Türkiye'nin nüfusu 80 milyonun üzerindedir" yargısını kullandık. Bu yargıyı bu sete koymamı biraz teknik sebepten kaynaklanıyor. Komplo teorilerini ve siyasi iddiaları sorduğumuz sette bir tane "gerçek"(fact) yargı verip soru setinin kontrolünü sağlamak, iddialara ve komplo teorilerine dair verdikleri cevaplarla karşılaştırmayı amaçladık ve yargıyı soru setinin ortasına yerleştirdik. Yargıların okunuş sırasını aşağıdaki tabloda görebilirsiniz: kırmızı renkle yazılanları "komplo", yeşil renk ile yazılanları da "siyasi iddia" başlığı altında değerlendirdik.

Lozan Antlaşması 2023 yılında sona erecek.
İstanbul Boğazı'nda 17 trilyon dolar değerinde "Kontoryum" elementi var ama dış güçler çıkarılmasına izin vermiyor.
Türkiye'nin nüfusu 80 milyonun üzerindedir.
Almanya 3. Havalimanımızı kısıyor.
Türkiye 2023 yılında Dünya'nın en büyük 10 ekonomisi arasında olacak.
Dünyayı beş büyük aile yönetiyor.
GDO'lu tohumla bizi kısırlaştırmaya çalışıyorlar.

Eğitim seviyesi düştükçe Türkiye'nin nüfusunu bilenlerin oranı artıyor

Grafikten de görüleceği üzere Türkiye toplumunun yüzde 87'si Türkiye nüfusunun 80 milyonun üzerinde olduğu yargısına katılıyor. Yüzde 9'luk bir kesim kararsız, yüzde 4 ise bu yargıya katılmıyor. Bu gerçeğe "katılmayanlar" eğitim seviyesi azaldıkça, dindarlık seviyesi arttıkça artıyor.

2.4.1. Siyasi İddialar

Bu konudaki ilk alt başlığımız olan siyasi iddialar komplo teorilerinden ayrı değerlendiriyoruz. Siyasi iddialar olarak tarif ettiğimiz ifadeler şunlar oldu;

- Almanya 3. Havalimanımızı kiskanıyor.
- Türkiye 2023 yılında Dünya'nın en büyük 10 ekonomisi arasında olacak.

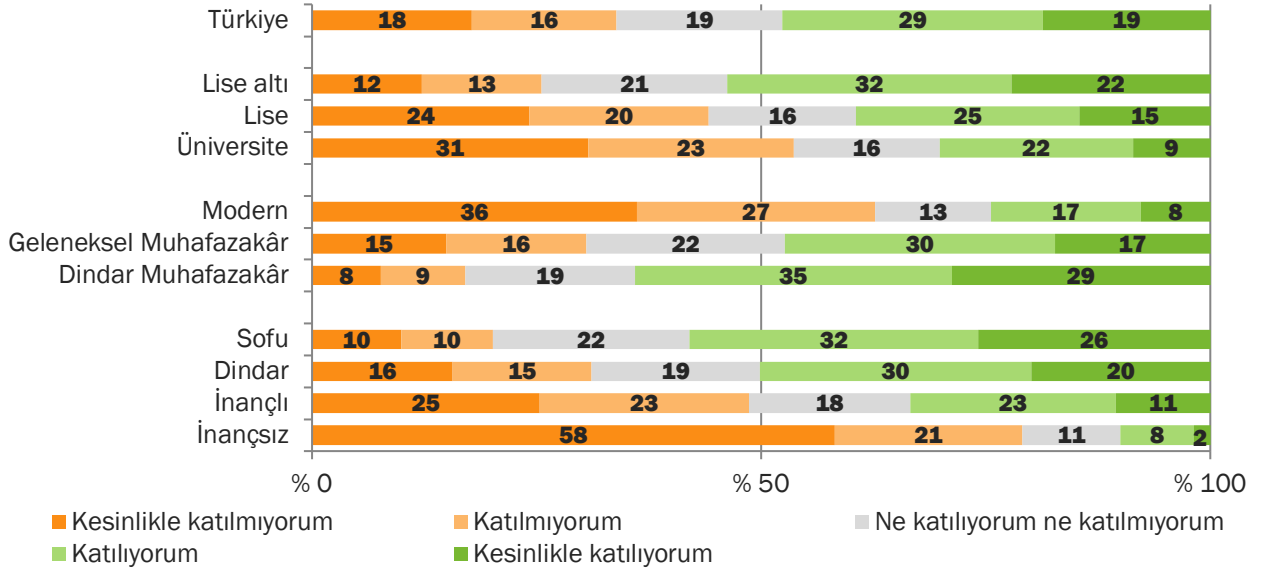
“Almanya 3. havalimanımızı kiskanıyor.”

29 Ekim'de ilk etabı açılan İstanbul'daki 3. havalimanının yapımına Almanya'nın karşı çıktığı/kıskandığı iddiaları hep konuşulmuştu. Biz de bunu görüştüğümüz kişilere sorduk. Türkiye toplumunun yüzde 48'i, Almanya'nın 3. havalimanımızı kiskandığını düşünüyor.

Eğitim arttıkça ve yaşam tarzı modernleştikçe bu iddianın doğru olduğunu düşünenler azalıyor. Lise altı eğitimlilerde bu oran yüzde 55 iken, üniversite mezunlarında bu oran yüzde 31. Bir başka ifadeyle her 2 lise altı eğitimliden 1'i, her 3 üniversite eğitimliden 1'i bu iddiaya katılıyor.

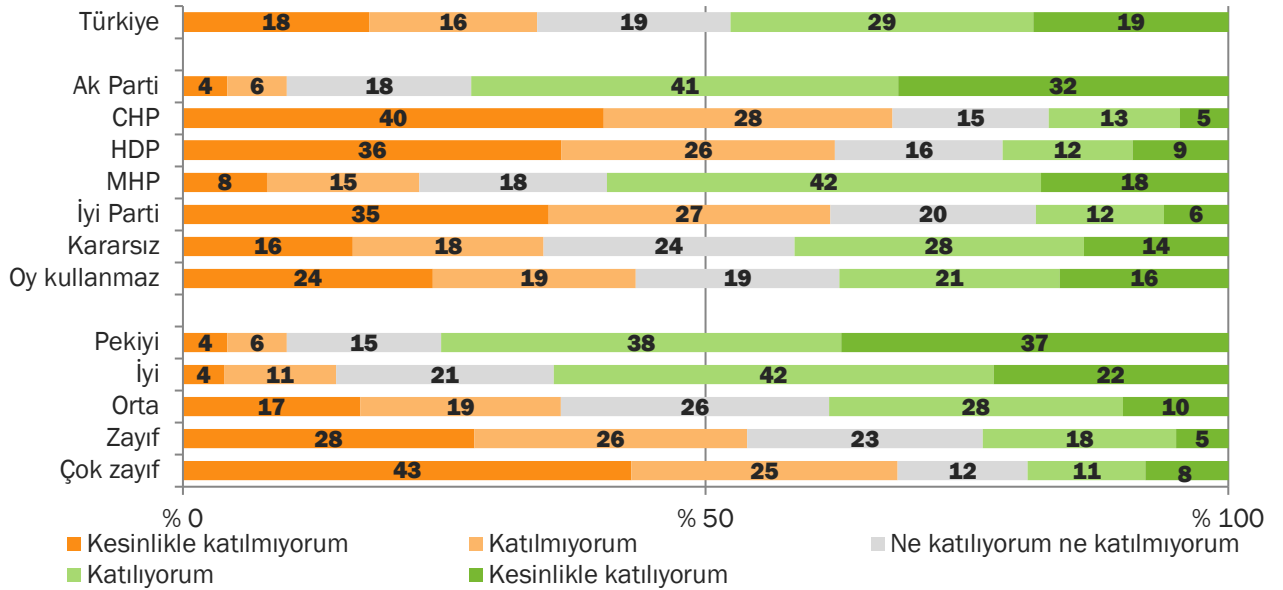
Aynı şekilde yaşam tarzını Dindar Muhafazakâr olarak tanımlayanlar arasında kiskanma iddiasına katılanların oranı yüzde 64 iken bu oran Modernlerde yüzde 25. Dindarlık seviyesi de bu bulgumuzu destekler nitelikte. Kendilerini sofu olarak tanımlayanlar Türkiye geneli üzerinde bir ortalamaya sahipken, bu oran inançsızlarda sadece yüzde 10.

Almanya 3. havalimanımızı kiskanıyor.

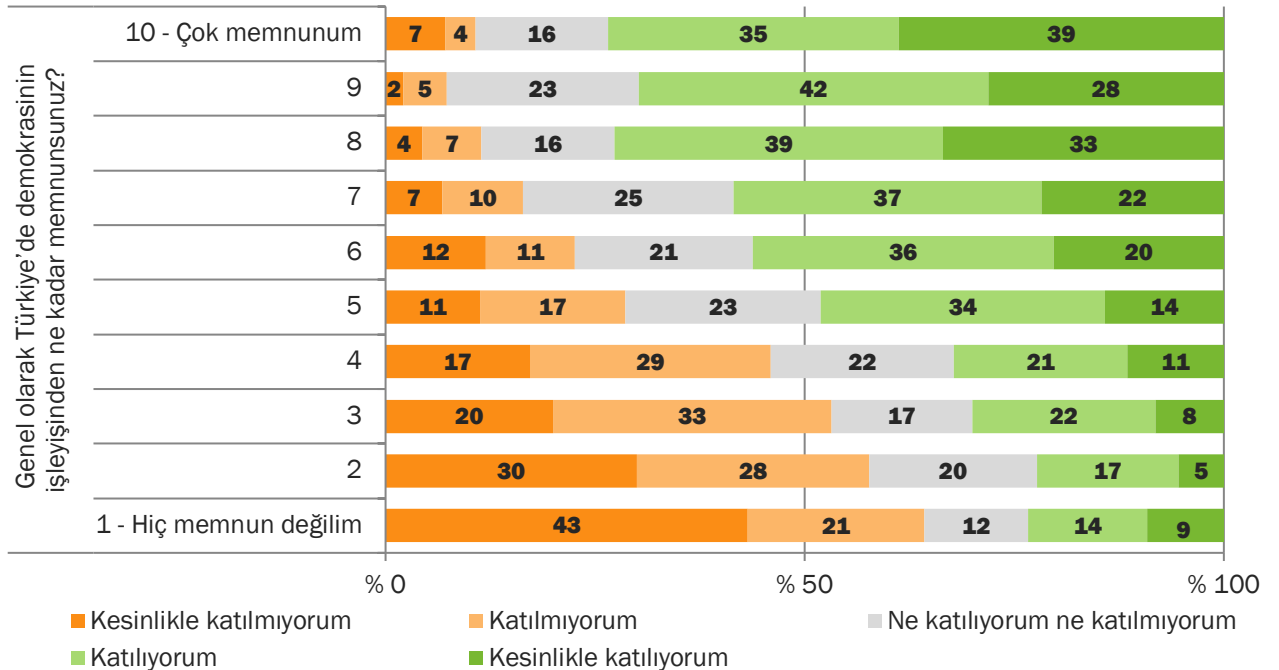
Siyasi parti tercihi üzerinden baktığımızda Ak Partililerin yüzde 73'ü ve MHP'lilerin yüzde 60'ının bu iddiaya katıldığını görüyoruz ki, bu Türkiye genelinin oldukça üzerinde. CHP'liler ve İyi Partili'ler ise yüzde 18 ile bu iddiaya en az inanan parti tabanları.

Almanya 3. havalimanımızı kısıkanıyor.

Türkiye’de demokrasi işleyişinden “Çok memnunum” cevabını verenler bu iddianın doğruluğuna “Hiç memnun değilim” cevabını verenlerden daha çok inanıyor. Bir başka ifade ile Türkiye’deki demokrasiden en memnun olanlarımız, Almanya’nın 3. havalimanını kısıkandığı yargısına en çok katılanlar. Örneğin demokrasiden 8 ve üzerinde memnun olanların yüzde 70’inden fazlası bu kanaatte. Oysaki bu oran demokrasinin işleyişinden 3 ve altında derecede memnun olan, bir başka ifadeyle en memnuniyetsiz olanlar arasında yüzde 30’un altına düşüyor.

Almanya 3. havalimanımızı kısıkanıyor.

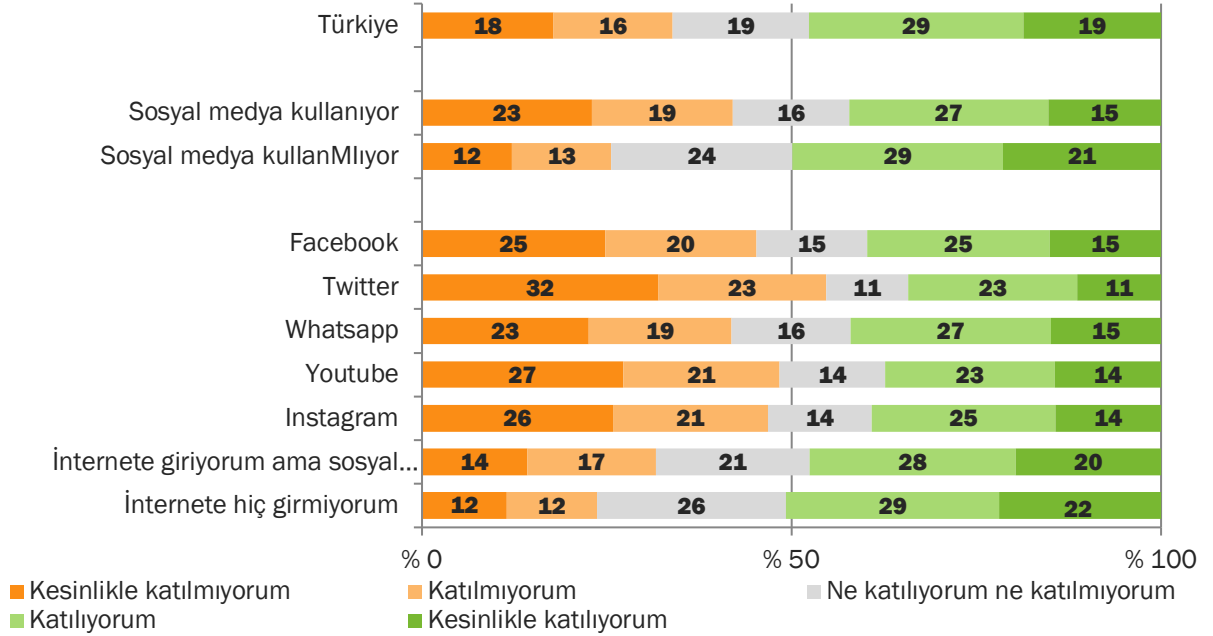

Sosyal medya kullanmayanlar, sosyal medya kullananlara kıyasla Almanya’nın 3. havalimanımızı kısıkandığını daha yüksek oranda düşünüyor. Bu yargıya en çok karşı çıkanlar ise Twitter

kullananlar. Facebook ve Whatsapp gibi daha kitlesel, daha yaygın sosyal medya araçlarını kullananların görüşleri Türkiye ortalaması ile oldukça benzeşiyor.

Almanya 3. havalimanımızı kıskanıyor.

“Türkiye 2023 yılında dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasında olacak.”

Türkiye’de sıklıkla tarihsel referansı olan eşikler tanımlanır. Ak Parti de bu tarz eşikleri siyasal söyleminde sıklıkla kullanan bir parti. Örneğin son yıllarda 2023 ve 2071 hedefleri gibi tarihsel referansı olan, ileriye dönük projeksiyonlara sıklıkla yer verdiler.

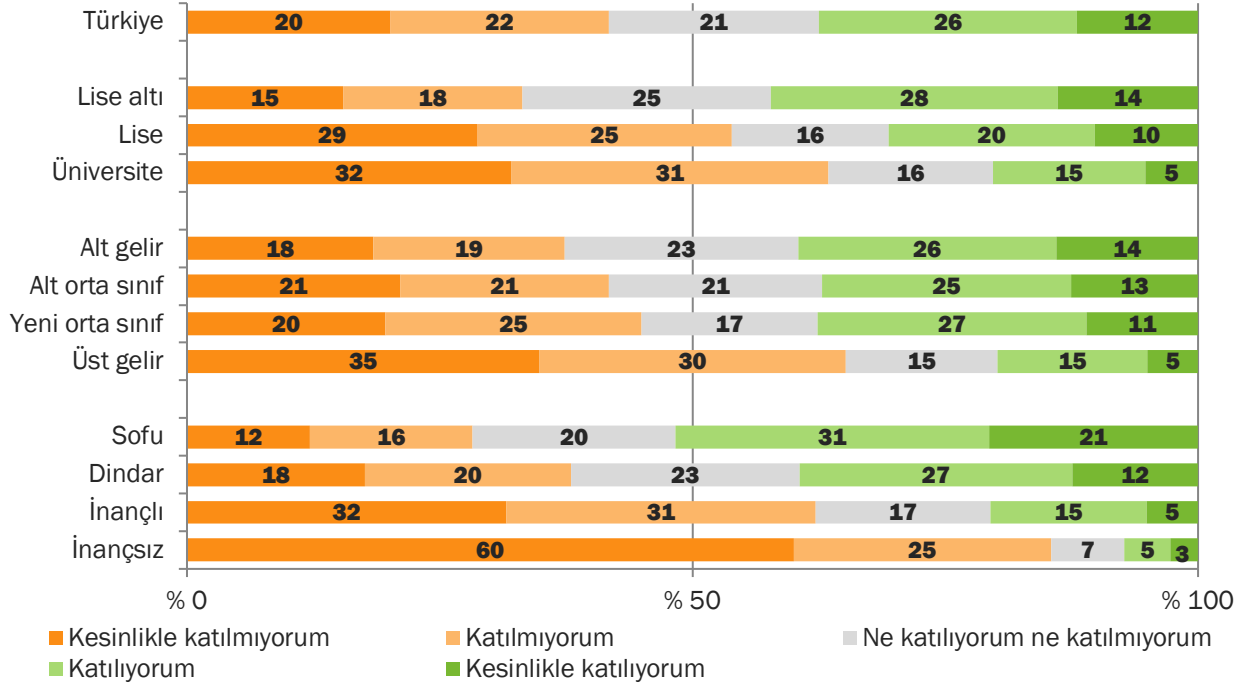
Bu projeksiyonlardan en bilineni, Türkiye’nin 2023 yılında dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasında olacağı” iddiasıdır. 12 Haziran 2011 seçimleri öncesinde Ak Parti’nin kamuoyuyla paylaştığı seçim beyannamesinde de bu iddiaya şu şekilde yer verilmiştir: “Amacımız, Türkiye’yi 2023 yılında dünyanın en büyük 10 ekonomisinden birisi olarak, ihracatını 500 milyar doların üzerine çıkarmış, 2 trilyon dolar milli gelir üreten, tarihi ve değerleri ile barışık, mutlu ve huzur içinde yaşayan insanların ülkesi yapmak.”¹⁶

Bu iddianın gerçekleştirilir bir hedef olup olmadığı da uzunca tartışılmıştı, fakat bu iddianın gerçekçiliğini tartışmak raporumuzun kapsamı dışında kalıyor. Biz sadece görüştüğümüz kişilere bu iddiaya katılıp katılmadıklarını sorduk.

İddiaya Türkiye toplumunun yüzde 38’i katılıyor. Lise altı eğitilmişler bu iddiaya en fazla inanan küme olurken, dindarlık seviyesini sofu olarak tanımlayanlar da aynı şekilde bu iddiayı destekliyor. Dindarlık seviyesi arttıkça, eğitim seviyesi azaldıkça bu iddiaya katılma oranı da artıyor. Gelir seviyesine göre incelediğimizde ise üst gelir sınıfının bu iddiayı diğer gelir sınıfları kadar desteklemedikleri görülüyor.

¹⁶ Raporun tamamına ulaşmak için: <http://www.akparti.org.tr/upload/documents/2011-beyanname.pdf>

Türkiye 2023 yılında Dünya'nın en büyük 10 ekonomisi arasında olacak.

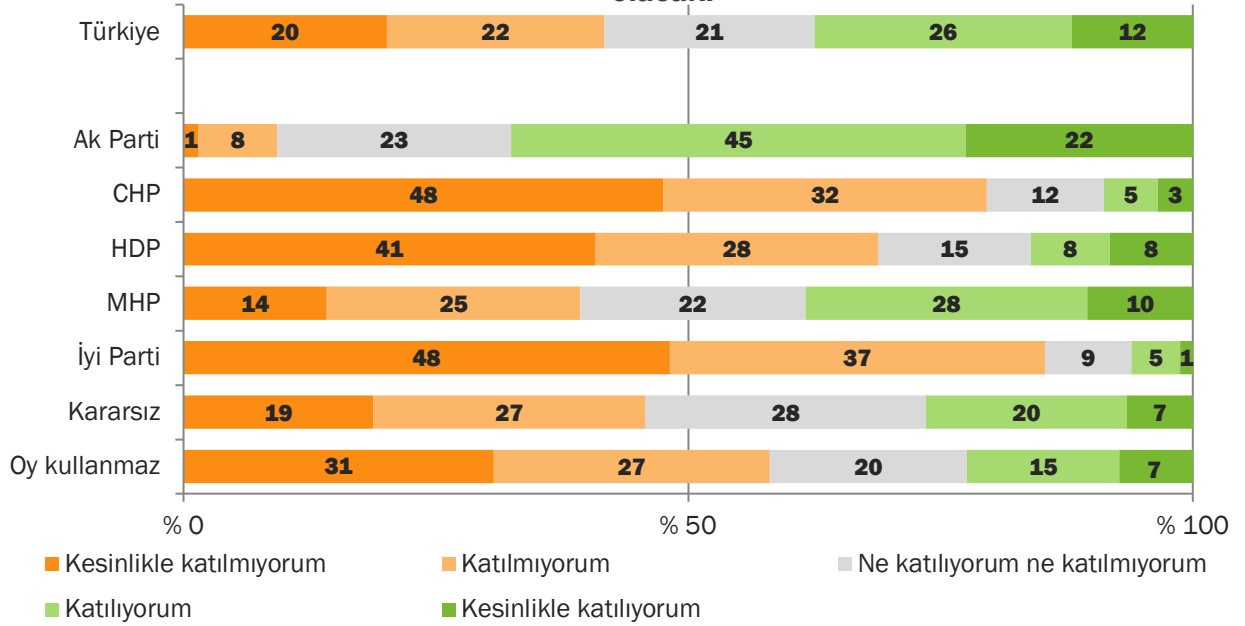
Siyasi iddiaları destekleyenler Erdoğan'ın çekirdek kitlesi

Siyasi tercihe göre analiz yaptığımızda Ak Partililerin bu iddiayı en fazla destekleyen parti tabanı olduğunu görüyoruz. Hem iktidarda olan, hem de bu iddiayı dile getiren parti olması nedeniyle bu yargıya en fazla Ak Partili'lerin katılması şaşırtıcı değil. Ak Parti seçmenlerinin yüzde 69'u Türkiye'nin 2023 yılında dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasında olacağı iddiasına katılıyor. Ak Partili'lerin yüzde 23'ü kararsız, yüzde 9'u ise bu yargıya katılmıyor. MHP seçmenleri bu iddiaya en fazla katılan ikinci seçmen kümesi. Lakin MHP'lilerin bu konuda tam olarak ortada durduğunu söyleyebiliriz, zira katılanlarla katılmayanların oranı neredeyse denk.

İyi Partili'ler ve CHP'liler ise Türkiye genelinin oldukça altında bir orana sahip.

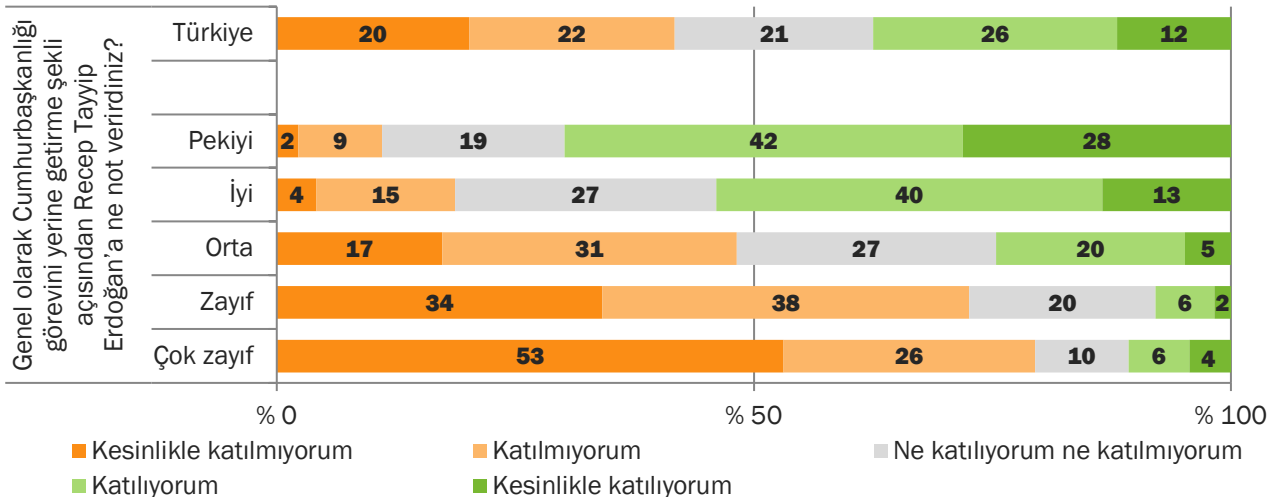

Türkiye 2023 yılında Dünya'nın en büyük 10 ekonomisi arasında olacak.

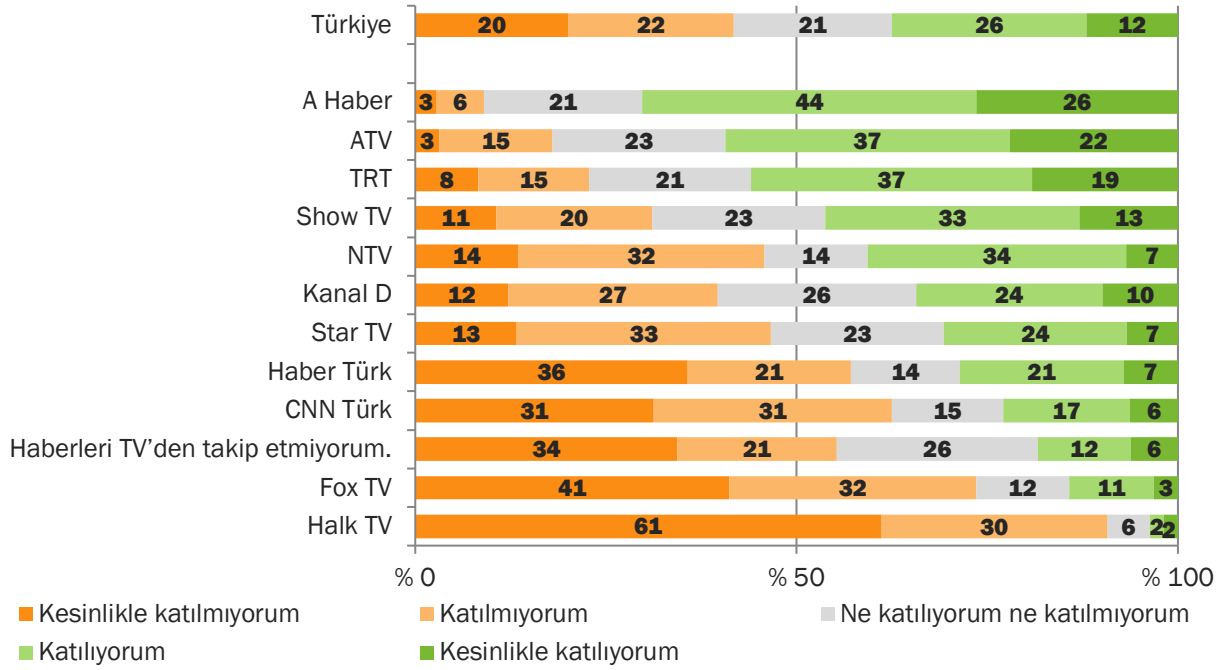
Türkiye'nin en büyük 10 ekonomisi arasında olacağı yargısına katılıp katılmama oranını görüştüğümüz kişilerin Cumhurbaşkanlığı görevini yerine getirme şekli açısından Recep Tayyip Erdoğan'a verdiği not üzerinden analiz ettiğimizde, Erdoğan'a verilen oy yükseldikçe, bu yargıya katılma oranının da arttığını görüyoruz. Dolayısıyla Ak Parti'nin 2011 yılında seçim beyannamesinde yer alan, siyasal söyleminde sıklıkla kendine yer bulan bu iddiaya en çok Ak Parti ve Recep Tayyip Erdoğan seçmenlerinin katıldığını, bu iddiayı 'satın aldığı' söyleyebiliriz.

Türkiye 2023 yılında Dünya'nın en büyük 10 ekonomisi arasında olacak

Haberleri seyretmek için tercih edilen televizyon kanalına göre incelediğimizde ise A Haber izleyicilerinin yüzde 70'inin bu iddiaya katıldığını görüyoruz. Halk TV izleyicileri içerisinde ise bu iddiaya katılanlar sadece yüzde 4.

Türkiye 2023 yılında Dünya'nın en büyük 10 ekonomisi arasında olacak.

2.4.2. Komplo Teorileri

Bu bölümün ikinci kısmını ise “komplo teorileri” alt başlığını ele alıyor ve komplo teorilerine dair kısaca bilgi vererek başlıyoruz.

Komplo (*conspiracy*), Batı dillerine Latince'den geçmiş “con” (birlikte, beraber) ve “spiratio” (ruh, nefes)'nun birleşimi olan “conspiratio” sözcüğüne dayanıyor ve “nefeslerin birleştirilmesi” anlamına geliyor. Sözcüğün bahsedilen olumlu çağrışımlara sahip kullanımı geç ortaçağ döneminde değişiyor ve M.S. 13.-14. yüzyıllarda sözcük “kumpas, entrika, fesat; yasadışı ya da şeytani bir iş gerçekleştirmek için yapılan gizli plan” gibi anlamlarla doluyor. “*Conspiracy Theory*” yani “Komplo teorisi” kalıbının yazılı kaynaklardaki bilinen ilk kullanımı 19. yüzyılın son çeyreğine denk düşüyor. Akademideki yaygın kullanımı ise Karl Popper'ın 1945 yılında yayımlanan *Açık Toplum ve Düşmanları* eseri ile başlıyor ve 1960'lı yıllarla birlikte “komplo teorisi” gündelik kullanıma dahil olmaya başlıyor.¹⁷

Komplo teorilerinin tarihsel biçimde ortaya çıkışı, etimolojisi ve süreç içerisinde değiştirdiği anlamları gözetken araştırmalarda Batı düşünce tarihi kaynak olarak görülüyor. Batı menşeli coğrafi yayılımının, Fransız Devrimi sonrasında matbaa ve çeviri eserler yoluyla Ortadoğu'ya kadar uzandığı biliniyor. Ortadoğu toplumlarının antisemitizm ve komplo ile tanışması ise 1869 ve 1889'daki, mason karşıtlığıyla tanışmasına ise 1872 tarihli çeviri eserlerin yol açtığı tahmin ediliyor.¹⁸

Komplo teorileri, tehdit içeren bir olasılığın öngörü çerçevesinde ifade edilmesinin naif bir sunumundan çok daha fazlasıdır; çünkü komplo teorileri toplumsalı kurgulayan birçok kodlamayı tarihsel serüvenine katmış durumdadır.

¹⁷ Başaran, B. (2012). Batı Düşünce Tarihi İçerisinde Komplo ve Kuramları, (Basılmamış Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

¹⁸ Hepkon, H. (2007). Komplo teorileri tarihi. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Komplo teorileri, toplumsal önyargıların içselleştirilmiş bir anlatısını kendi kalkış noktası haline getirerek bir imajı tüketime sunmaktadır. Komplo teorisi tüketicisi de tüketimini bu verili siyasi kültür algısını sindirerek başlamak durumundadır. Dolayısıyla komplo teorileri, mevcut hassasiyetlerin duyarlılaştırılarak nefrete dönüşmesinde ve o nefretin bir şiddet olarak ortaya çıkmasında manipülatif bir rol oynamaktadır.

Günümüzde yaygın olan komplo teorileri incelendiğinde, konu bakımından oldukça çeşitlilik arz ettikleri görülmektedir. Bu teorilerin birbirleriyle eklemenebilen yapısı, sürekli olarak güncellenerek popüler kültürde giderek daha fazla yer almalarına neden olur.

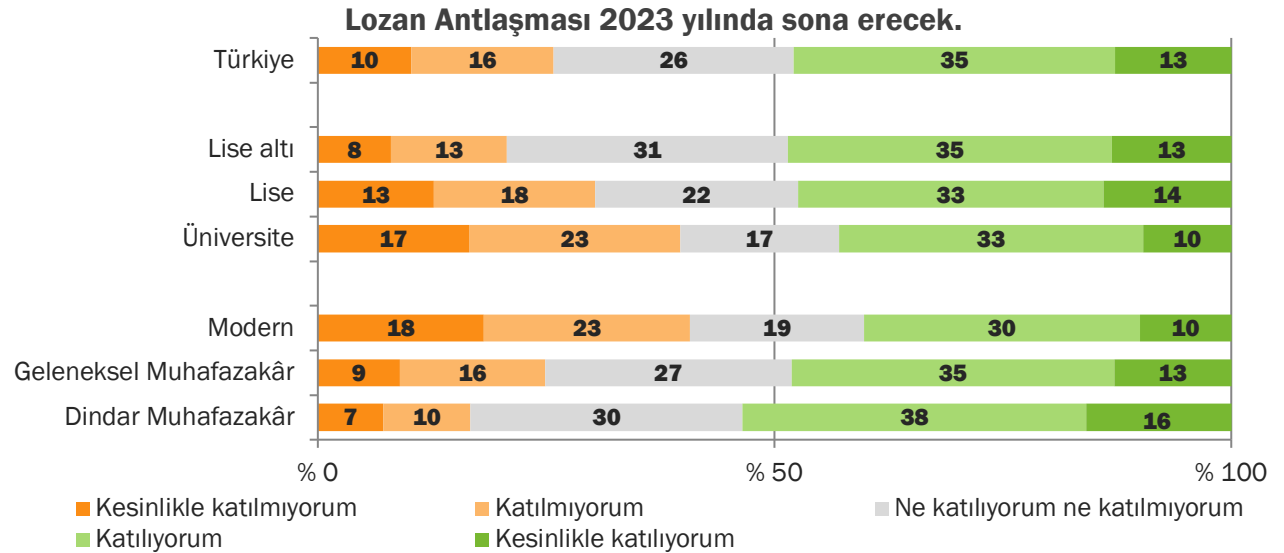
“Lozan Antlaşması 2023 yılında sona erecek.”

24 Temmuz 1924 yılında imzalanan, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu anlaşması olarak kabul edilen Lozan Antlaşması sıklıkla siyasi tartışmalara konu oluyor. Zafer mi hezimet mi olduğu sıklıkla gündeme gelse de biz bu anlaşmaya dair iki büyük iddia, komplo teorisi öne sürülüyor: Birinde Lozan Antlaşmasının gizli maddeleri olduğu, diğerinde ise antlaşmanın 2023'te sona ereceği iddia ediliyor. Bu ay görüştüklerimize ikinci iddiayı sorduk.

Görüştüğümüz kişilerin yüzde 48'i “Lozan Antlaşması 2023 yılında sona erecek” yargısına katılıyor. Eğitim seviyesine göre incelediğimizde gruplar arasında çok büyük bir fark olmadığını görüyoruz. Lise altı eğitimlilerin yüzde 48'i bu yargıya katılırken, bu oran üniversite mezunlarında yüzde 43. Katılanların oran çok değişmese de katılmayanların oranı eğitim yükseldikçe artıyor. Lise altı eğitimlilerin yüzde 21'i bu yargıya katılmazken, üniversite mezunlarının yüzde 40'ı katılmıyor.

Üniversite mezunlarının bile yarıya yakını Lozan'ın 2023'te biteceğine inanıyor

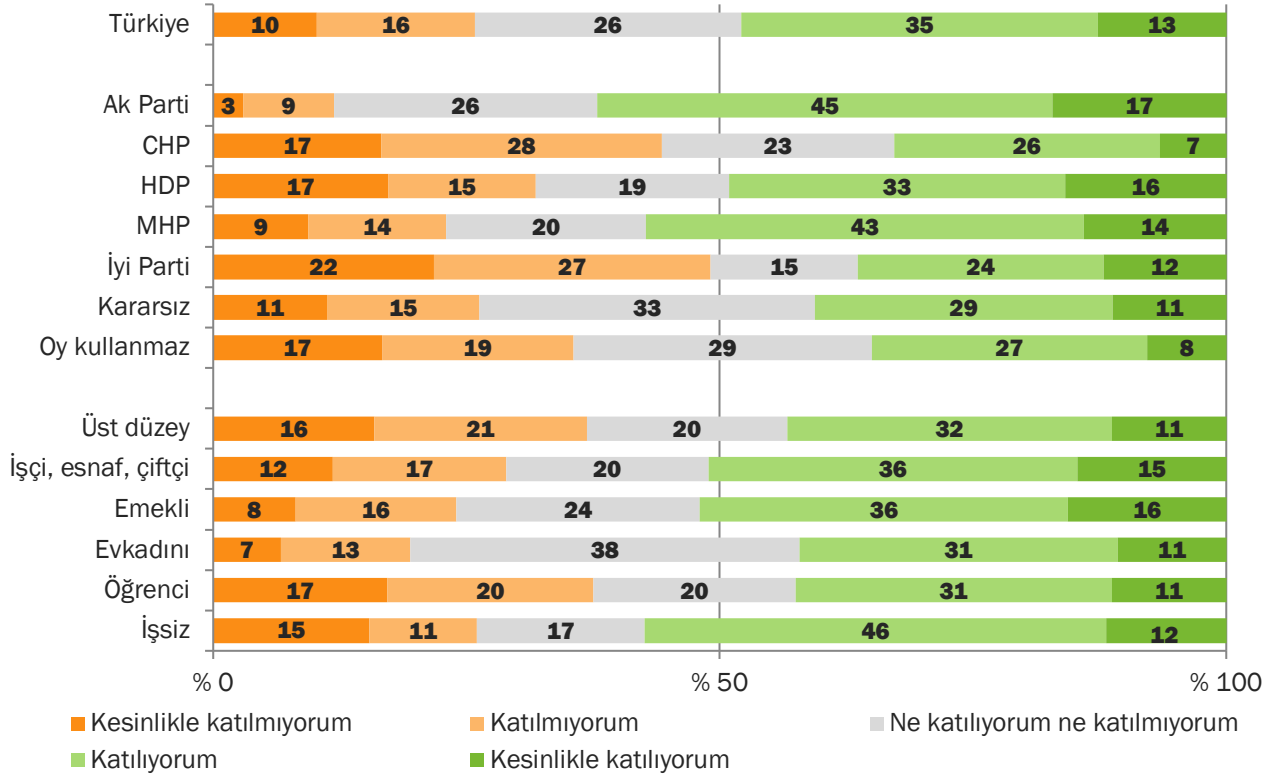
Kendi hayat tarzını Modern olarak tanımlayanların bu yargıda ikiye ayrıldığını ve yaklaşık olarak yüzde 40'ının bu yargıya katıldığını, yine yüzde 40'ının da katılmadığını görüyoruz. Dindar Muhafazakârlar bu iddiaya en az “katılmıyorum”, en çok “ne katılıyorum ne katılmıyorum” cevabı verenler olmuş.

Siyasi tercihlerine göre incelediğimizde Ak Partili'ler yüzde 62 ile katılanlar arasında en başta yer alırken, ikinci sırada MHP'liler yüzde 57 oranla Ak Partili'leri takip ediyor. Bu yargıya en az katılan parti tabanı ise CHP'liler.

Ev kadınları ve öğrenciler yüzde 42'lik oranla bu yargıyı en az katılan iki grup olurken, işsizler Türkiye genelinin üzerinde bir oranla birinci sırada.

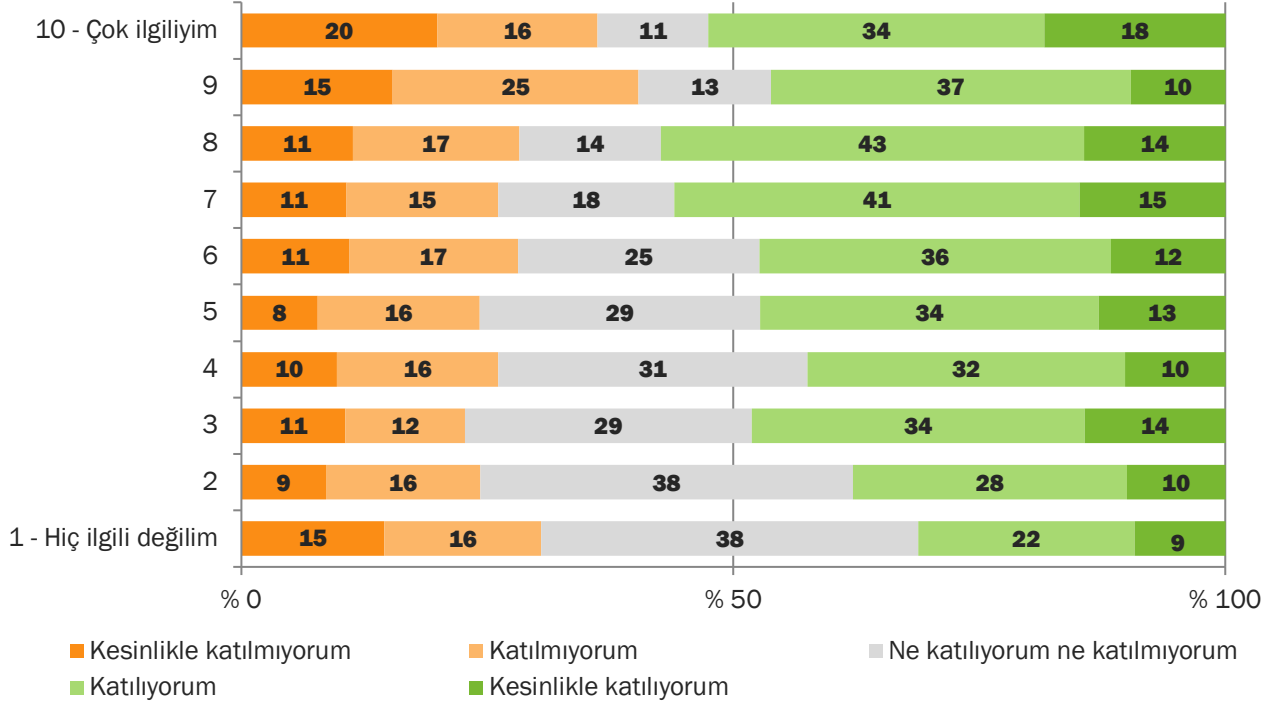
Lozan Antlaşması 2023 yılında sona erecek.

“Siyasete olan ilginizi nasıl tanımlarsınız?” sorusuna göre incelediğimizde ilgili seviyesi arttıkça “ne katılıyorum ne katılmıyorum” diyenlerin azaldığını, yani görüşlerin keskinleştiğini görüyoruz. Buna karşın bu yargıya katılanlar ile katılmayanların birbirine oranı kişilerin kendilerini tanımladıkları siyasete ilgi düzeyine göre değişmiyor. Bir başka ifadeyle kararsız olanlar azalıyor, bu yargıya katılan da katılmayan da artıyor.

Lozan Antlaşması 2023 yılında sona erecek.

“Dünyayı beş büyük aile yönetiyor.”

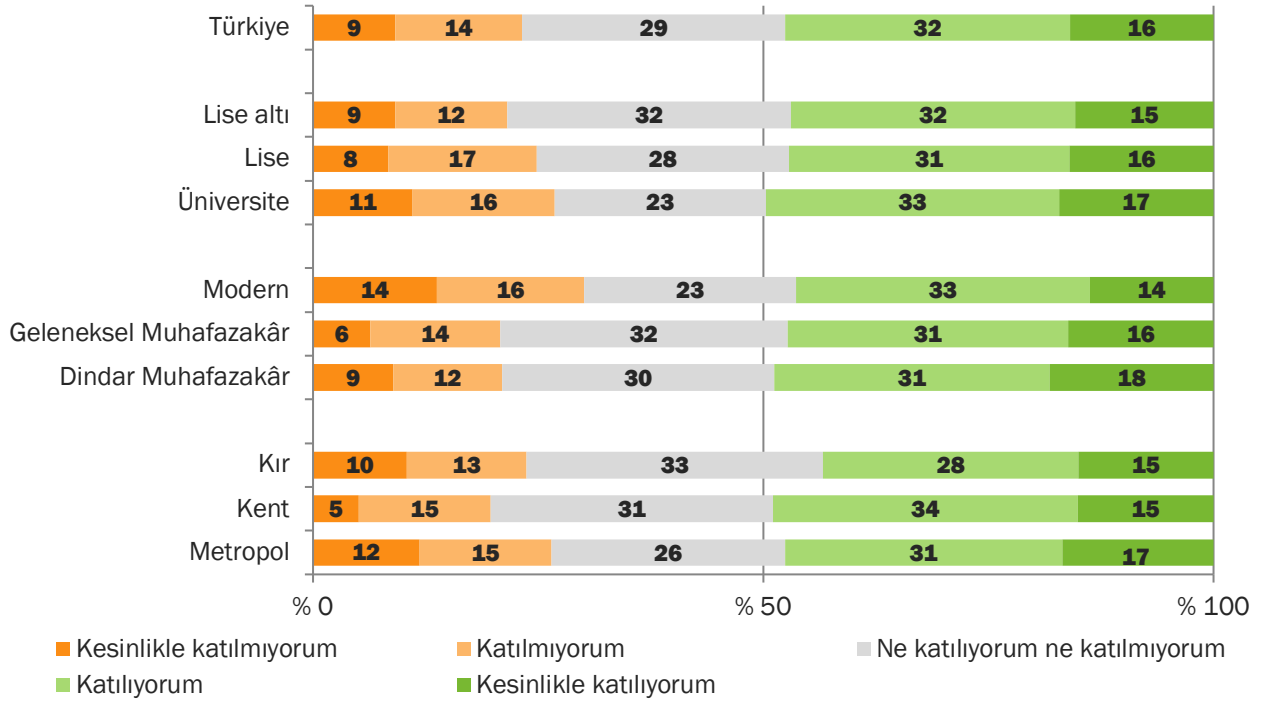
Komple teorilerinin önemli bir kısmını da dünyayı bir takım ailelerin yönettiği iddiası etrafında şekilleniyor. Biz de buna değinmek için “dünyayı beş büyük aile yönetiyor” yargısını verdik.

Raporu hazırlarken internette yaptığımız kısa bir araştırma ile “dünyayı yöneten X sayıda aile” başlıklı yazılara, hatta gazetelerde yayınlanmış köşe yazılarına ulaştık. Anlaşılan o ki bu konuda Rockefeller ile Rothschild aileleri konusunda neredeyse fikir birliği bulunuyor. Zira dünyayı yönettiği varsayılan ilk iki aile hep bu aileler. Diğer aileler listenin uzunluğuna göre çeşitlilik sergiliyor. Biz bu rapor kapsamında bu aileleri sormadık.

Türkiye toplumunun yüzde 48’i “Dünyayı beş büyük aile yönetiyor” yargısına katılıyor. Üniversite mezunlarının yüzde 50’si, lise altı eğitimliler ve lise mezunlarının yüzde 47’si bu yargıya katılıyor.

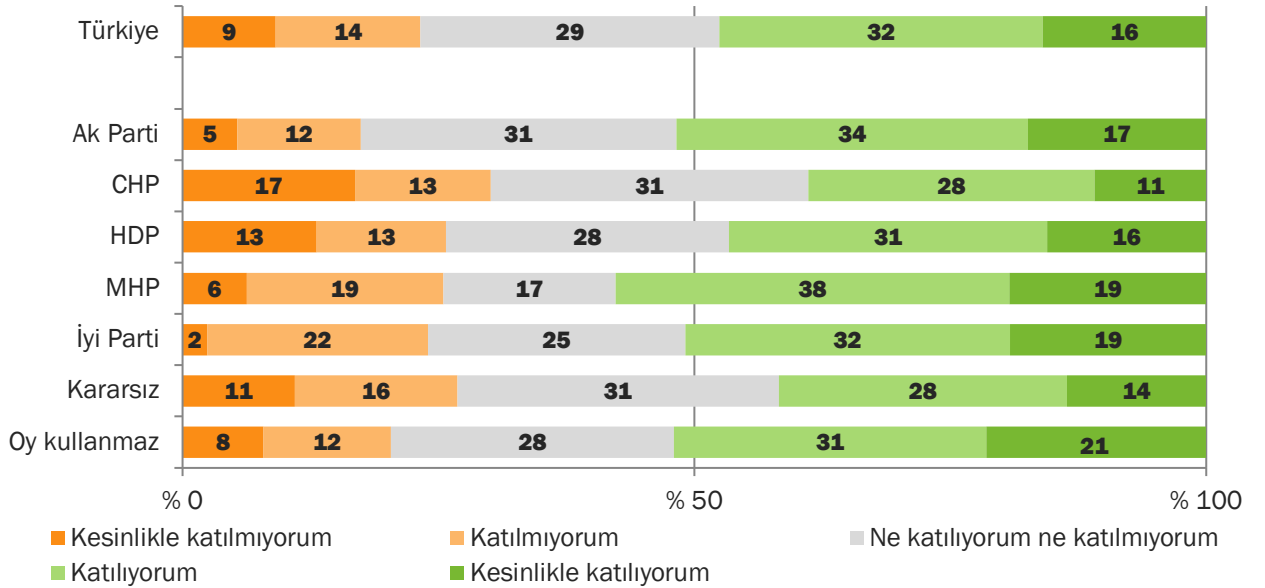
Hayat tarzı kümeleri arasında da büyük bir fark bulunmuyor. Modernler biraz daha “katılmıyorum” dese de katılanların oranı diğer hayat tarzı kümelerine çok yakın. Yerleşim yerlerine göre incelediğimizde ise kentte yaşayanların bu iddiaya biraz daha yüksek oranda katıldığını görüyoruz.

Dünyayı beş büyük aile yönetiyor.

MHP'lilerin yüzde 57'si bu iddianın doğru olduğunu düşünüyor ki bu oran Türkiye genelinin üzerinde. Ak Partili'lerin ve İyi Partili'lerin yarısı, HDP'lilerin yüzde 45'i, CHP'lilerin ise yüzde 40'ı "Dünyayı beş büyük aile yönetiyor" yargısına katılıyor.

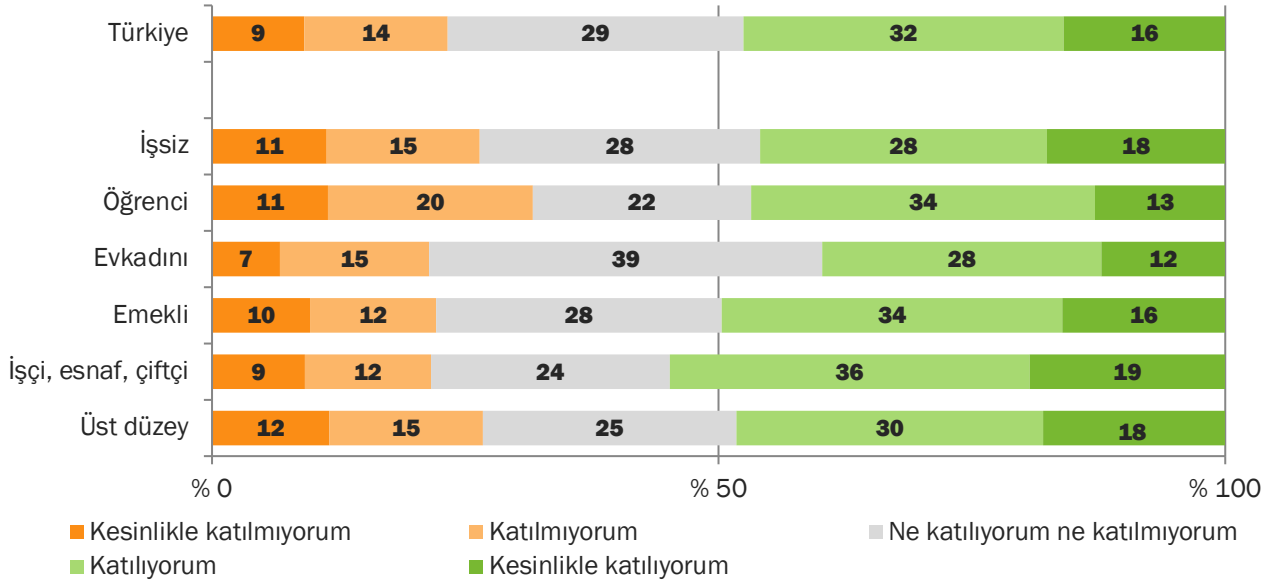
Dünyayı beş büyük aile yönetiyor.

Çalışma durumuna göre baktığımızda da çok büyük farklar görmüyoruz. Ev kadınları bu yargıya en düşük oranda katılan çalışma grubu ise de bunun temel sebebi yüzde 39'unun bu konuda "ne katılıyorum ne katılmıyorum" cevabı vermesi. Öğrencilerin ise üçte biri bu yargıya katılmıyor ama katılan oranı katılmayan oranından fazla.

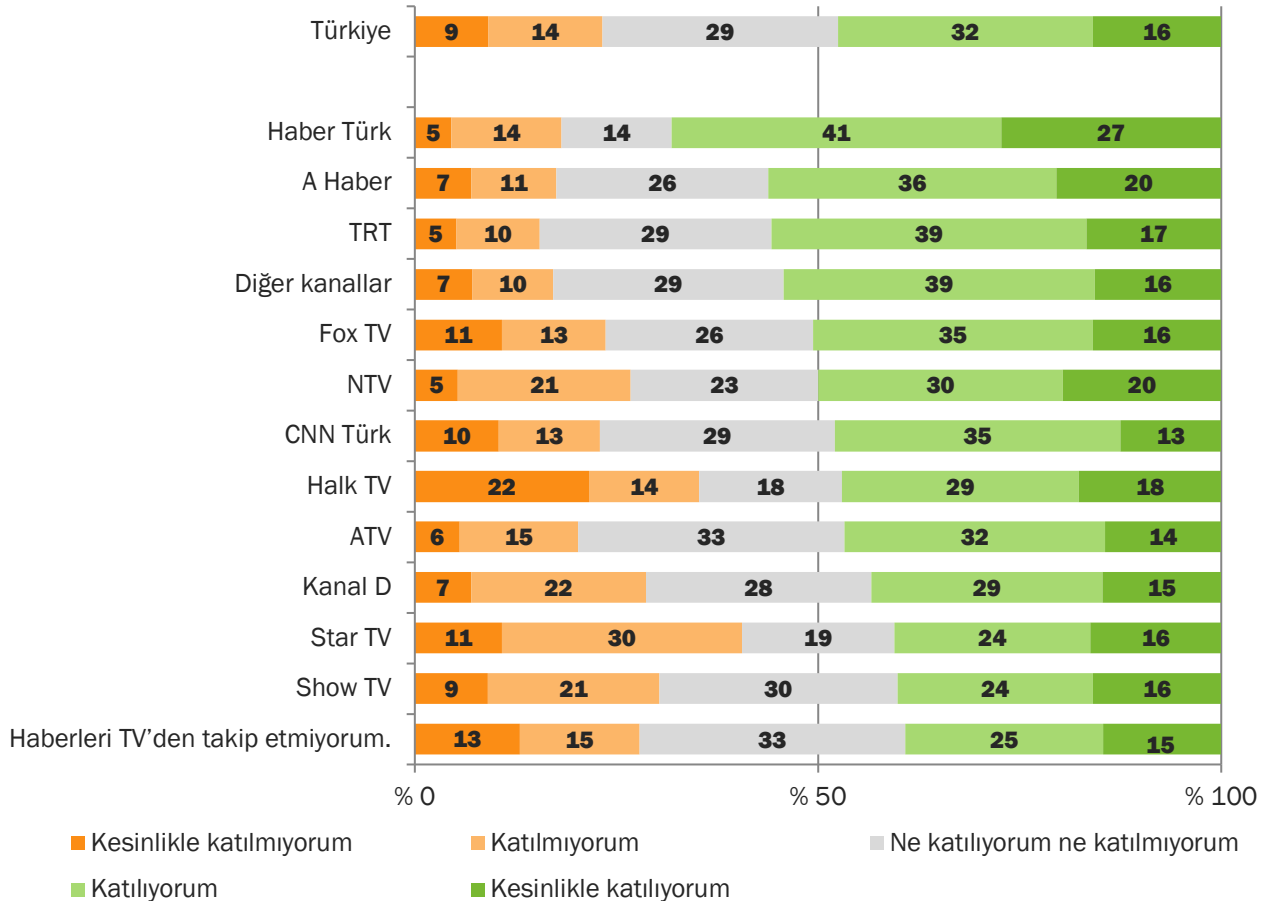

Dünyayı beş büyük aile yönetiyor.

TV kanalı tercihlerine göre incelediğimizde ise Haber Türk izleyicilerinin yüzde 68'i, A Haber ve TRT izleyicilerinin yüzde 56'sı bu yargıya katılıyor. "Katılmıyorum" cevaplarını en fazla Star ve Halk TV izleyicileri veriyor.

Dünyayı beş büyük aile yönetiyor.

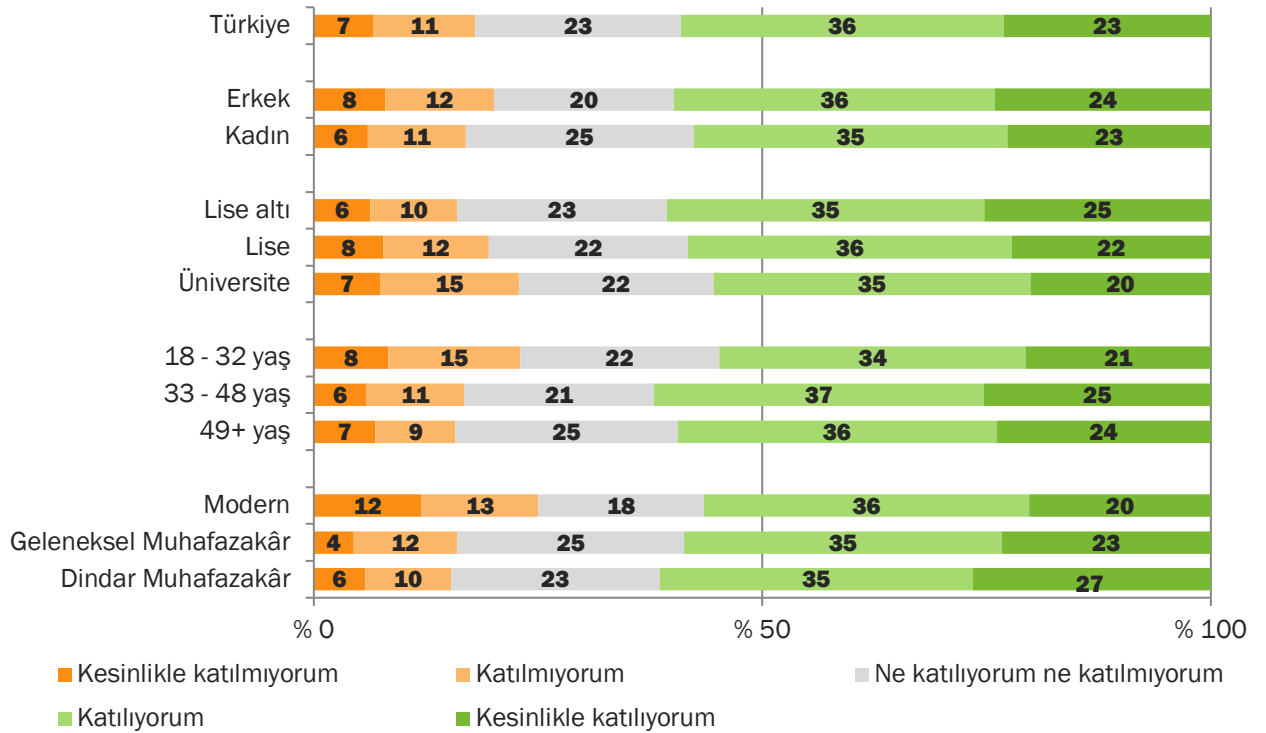
“GDO’lu tohumla bizi kısırlaştırmaya çalışıyorlar.”

GDO’lu besinler ile insanların kısırlaştırılmaya çalışıldığı ve bu sayede nüfusun kontrol altına alınacağı inanılan bir diğer iddia. Bu iddiaya Türkiye toplumunun yüzde 59’u katılıyor.

Eğitim komplolara inanma konusunda özel bir fark yaratmıyor

Cinsiyet, eğitim durumu, yaş ve hayat tarzı kümeleri incelendiğinde gruplar arasında büyük bir fark olmadığını görüyoruz. Üniversite mezunlarının yüzde 55’i, lise altı eğitimlilerin de yüzde 60’ı bu yargıya katılıyor. Hayat tarzı kümeleri genelde en büyük farklılıkların olduğu toplumsal kümelerimizken GDO’lu tohumlarla bizi kısırlaştırmaya çalıştıkları yargısında kayda değer bir fark göremiyoruz. Modernlerin yüzde 56’sı, Dindar Muhafazakârların da yüzde 62’si bu yargıya katılıyor. Katılmama oranları biraz daha fazla farklılık gösteriyor.

GDO’lu tohumla bizi kısırlaştırmaya çalışıyorlar.

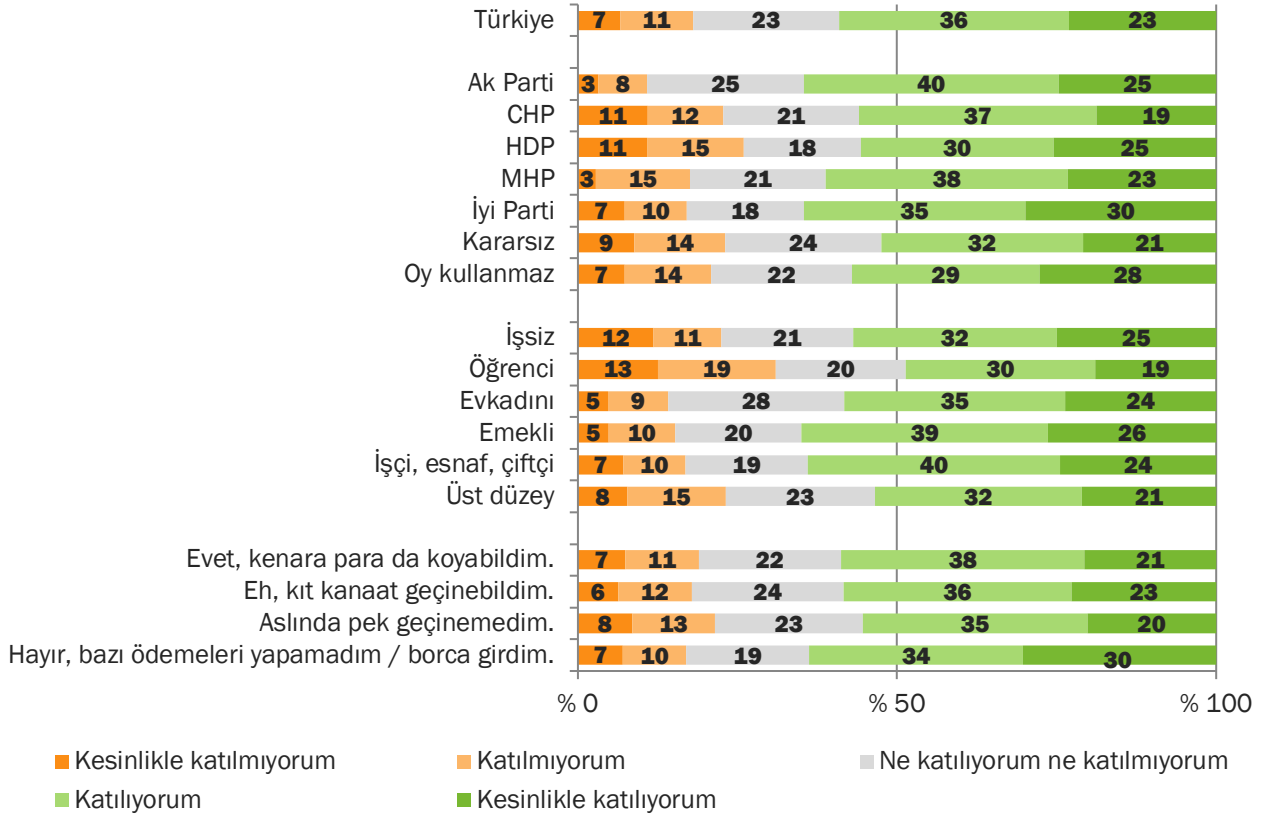

Parti tercihlerine göre incelediğimizde ise bu yargıya en yüksek oranda Ak Partili’lerin ve İyi Partili’lerin katıldığını görüyoruz. En az katılanlar HDP ve CHP seçmenleri ile kararsızlar.

Öğrencilerin yüzde 49’u bu iddiaya katılıyor ve bu oran Türkiye genelinin altında kalıyor.

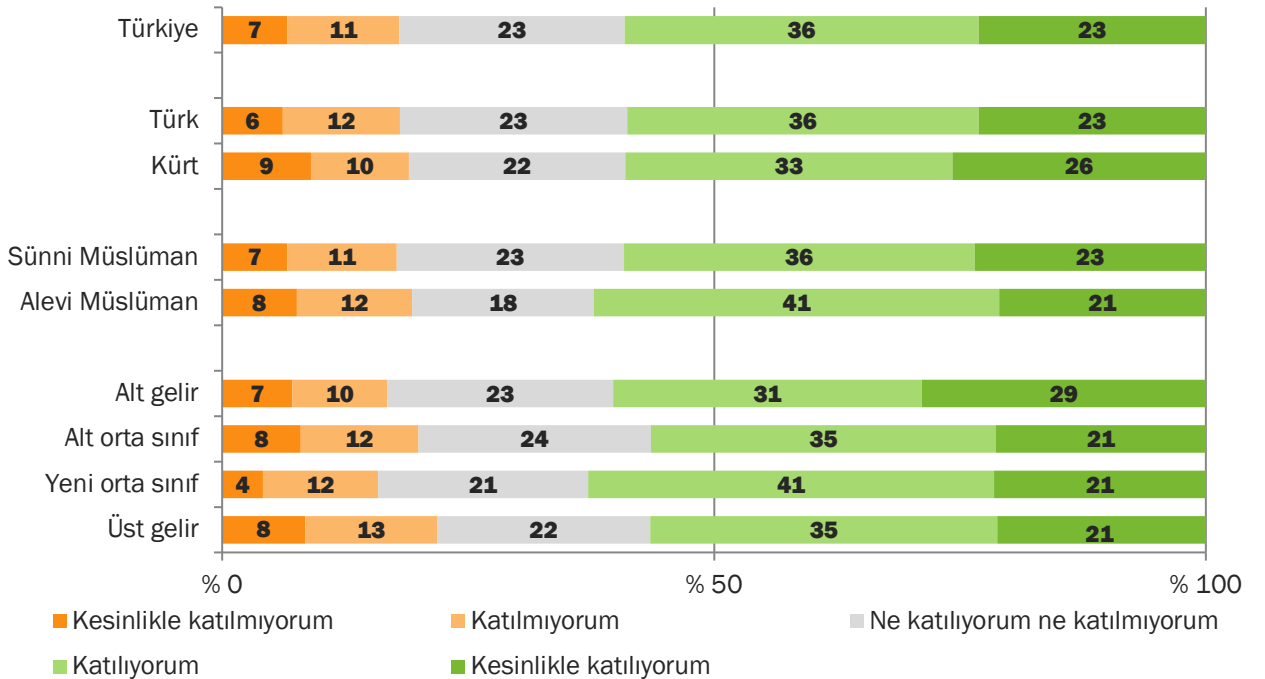

GDO'lu tohumla bizi kısırlaştırmaya çalışıyorlar.

Etnik kökene göre analiz yaptığımızda ise Türkler ve Kürtlerin iddiaya katılma oranının aynı olduğunu görüyoruz. Alt orta sınıf ve üst gelir sınıfı oranlarının aynı olduğu, gelir seviyesinin de bu iddiayı etkilemediğini söyleyebiliriz.

GDO'lu tohumla bizi kısırlaştırmaya çalışıyorlar.

Görüldüğü üzere, GDO'lu tohumlar konusunda hiçbir demografik kümede kısırlaştırma iddiasına katılanlar yarından az değil. Türk olmak, Kürt olmak; zengin olmak, fakir olmak; eğitilmiş olmak, eğitimsiz olmak; evini geçindirememek ya da kenara para koymak neredeyse hiç farklılık üretmiyor.

“İstanbul Boğazı’nda ‘Kontoryum’ var ama çıkartmamıza izin verilmiyor.”

Bu komplo iddiası konusunda toplumun görüşlerine geçmeden önce neden böyle bir soru sorduğumuza dair 2011 yılında Hürriyet Gazetesi’nde çıkan şu bilgilere¹⁹ yer vermek isteriz;

Her şey Boğaziçi Üniversitesi Kimya Bölümü öğrencisi Can G. Kuseyri’nin Windows işletim sisteminde “con” isminde bir klasörün açılmayacağını keşfetmesiyle başladı. 2006 yılında aktüel dergisi tarafından uydurulan, Saadet Partisi’nin seçim kampanyasına kadar giren “Feomidyum” şakasından esinlenen Can, biraz eğlenmek için “Contorium” adıyla kendi uydurduğu mineral üzerine hazırladığı videoyu²⁰ Youtube’a yükledi.

Kontoryum aslında var olmayan uydurulmuş bir element

Türkiye’nin maden zenginliği hakkında türetilmiş komplo teorileriyle dalga geçen videoya göre, dünyada yalnızca İstanbul Boğazı’nın derinliklerinde bulunan “Contorium” 23 trilyon dolar değerindeydi ve Amerikan emperyalizmi Contorium’un çıkarılmasına izin vermiyordu.

Videoda İstanbul Boğazı’nın derinliklerinde contorium isminde 23 trilyon dolar değerinde bir maden olduğu, bu madenin İstanbul’dan başka hiçbir yerde bulunmadığı, ABD ve İsrail’in contorium’un çıkarılmasına izin vermediği, yabancı bankaların ve Arap petrol zenginlerinin kazı yapmak için boğazdan yalı satın aldığı, erguvanların rengini bu madenden aldığına varıncaya kadar bilgiler yer alıyordu. Video yer yer Soros, Obama, Tuncay Güney, İsrail bayrağı, Avrupa Parlamentosu gibi görsellerle zenginleştirilerek 9,5 dakikalık bir “ikna sağanağı” haline getirilmişti. Fakat contorium videosu “internet ortamına düştükten sonra” katlanarak çoğaldı ve komplo teorisini imal eden adamın kontrolünden çıkarak bir “toplumsal kanaat” haline geldi.

Orijinal komplo teorisinde 23 trilyon dolardan bahsedilmesine rağmen, Lozan Antlaşması’na dair 2023 yılıyla tekrar olmaması açısından miktarı 17 trilyon olarak değiştirdik ve görüşmeler sırasında yargıyı “İstanbul Boğazı’nda 17 trilyon dolar değerinde ‘Kontoryum’ elementi var ama dış güçler çıkarılmasına izin vermiyor” şeklinde okuduk.

Türkiye toplumunun yüzde 34’ü “İstanbul Boğazı’nda 17 trilyon dolar değerinde ‘Kontoryum’ elementi var ama dış güçler çıkarılmasına izin vermiyor” iddiasına katılıyor. Tüm yargılar içerisinde “ne katılıyorum ne katılmıyorum” cevabını en yüksek oranda (yüzde 38) aldığımız yargı bu oldu.

Önceki iddialarda elde ettiğimiz bulgular gibi eğitim seviyesi arttıkça ve yaşam tarzı modernleştikçe bu yargıya katılanların oranı azalıyor.

Üniversite mezunlarının yüzde 28’i bu yargıya katılırken yüzde 42’si katılmıyor. Lise altı eğitimlilerde bu yargıya inanların oranı üniversite mezunlarındaki orana yakın, fakat yargıya katılmayanlar sadece yüzde 24.

¹⁹ <https://web.archive.org/web/20180222015014/http://www.hurriyetkampus.com/haberler/teknoloji/i-nternette-daha-fazla-trole-gerek-yok>

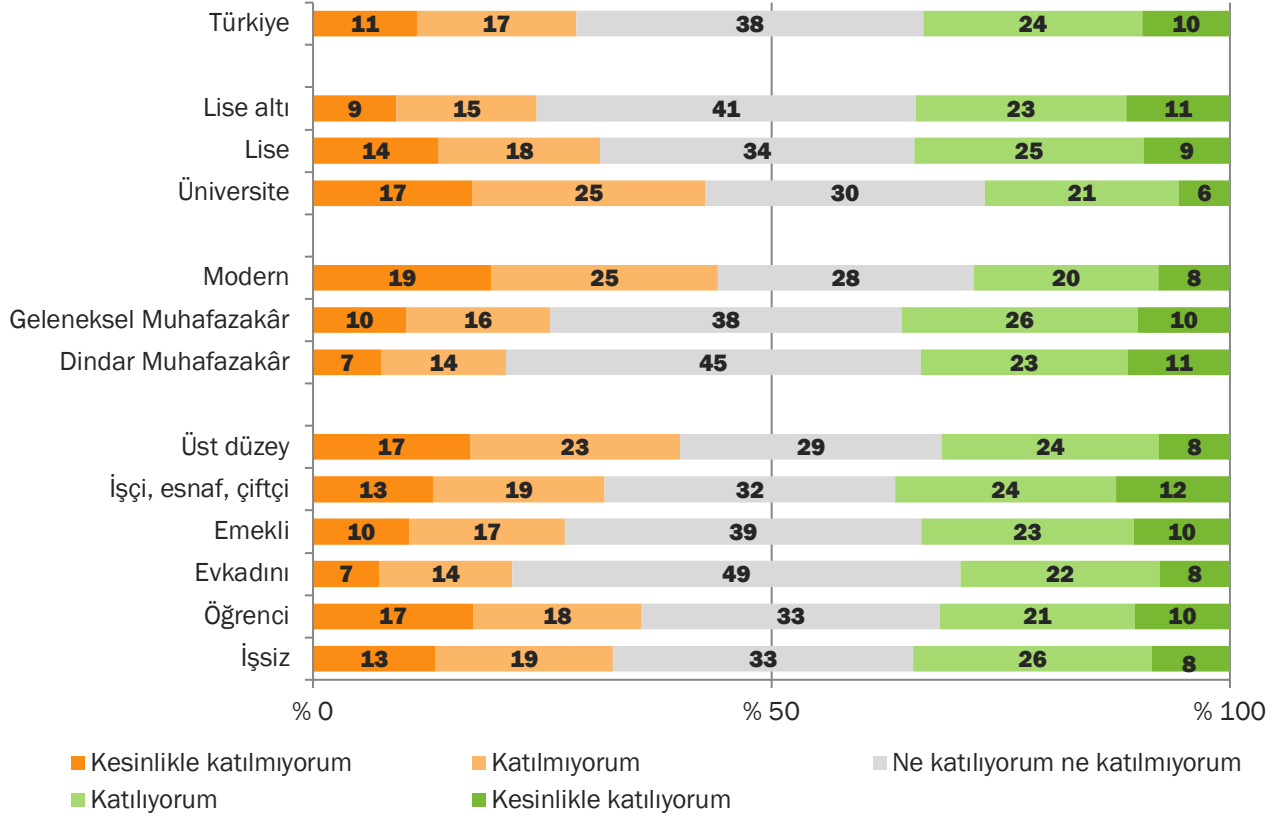
²⁰ Videoya ulaşmak için: <https://www.youtube.com/watch?v=O19vxUE0QDQ>

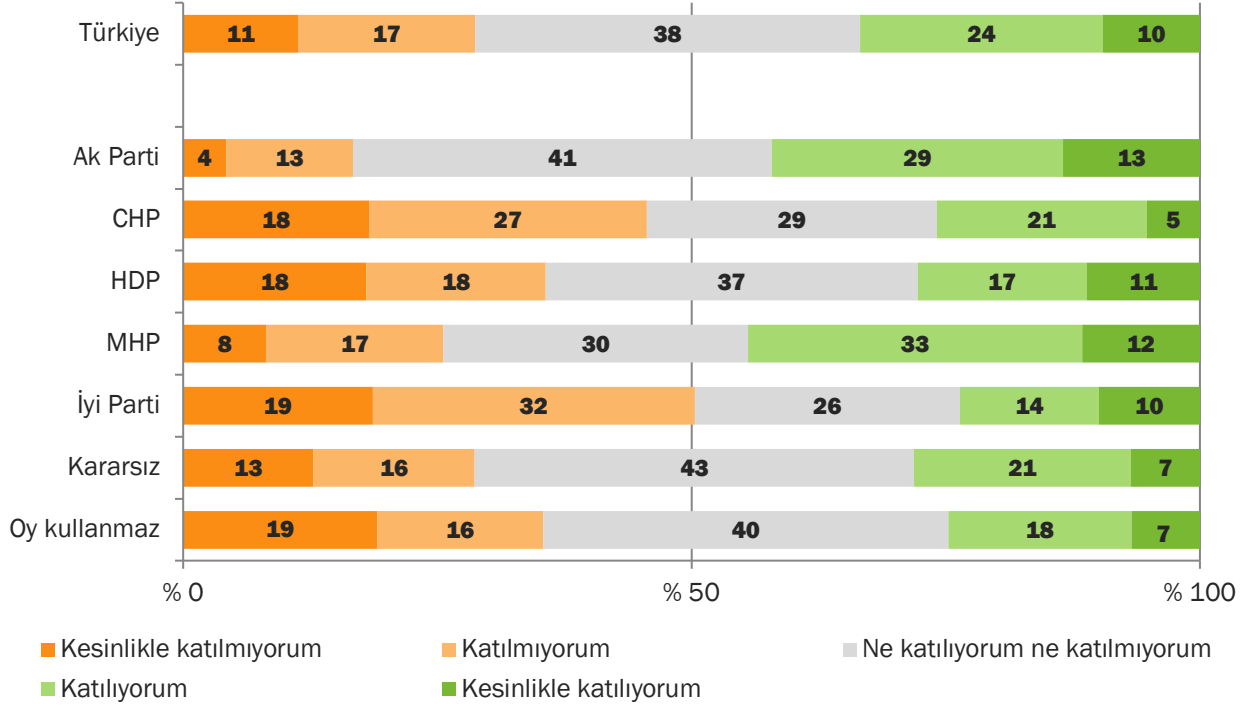
Ev kadınlarının neredeyse yarısı bu yargıya “ne katılıyorum ne katılmıyorum” cevabını veriyor. Şu an öğrenci olanların ise üçte biri “ne katılıyorum ne katılmıyorum” cevabını verirken, yüzde 31’i bu yargıya katılıyor, yüzde 35’i ise katılmıyor.

İstanbul Boğazı’nda 17 trilyon dolar değerinde “Kontoryum” elementi var ama dış güçler çıkarılmasına izin vermiyor.

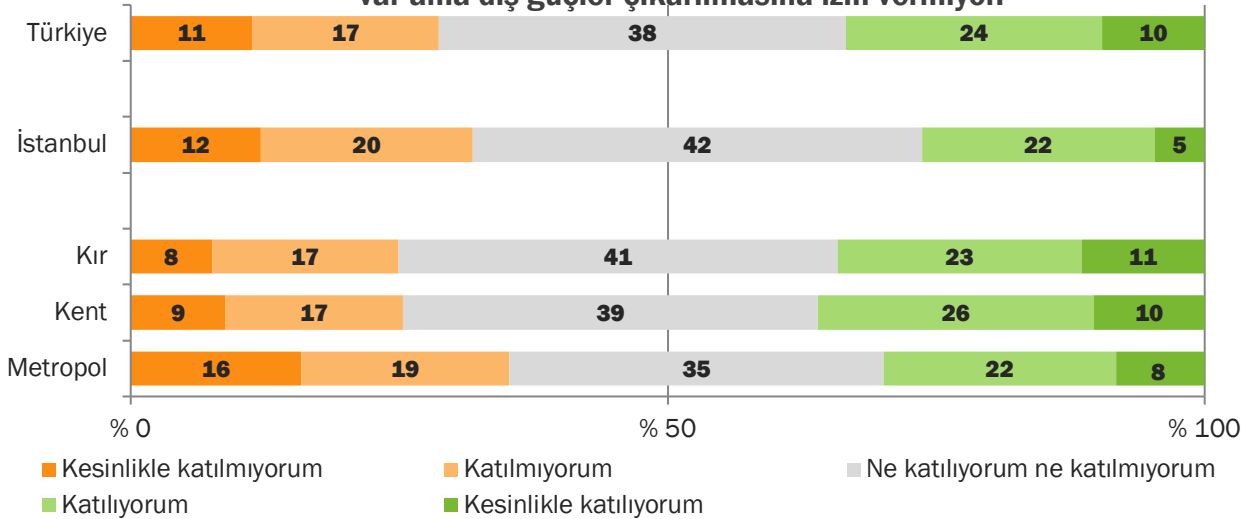
Parti tercihinine göre incelediğimizde, bu yargıya en çok katılanların MHP, en az katılanların ise İyi Parti seçmenleri olduğunu görüyoruz. Ak Partili’lerin yüzde 42’si bu yargıya katılıyor ki bu oran Türkiye ortalamasının üzerinde.

İstanbul Boğazı'nda 17 trilyon dolar değerinde "Kontoryum" elementi var ama dış güçler çıkarılmasına izin vermiyor.

Türkiye toplumunun yüzde 34'ünün bu iddiaya katıldığını belirtmiştik. Fakat ilginç bir şekilde İstanbul'da yaşamayanlar İstanbul Boğazı'nda 17 trilyon dolar değerinde kontoryum olduğu ama dış güçlerin bunu çıkarmamıza izin vermediği yargısına İstanbul'da yaşayanlardan daha yüksek oranda katılıyor.

İstanbul Boğazı'nda 17 trilyon dolar değerinde "Kontoryum" elementi var ama dış güçler çıkarılmasına izin vermiyor.

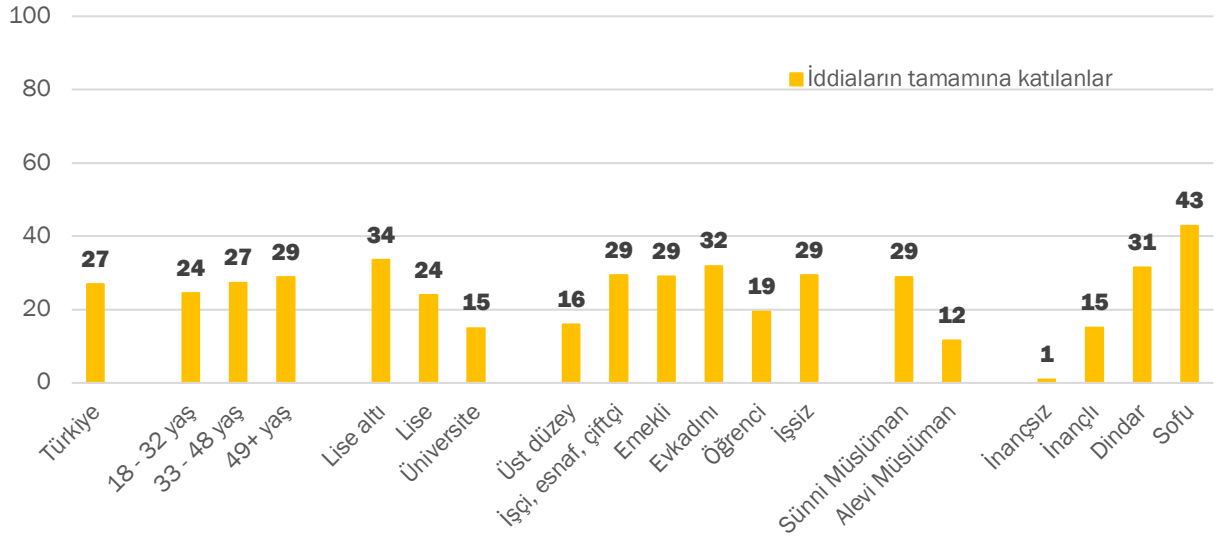

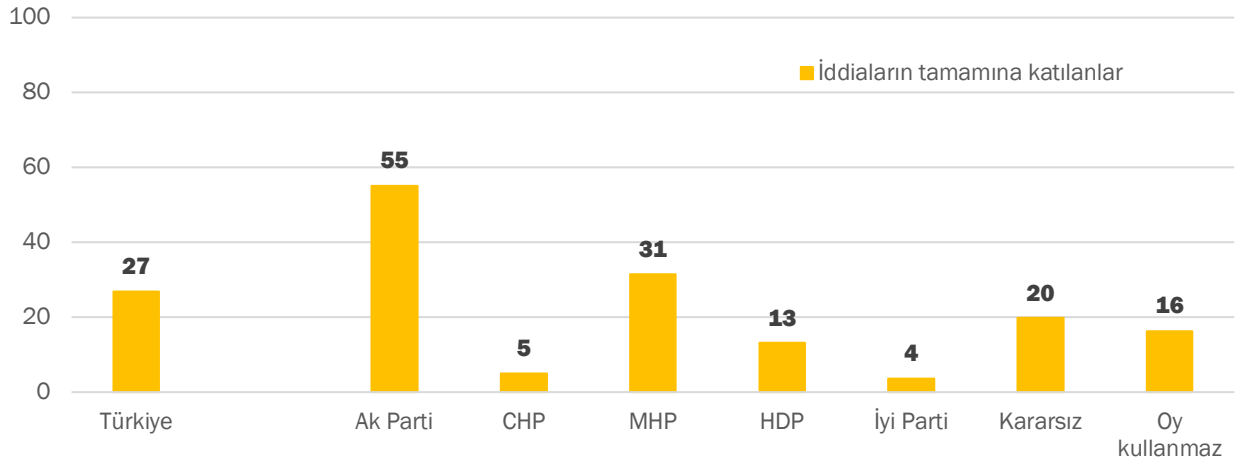
2.4.3. Değerlendirme

Bu bölümü ikiye ayırmıştık. Siyasi iddialar dediğimiz bölümde “Almanya 3. havalimanımızı kısıyor.” ve “Türkiye 2023 yılında dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasında olacak.” iddialarını ele almıştık. Görüştüğümüz kişilerin yüzde 27’sinin her iki iddiaya birden katıldığını görüyoruz. Eğitim, dindarlık seviyesi ve mezhep kayda değer farklar üretiyor fakat esas farkı görüştüğümüz kişilerin hangi partiye oy verdiği üretiyor.

İddiaların tamamına katılanlar

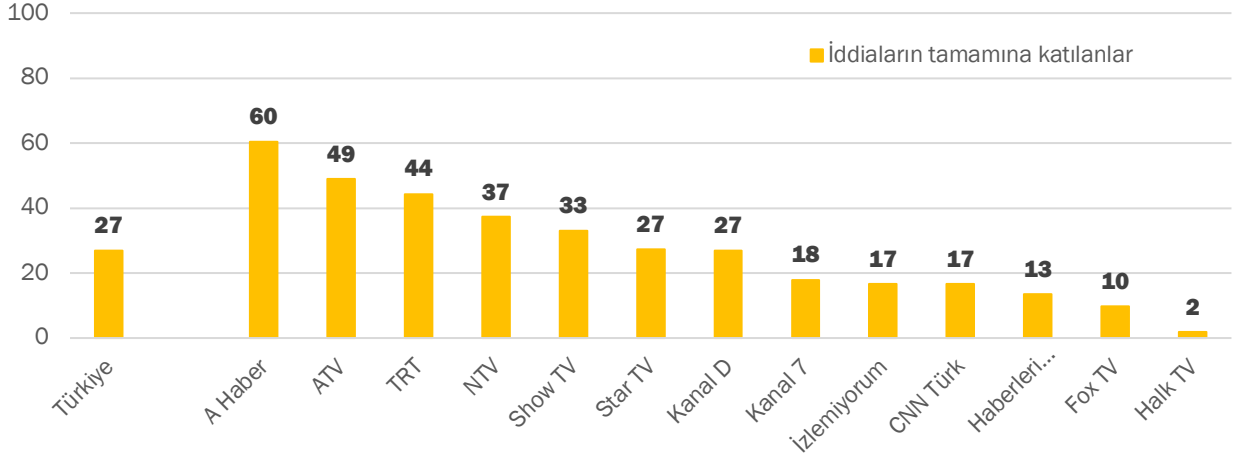
İddiaların tamamına katılanlar

Görüldüğü üzere Ak Parti seçmenlerinin yarısından fazlası bu iki yargıya birden katılırken bu oran CHP seçmenlerinde yüzde 5, İyi Parti seçmenlerinde yüzde 4.

Ak Parti seçmenlerinin haber almak için çoğunlukla A Haber, ATV ve TRT’yi tercih ettiklerini neredeyse tüm Barometre raporlarında belirtiyoruz. Yine tercih ettikleri kanallara göre iddiaların tamamına katılma oranlarına baktığımızda A Haber izleyicilerinin yüzde 60’ının, ATV izleyicilerinin yüzde 49’unun, TRT izleyicilerinin de yüzde 44’ünün bu iki iddiaya da katıldığını görüyoruz.

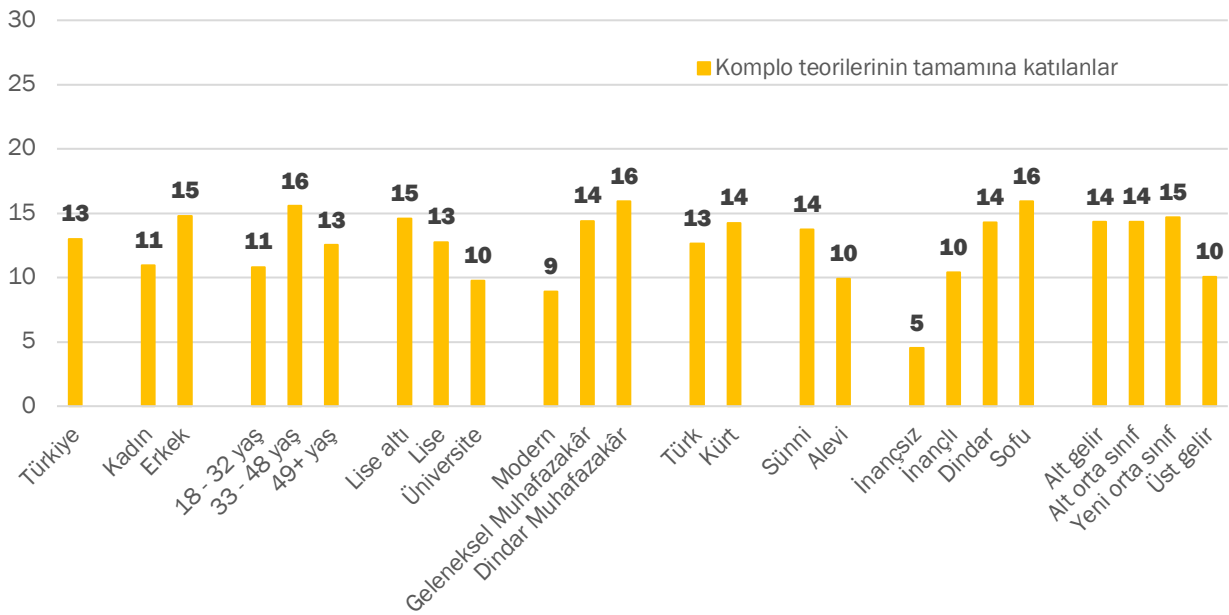
İddiaların tamamına katılanlar

Benzer analizi “Lozan Antlaşması 2023 yılında sona erecek.” , “İstanbul Boğazı’nda 17 trilyon dolar değerinde “Kontoryum” elementi var ama dış güçler çıkarılmasına izin vermiyor.” , “Dünyayı beş büyük aile yönetiyor.” ve “GDO’lu tohumla bizi kısırlaştırmaya çalışıyorlar.” yargılarının tümüne katılanlar üzerinden yaptığımızda görüyoruz ki, Türkiye toplumunun yüzde 13’ü bu dört yargının dördüne de katılıyor.

Kompo teorilerine katılmaya erkekler kadınlardan, lise altı eğitimliler üniversite mezunlarından, Sünniler Alevilerden, dindarlar dindar olmayanlardan daha meyilli.

Kompo teorilerinin tamamına katılanlar

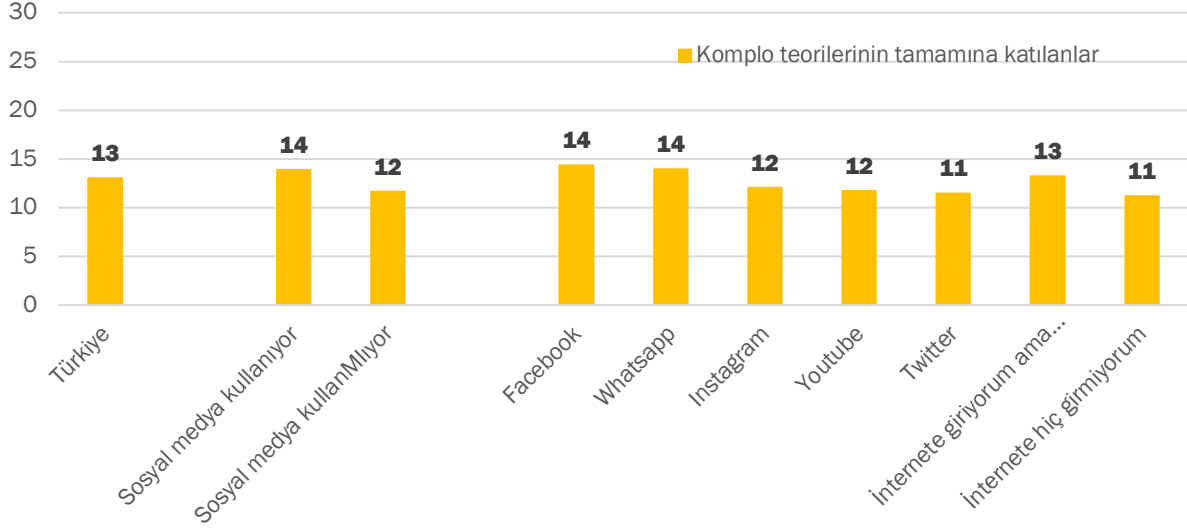
Sosyal medya kullananlar daha eğitimli ancak yine de komplolara ikna oluyorlar

Sosyal medya kullananlar bu dört kompo teorisine kullanmayanlara nazaran biraz daha fazla katılırken, en yüksek oranda katılanlar Facebook kullanıcıları, en az katılanlar ise Twitter

kullanıcıları. Yine de her on Twitter kullanıcısından birinin bu dört komplo teorisine de katıldığını belirtmemiz gerekiyor.

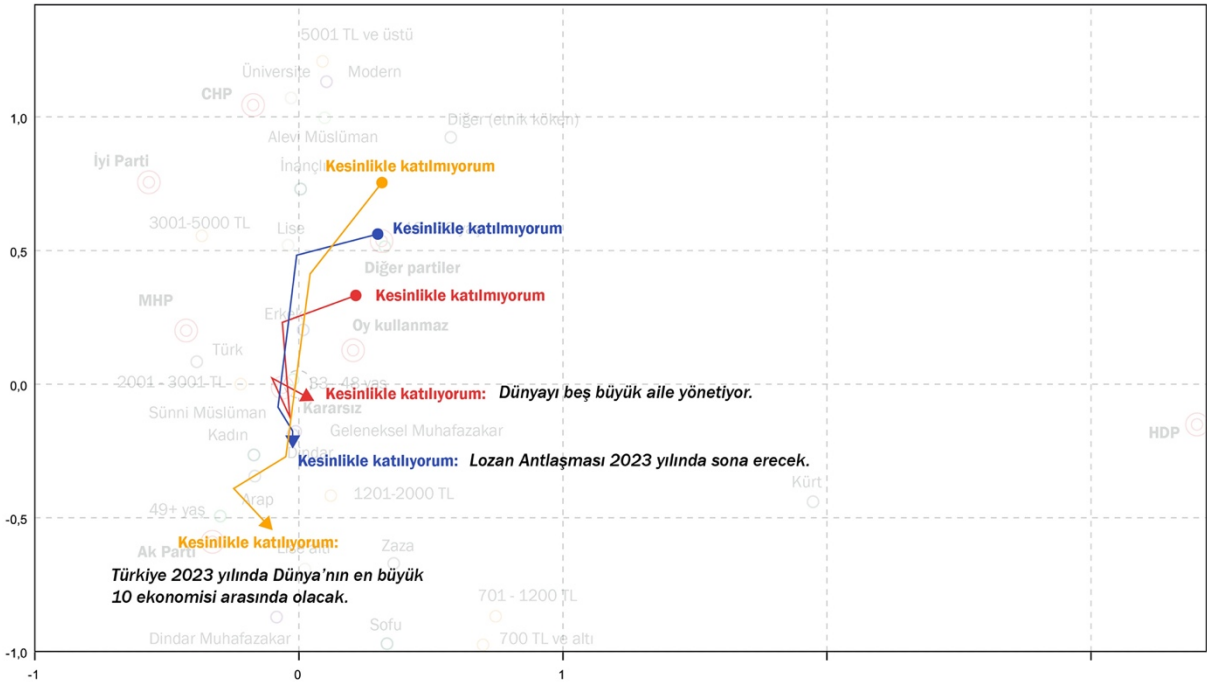
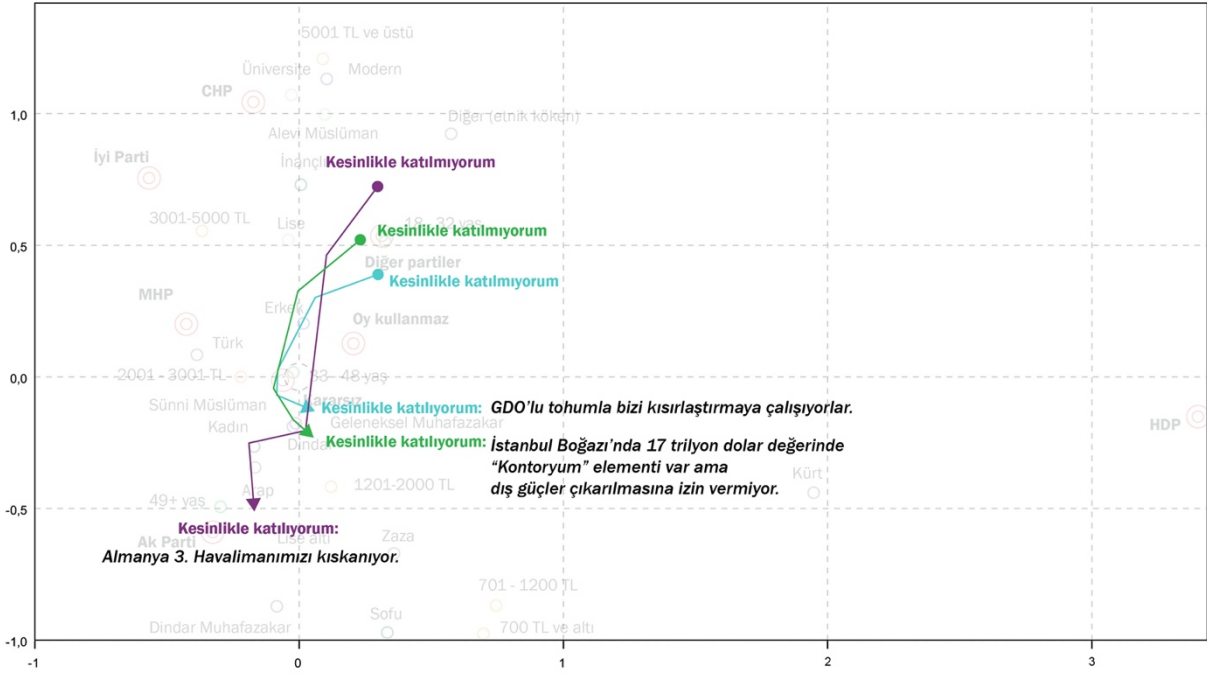
Komplo teorilerinin tamamına katılanlar

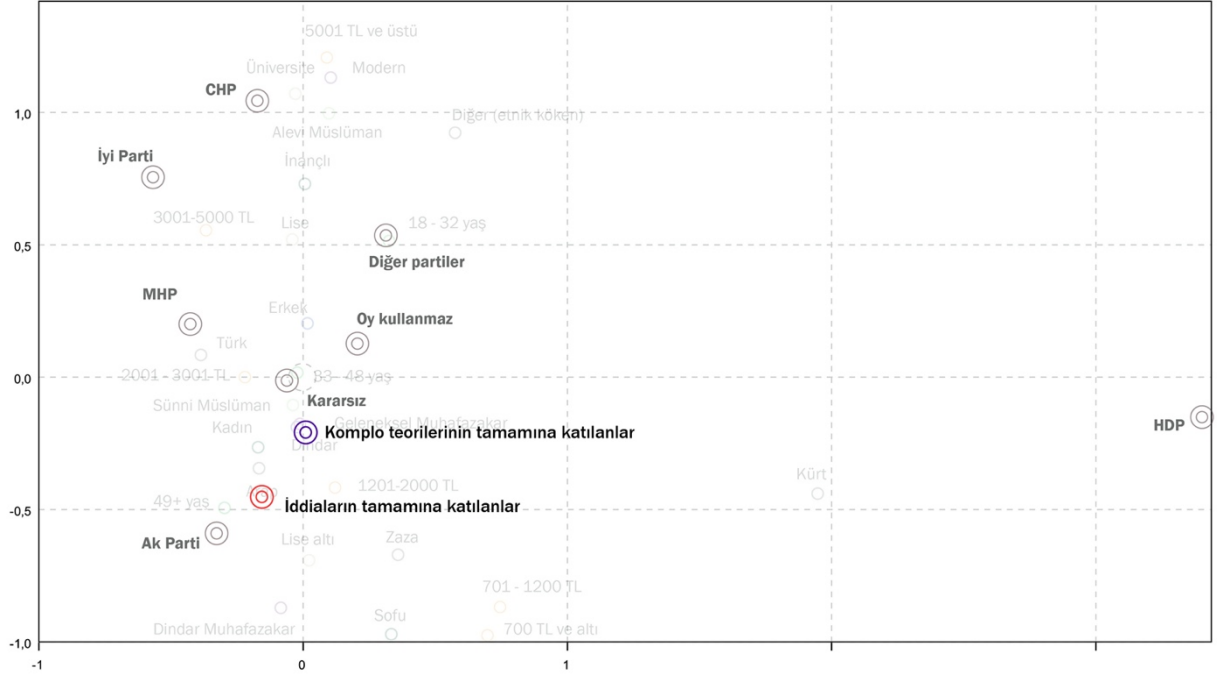
Verileri Barometre raporlarında sıkça başvurduğumuz bir analiz yöntemi olan ve sonucuna “toplumsal doku haritası” adını verdiğimiz çoklu müteakabiliyet analizi (*Multiple Correspondence Analysis - MCA*) yöntemiyle analiz edince sosyo-ekonomik seviye azaldıkça, bu yargılara katılmakla daha fazla örtüşüğünü görüyoruz.

Yine de bizim “siyasi iddialar” olarak kodladığımız “Almanya 3. havalimanımızı kısıyor.”, “Türkiye 2023 yılında dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasında yer alacak” yargıları, diğer yargılara göre daha geniş alanda seyrediyor, yani toplumsal doku haritası üzerinde katılanların odak noktaları ile katılmayanların odak noktaları arasında daha fazla mesafe bulunuyor. Zira bu iki yargıda siyasi tercih çok daha etkili oluyor.

Bizim komplo teorisi dediğimiz kalan 4 yargıya katılanların noktaları daha düşük sosyo-ekonomik seviyelere daha yakın ve bu durum yargıları tek tek analiz ederken değindiğimiz, sosyo-ekonomik seviye azaldıkça yargılara katılma oranlarının arttığına dair tespitlerimizle paralellik gösteriyor. Fakat “kesinlikle katılıyorum” diyenler ile “kesinlikle katılmıyorum” diyenler arasındaki mesafe daha az. Bu da komplo teorileri konusunda sosyoekonomik seviyenin bir fark yarattığını ama yarattığı farkın çok da büyük olmadığını gösteriyor.

Aşağıdaki gibi iddiaların ve komplo teorilerinin tamamına katılanları aynı toplumsal doku haritası üzerinde gösterince tamamına katılanların, Ak Parti'ye oy verenlerin noktasına komplo teorilerinin tamamına katılanlardan daha yakın olduğunu görüyoruz. Komplo teorilerin tamamına inananlar da Türkiye ortalamasına çok yakın.

Toplumun bilgi ilişkisi çok zayıf

KONDA Barometresi araştırmalarında sorduğumuz her sorunun topluma dair ipuçları taşımasına gayret ediyoruz. Komplolarına dair olan soruları da elbette eğlenmek için sormadık.

Öncelikle, herhangi bir konu “dış güç” ile ilişkilendirildiğinde Türkiye toplumunda o konunun alıcısı ciddi bir kitle oluşuyor ve raporda gördüğümüz gibi bu komplo teorilerine inanan kitleler toplumun geri kalanından hem eğitim hem de gelir olarak çok da farklı değiller. Bu kişiler siyasi bizlerin aileleri, arkadaşları, tanıdıkları, partilerin seçmenleri, şirketlerin müşterileri, çalışanları.

“Bizim kötülüğümüzü isteyen dış güçlerin” her daim varlığı sadece siyaset alanını değil, iş dünyasını da etkileme potansiyeline sahip. Zira bu kadar güçlü bir “dış güç” algısı, yabancı sermayeli ya da yabancı ortaklı her şirket için yarın yönetilmesi gereken bir krize dönüşebilir. Kaldı ki internette yapılan kısa bir arama ile dış politikada yaşanan gerilimlere göre özelleşmiş, ülke bazlı protesto edilmesi gereken firmalar listesine ulaşabiliyoruz.

Daha açık ifade etmek gerekirse; “Kontoryum” yarın sizlerin ürettiği ürünlerde bulunan çok tehlikeli bir kimyasal olabilir. Şirketinize aldığınız ortak, dünyayı yönettiği varsayılan beş aileden biri olabilir. Bir ürününüzle insanları kısırlaştırmakla itham ediliyor da olabilirsiniz. Bunların hepsi yanlış, gerçekle en ufak bir bağlantısı olmayan şeyler de olabilir. Fakat bu durumlarla yüzleştiğinizde o krizi yönetmek zorunda kalacaksınız. Tam da bu noktada, konuştuğumuz bu sorun bizce Türkiye toplumunun bilgi ile olan ilişkisinin zayıflığıdır ve bu ilişkiyi güçlendirmek için kriz yaşanması beklenmemelidir.

Türkiye toplumunun bilgi ile ilişkisini güçlendirmek hepimizin sorumluluđudur.

2.5. Teyit.org'un Komplolar Hakkında Değerlendirmesi

Teyit.org ekibi

Küreselleşmenin yarattığı rüzgarın bilgiye erişim kanallarımızı geliştirdiği bir gerçek. Bir bilim insanı, bir gazeteci, bir iş insanı veya bir siyasetçi bugün çantasındaki bilgisayardan dünyanın öbür ucunda gerçekleşen ve belki de pek önemli olmadığı düşünülebilecek bir trafik kazası hakkında bile, eğer doğru araçları kullanmayı biliyorsa, bilgiye erişebiliyor. Ancak bilgiye ulaşma olanağımızın günümüzde ucu bucağının görünmüyor olması bizlerin her zaman doğru bilgiye ulaşmak için amansız bir mücadele verdiği anlamına gelmiyor. Birey olarak etrafımızı çevreleyen toplumsal koşullar bizlere yaşama dair belirli kanaatler sunuyor. Bu kanaatlerin doğruluğu veya eğriliğinden ziyade mesele, genellikle benimsenen kanaatlerin eleştiriyi ve değişime ne denli açık olduğunda düğümleniyor. Eleştirel düşüncenin, bireylerin yaşamında oynadığı rol bu noktada değer kazanıyor.

Konda'nın elinizde tuttuğunuz bu raporu, **teyit.org** olarak bugüne kadar gözlemlediğimiz ve üzerinde çalıştığımız birçok vakayı özetler nitelikte. Rapor kapsamında göz önünde bulunduran komplo teorileri ve siyasi iddialardan elde edilen sonucun siyasi kutuplaşma ve dezenformasyon üzerine yapılan akademik çalışmaların bir kısmını destekliyor olması sıkıntıların esasında Türkiye'ye ve ülkemizde yaşayan insanlara özgü olmadığını gösteriyor. Nitekim bu sorunların çözümüne yönelik adımlar geliştirmek için de Amerika'yı yeniden keşfetmemiz gerekmiyor. Toplumun bilgi ile olan ilişkisini güçlendirmek, eleştirel düşünceyi toplumsal yaşamın derinliklerine yaymak için bugüne değin yapılan bilimsel çalışmalara bir göz atmak ve geleceğimizi görebilmek için Newton'ın deyimıyla "devlerin omuzlarında yükselmek" oldukça kıymetli.

Konda'nın bu raporunda ele alınan siyasi iddiaların AK Parti veya AK Parti seçmenleri tarafından geliştirilen argümanlar olması nedeniyle ulaşılan sonuçlar kapsamında AK Parti seçmeninin belirgin bir biçimde bahsi geçen bu argümanlara katılıyor olduğunu gözlemek oldukça doğal. Bu iddialar kapsamında dikkat çeken esas unsurun eğitim durumu olduğunu ifade etmek de mümkün. Her ne kadar rapordan, farklı siyasi partilerin benzeri iddialarına o partilerin seçmenlerinin vereceği reaksiyona dair bir çıkarım yapmak pek mümkün olmasa da durumun farklı olacağını düşünmek için de herhangi bir neden bulunmuyor. Eğitim durumu ile kimi zaman mübalağalı olduğu düşünülebilecek siyasi iddialara duyulan inanç arasında siyasi parti farkı gözetmeksizin nedensel bir bağ aramak için elimizde yeterli sayıda sebep var.

Teyit.org'da üzerine eğildiğimiz konular siyasi iddialardan ziyade genellikle toplumumuzun gündemine oturan şüpheli bilgiler, yaygın bilinen yanlışlar ve kimi zaman çeşitli medya kuruluşlarının da gündeme getirdiği şehir efsaneleri ile komplo teorileri. Bu bağlamda raporun komplo teorilerini irdeleyen kısmı üzerine söyleyebileceğimiz daha fazla söz olduğu ifade edilebilir.

Mesele sahte habere inanmak olunca, herhangi bir siyasi partinin tarafgirliğinin beraberinde getirdiği güdülenmiş muhakemeden ziyade muhakeme eksikliğinin önemli bir etmen olduğunu görüyoruz.²¹ Komplo teorilerini günlük yaşamımızda karşılaştığımız sahte haberlerden herhangi birine denkmiş gibi düşünmek kimi zaman yanıltıcı olsa da temelde komplo teorilerine duyulan inanç aynı sorunun bir parçası.

---

²¹ Lazy, not biased: Susceptibility to partisan fake news is better explained by lack of reasoning than by motivated reasoning. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S001002771830163X>

İnsanların kendilerini ait hissettikleri siyasi kimlikler genel olarak komplo teorilerine duyulan inancı doğrudan etkilemese de bu kimlikler kişilerin inandıkları komplo teorisini etkileyebiliyor.²² Bu duruma raporda yer alan ve Lozan Antlaşması'nın 2023 yılında biteceğine dair geliştirilen komplo teorisine farklı siyasi partileri destekleyen kişilerin verdiği yanıtları karşılaştırarak kolaylıkla tanık olmak mümkün.

Yapılan akademik çalışmalar farklı komplo teorilerinin bazı ortak yönlere sahip olabileceğini gösteriyor.²³ İyi ile kötü arasında süregelen bir mücadele içerisinde görünmeyen, kötü niyetli güçlerin gizli bir ajandayı uygulamaya koymaya çalıştığı, bu süreçte halkın dikkatini bu ajandadan farklı yönlere çekmek için çaba sarf ettiği iddialarına çoğu komplo teorisinde rastlamak mümkün. Raporda yer alan “GDO’lu tohumla bizi kısırlaştırmaya çalışıyorlar” gibi komplo teorilerinin özünde bu “gizli ajanda”dan parçalar bulmak mümkünken, “Dünyayı beş büyük aile yönetiyor” ve “İstanbul Boğazi’nda 17 trilyon dolar değerinde ‘Kontoryum’ elementi var ama dış güçler çıkarılmasına izin vermiyor” gibi komplo teorileriyle bireylerin siyasi iradesi ve siyasi alanda yaratabileceği etki gözardı edilerek görünmeyen güçlerin erişilemez, mutlak bir güce sahip olduğu tezleri pekiştiriliyor. Komplo teorilerine has bu özellik, seçim, şeffaflık, hesap verilebilirlik gibi demokrasinin vazgeçilmez mekanizmaları ve onları çalıştırmakla sorumlu kurumlara duyulan güven konusunda yapılacak tartışmalara da kapıyı aralıyor.

Konda'nın raporunda siyasi iddiaların ele alındığı kısımda ulaşılan bir sonuçtan farklı olarak komplo teorileri söz konusu olduğunda çarpıcı bir durumla karşılaşılıyor. Rapor incelendiğinde gerçeklikten kopuk bir düşünce sistemi içerisinde geliştirilen komplo teorilerine duyulan inanç söz konusu olduğunda eğitim seviyesinin dikkat çekici bir fark yaratmadığı görülüyor. Bu durumu, ülkemizdeki eğitim sisteminin bireylerin muhakeme yetilerini kuvvetlendirecek ve eleştirel düşünceyi geliştirecek nitelikte inşa edilmediği gerçeğiyle bir arada değerlendirmek mümkün.

Raporda ele alınan “sosyal medya kullananların daha eğitilmiş olmalarına karşın yine de komplolara ikna olmaları” hali söz konusu olduğunda ise önemli bir etken olarak *filtre balonlarını* görmek mümkün. Sosyal medya platformlarının kullandığı algoritmaların kullanıcılara sunulan içeriklerde komplo teorilerini ne denli filtrelediği bilgisi yeterince şeffaf bir biçimde paylaşılmıyor.²⁴ Kullanıcıların dikkatlerini çekerek onları sitede daha fazla tutmaya çalışan algoritmalar, bu süreçte kullanıcıların eğitim seviyeleri fark etmeksizin onları beğendikleri ve görmek istedikleri içeriklere yönlendiriyor. Kullanıcılar inanmayı arzu ettikleri bilgilerin bombardımanı altında kendi düşüncelerini pekiştirdikleri bir illüzyona kapılıyor.

Raporda elde edilen sonuçlarla birlikte düşünülmesi güç olan fakat ilerleyen dönemlerde hazırlanması muhtemel benzeri çalışmalar için yol gösterici olabilecek birkaç değişkenden daha söz etmek mümkün. Yapılan çalışmalarda, toplumsal değerlerde yaşanması muhtemel bir değişimden endişe duyan insanların komplo teorilerine inanmaya daha yatkın oldukları sonucuna ulaşıyor.²⁵ Bir diğer çalışmada siyasetle ilgili elde ettiği bilgileri gözünde büyütenlerin benzer bir yatkınlığa sahip olabileceği vurgulanıyor.²⁶

²² Belief in conspiracies largely depends on political identity

<https://today.yougov.com/topics/politics/articles-reports/2016/12/27/belief-conspiracies-largely-depends-political-iden>

²³ Oliver, J., & Wood, T. (2014). Conspiracy Theories and the Paranoid Style(s) of Mass Opinion. *American Journal of Political Science*, 58(4), 952-966.

²⁴ Social Network Algorithms Are Distorting Reality By Boosting Conspiracy Theories

<https://www.fastcompany.com/3059742/social-network-algorithms-are-distorting-reality-by-boosting-conspiracy-theories>

²⁵ The role of system identity threat in conspiracy theory endorsement

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/ejsp.2495>

²⁶ The illusion of explanatory depth and endorsement of conspiracy beliefs

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/ejsp.2504>

Teyit.org olarak gözlemlene imkanı bulduğumuz ve Konda'nın elinizdeki bu raporu ile birlikte düşünölebilecek bir başka husus ise komplo teorilerinin ortaya çıkış anı. Genel anlamda insanların kendilerini daha az güvende hissettikleri zamanlarda, kendilerine karşı bir tehdit oluşturduğunu hissettikleri konu başlıklarında komplo teorileri geliştirmeye ve bu teorileri yaymaya eğilimli olduklarını gözlemliyoruz. Türkiye'de özellikle seçim dönemlerinde yaptığımız çalışmalar bağlamında kendini güvende hissetmeyen seçmenlerin seçim sonuçlarına ilişkin bir şaibe arayışına giriştiğini, seçim günü ortaya çıkan onlarca usulsüzlük haberine yönelik komplo teorileri geliştirmeye veya var olan teorileri yaymaya başladıklarını gördük. Yakın dönemde bu tarz komplo teorilerinin başında Muharrem İnce'nin seçim gecesi kaçırıldığı iddiası geliyordu. Böylesi komplo teorilerinin ortaya çıkışında esas tetikleyici etmenin siyasi yanlışlıklar olduğu anlaşılıyor.

Bilgiye ulaşmak için kullandığımız araçların her an geliştiğı ve bilginin güvenilirliğini sorgulayabilmemiz için farklı yöntemlerin üretildiğı bir dönemde yaşıyoruz. Komplo teorilerinin etkisini kırmak ve düşünsel yanlışlıkları ortadan kaldırmak için elverişli bir ortama sahibiz. Bu noktada önümüzdeki en kritik görev ise değişime kendimizi açık tutmak ve toplumun da bu yönde bir irade sergilemesi için adım atmak. Konda'nın hazırladığı bu rapor adımlarımızı daha temkinli atabilmemiz için bizlere çok değerli içgörüler sağlıyor.

2.6. Değerlendirme ve Yorum

Evren Balta

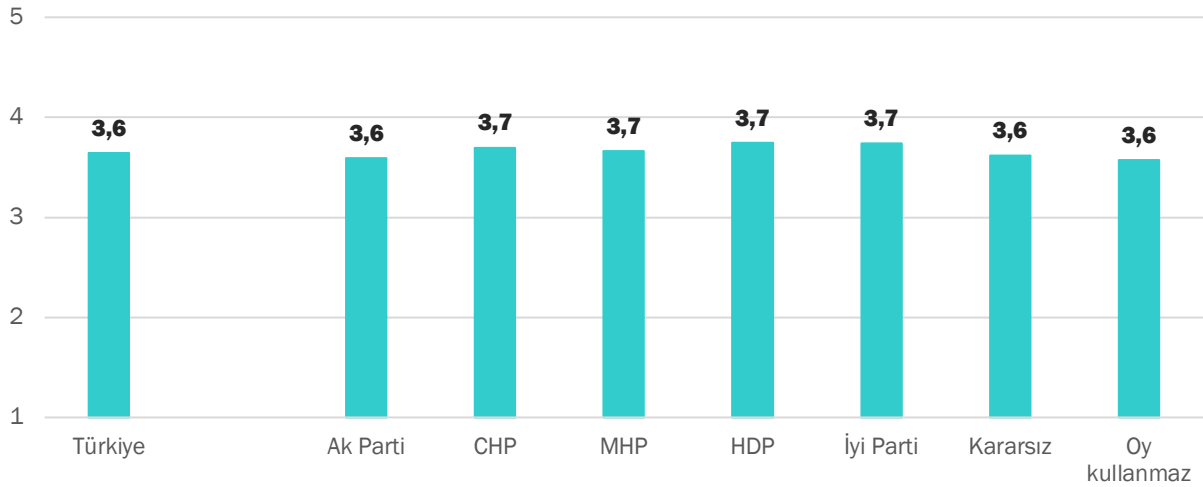
Özyeğin Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu araştırma üç temel soru ile yola çıktı: seçmen kitlesinin popülist tutumu ve bu tutumun partilere göre değişiklik gösterip göstermediği; siyasal partilerle kurulan negatif ilişki; ve hakikat sonrası toplumların temel özelliklerinden olan komplocu düşünce biçiminin yaygınlığı ve toplumsal dağılımı.

Popülist Tutum

Siyasal parti sistemi üzerine çalışan araştırmacılar üç temel siyasi tutumun varlığından bahseder. Bu tutumlardan ilki toplumun farklı çıkarlara sahip olduğu ve bu çıkarların farklı gruplarca temsilinin meşru ve arzu edilir olduğunu düşünen çoğulcu demokrasi yaklaşımıdır. Bu yaklaşımın uzlaşmanın önemine dikkat çeker. İkinci tutum toplumun konusunda uzman kişilerce yönetilmesi gerektiğini iddia eden ve siyasetin profesyonelleşmesine vurgu yapan elitist tutumdur. Üçüncü yaklaşım ise siyasetin kendisine yönelik bir öfkeyi siyasetin malzemesi haline getiren, toplumun birbiriyle uzlaşmaz bir biçimde halk ve elitler olarak ikiye bölündüğünü iddia eden, halkı genellikle tekil bir özne olarak kurgulayan ve o özneyi en iyi kendisinin temsil ettiği düşünen popülist tutumdur.

Popülizm Puanı

Bu araştırma Türkiye’de farklı seçmen grupları arasında popülist tutumun oldukça yaygın olduğunu ve sadece Ak Parti ile sınırlı olmadığını göstermiştir. Bu durum popülist tutum ve değerlerin Türkiye seçmeninde artık bir ana akım haline geldiğini göstermektedir. Nitekim popülizm üzerine olan çalışmalar genellikle popülist partilerin ya kısa süredir iktidarda oldukları ya da bu tutumların sınırlı sayıda küçük parti tarafından paylaşıldığı ülkelerde yapılmıştır. Türkiye gibi popülist siyasi söylemi kullanan bir partinin uzun süre iktidarda kaldığı bir örnekte bu tutum ve değerler artık bütün seçmen kitlesi tarafından paylaşılmaktadır.

Araştırmanın popülist tutum ve değerler konusundaki ilk soru grubu halkın iradesine ve demokrasinin en iyi yönetim biçimi olduğuna dair inanca ilişkindir. Bu araştırma bundan önceki pek çok araştırmasının da ortaya çıkardığı bir bulguyu bir kez daha desteklemiştir. Seçmenler halkın iradesinin önemine ve demokrasinin Türkiye için en uygun yönetim biçimi olduğuna dair yüksek oranlarda olumlu görüş bildirmişlerdir. Eğitim düzeyi, hayat tarzı, farklı gelir grupları açısından değerlendirdiğimizde bu görüşlere katılım konusunda anlamlı bir fark

bulunmamaktadır. Nitekim popülist siyasetlerde demokratik siyasal düzeni söylemsel olarak benimsemekte ve kendilerini demokrasi içinde tanımlamaktadırlar.

Popülizm söz konusu olduğunda ayırıcı olan popülist seçmenlerin demokrasiye yönelik desteklerinden daha ziyade siyaset ile kurdukları negatif ilişki (siyasete ve siyasetçilere duyulan güvensizlik); toplumdaki en derin çatışma ve bölünmenin seçkinler/elitler ve halk arasında yaşandığına dair inanç, siyasette uzlaşma karşı tutum ve sadece kendi siyasi partisinin halkın tek ve gerçek temsilcisi olduğuna dair inançtır.

Siyaset ve Siyasetçilere Güven

Siyaset ve siyasetçilere güven konusunda Ak Parti seçmenleri diğer parti seçmenlerine göre daha az popülist bir tutum sergilemişlerdir. Ak Parti'nin popülist söyleminde klasik olarak popülist partilere özgü olan siyasete güvensizlik olgusu, bürokrasiye güvensizlik olarak ortaya çıkmaktadır. Ak Parti seçmeni siyasete uzun süredir kendi oy verdiği partinin lideri/yöneticileri egemen olduğu için siyasete diğer parti seçmenlerinden daha yüksek oranda güven duyduğu söylenebilir. Ama yine de Ak Parti seçmeninin dahi sadece %17'si "siyasetçilerin çok laf söyleyip az iş yaptıkları" yargısına katılmadığını ve %51'i "siyasetçilerin kendi çıkarlarını korumak için her zaman uzlaştıkları" yargısına katıldığını ifade etmiştir. Bir diğer deyişle Ak Parti seçmeninde de siyasete ve siyasetçilere güvensizlik yüksektir. "Beni sıradan bir vatandaşın temsil etmesini isterim" yargısına ise en yüksek oranda HDP'li seçmenler katılmıştır (%55). HDP'yi sırasıyla İyi Parti (%49); MHP (%49), Ak Parti (%44) ve CHP (%43) seçmenleri izlemektedir.

Bölünme ve Uzlaşma

Popülist tutumun bir diğer ayırıcı unsurlarından olan "Toplumdaki en büyük bölünme elitler ile halk arasındadır" yargısına ise Türkiye toplumunun % 55'inin katıldığını görüyoruz. Eğitim seviyesi arttıkça ve yaşam tarzı modernleştikçe bu yargının doğruluğuna katılım oranı azalmaktadır. Fakat siyasi partilere oy verme üzerinden baktığımızda bu yargıya en yüksek oranda katılan parti seçmenleri (%64'ü) HDP'liler olmuştur. CHP seçmenleri arasında bu yargıya katılım oranı (%55) Ak Parti'den (%52) düşüktür. Popülist tutumun bir diğer önemli göstergesi ise siyasette uzlaşmadır. "Siyasette uzlaşma demek bir kişinin ilkelerinden vazgeçmesi demektir" yargısına en fazla katılan seçmen grubu %52'lik oranıyla İyi Parti'dir. İyi Parti'yi HDP (%47), MHP (%45), CHP (%40) ve son olarak Ak Parti (%34) izlemektedir.

Göçmenler

Popülist tutumun önemli göstergelerinden olan göçmenlere yönelik tutum sorusu olarak yönelttiğimiz "Türkiye'de Suriyeliler bizden daha iyi koşullarda yaşamaktadırlar" yargısına en yüksek oranda katılan MHP (%75) seçmenini HDP seçmeni (%74), CHP seçmeni (%74), İyi Parti seçmeni (%73) ve en son sırada Ak Parti (%58) seçmeni izlemektedir. "Rekabet teorileri" yeni gelen göçmen gruplara yönelik ayrımcı söylemlerin en yüksek oranda ülkedeki etnik grup hiyerarşinin en dezavantajlı konumunda yer alanlar ya da aynı iş gücü piyasasında göçmenlerle rekabet içindeki alt gelir grupları arasında daha yaygın olduğunu göstermektedir. Bizim verilerimiz geçinme durumu kötüleştikçe Suriyelilerin Türkiye'de bizden daha iyi koşullarda yaşadığını düşünenlerinin sayısının arttığını ve kendisini Kürt olarak tanımlayanların bu yargıya Türk olarak tanımlayanlardan biraz daha yüksek oranda katıldıklarını göstermiştir.

Tekçilik

Son olarak, popülist siyasetlerin en belirgin özelliği tekçilikleridir. Bütün popülist siyasetlerin halkın çıkarlarını en iyi ve tek kendilerinin temsil ettiğini iddia ederler. Bu tekçi iddia popülist siyasetlerin otoriter siyaset tarzlarına yönelmesindeki en önemli nedenlerden biridir. "Oy verdiğim parti Türkiye'de halkın tek ve en gerçek sesidir" yargısına en yüksek oranda (%84) HDP seçmenleri katılmıştır. HDP seçmenini sırasıyla Ak Parti (%83), CHP (%69), MHP (%68) ve İyi Parti (%68) izlemektedir.

Bu sonuçların gösterdiği en önemli bulgu Türkiye’de popülist tutum ve değerleri taşıyan en büyük seçmen grubunun Ak Parti seçmen grubu olmadığıdır. Türkiye toplumunun genel olarak popülist değerlerde ortaklaşmaktadır.

Negatif Partizanlık

Raporun tema bölümünün giriş bölümünde tartışıldığı gibi popülist siyasal tutumun en önemli açıklayıcı faktörlerinden biri negatif partizanlıktır. Negatif partizanlık seçmenin kimliğini kesinlikle oy vermeyeceği parti üzerinden tanımlaması anlamına gelmektedir ve toplumdaki kutuplaşma düzeylerinin artması ile de doğrudan ilişkilidir.

Elinizdeki veri seti göstermektedir ki Türkiye’deki siyasal parti sistemi negatif partizanlık üzerinden tamamen kutuplaşmış ve katılaşmıştır. Siyasal sistem birbirlerine oy geçişlerinin çok az olduğu Ak Parti/MHP; CHP/İyi Parti ve HDP olarak üç kutuplu bir şekil almış gözükmektedir. Bu kutuplaşma mevcut siyasal sistemin devam etmesinin en önemli nedeni olarak gözükmektedir. Bundan sonraki dönemlerde gerçekleşecek seçimlerde oy oranlarında büyük bir değişiklik olmadan temel kaymaların kutupların kendi içinde olacağını öngörmek mümkündür.

Yukarıdaki grafik Türkiye’deki negatif kimliklenme ve partiler arası ilişkileri göstermektedir. Grafikte verilen oranlarda söz konusu partiye asla oy vermeyeceğini söyleyen kişilerin oy oranıdır. Bu açıdan HDP Türkiye’de en yüksek negatif partizanlık oranına sahip partidir. Türkiye toplumunun %58,4’ü hiçbir seçimde hiçbir biçimde HDP’ye oy vermeyeceğini belirtmiştir. HDP’ye yönelik negatif tutum sırasıyla en yüksek MHP (%75), Ak Parti (%75), İyi Parti (%74) ve CHP (%53) seçmenleri arasındadır.

Seçmenlerin %28,5’i ise asla Ak Parti’ye oy vermeyeceğini ifade etmiştir. CHP seçmeninin %70’i; İyi Parti seçmeninin %62’si ve HDP seçmeninin %61’i Ak Parti adaylarına asla oy vermeyeceğini belirtmektedir. Ak Parti adaylarına yönelik negatif partizanlığın en düşük olduğu seçmen grubu MHP’dir (%25).

Seçmenlerin %35,1’i asla CHP’ye oy vermeyeceğini ifade etmiştir. CHP’ye yönelik negatif tutumun en ayırt edici yanı bu tutumun bütün parti grupları arasında göreceli eşit dağılmış olmasıdır. Ak Parti’nin %56’sı, MHP’nin %53, HDP’nin %43’ü ve İyi Parti’nin %32’si CHP’ye “kesinlikle” oy vermeyeceğini ifade etmektedir.

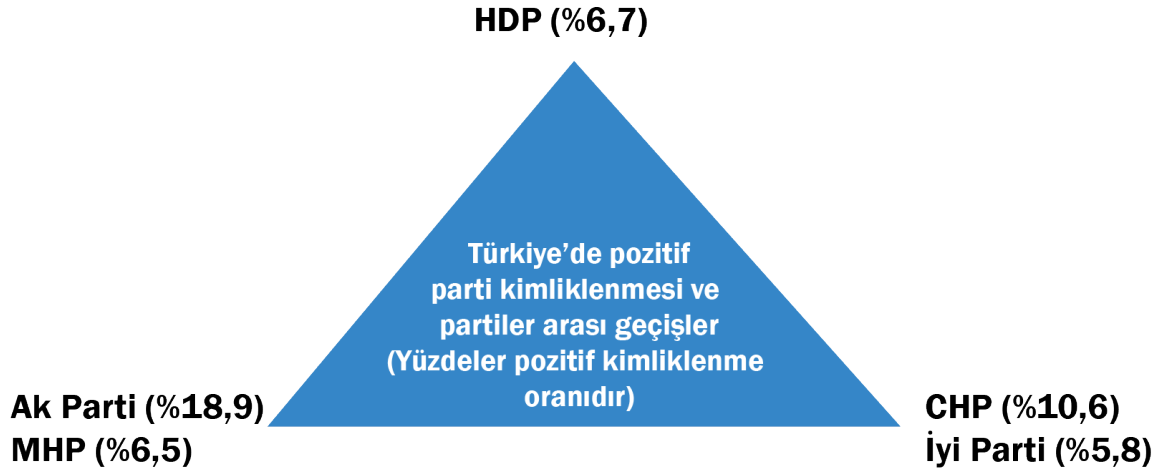
Ak Parti seçmenlerinin negatif partizanlığı ise en yüksek oranda CHP’ye yöneliktir. Ak Parti seçmenlerinin %95’i yerel seçimlerde CHP adaylarına oy vermeyeceklerini belirtmiştir. MHP

seçmenlerinin ise %94'ü yine CHP'ye oy vermeyeceklerini ifade etmektedirler. HDP seçmenlerinde %81'i CHP'ye oy vermeyeceklerini belirtmiştir. CHP adaylarına yönelik negatif partizanlığın en düşük olduğu seçmen grubu ise İyi Parti seçmenleridir (%58).

Ak Parti seçmenleri arasında ise MHP negatif partizanlığın en düşük olduğu, CHP seçmenleri arasında da İyi Parti negatif partizanlığın en düşük olduğu partiler olarak gözükmektedir. Bu durum seçmenler tercihlerin değiştirdiği durumlarda Ak Parti seçmenlerinin oylarının MHP'ye, CHP seçmenin oylarının da İyi Parti'ye kayacağını iddia etmemize temel teşkil edebilir (ya da tam tersi).

Olumlu Partizanlık

Yukarıdaki grafik bize partilerin değişmeyecek kemik seçmen kitlesini göstermektedir. Bu oranlara göre Ak Parti'nin kemik seçmen kitlesi %18,9, CHP'nin %10,6, HDP'nin %6,7, MHP'nin %6,5 ve İyi Parti'nin %5,8'dir. Bu oranlar üzerinden değerlendirdiğimizde Türkiye seçmenin siyasi partiler ile kurduğu ana ilişkinin olumlu partizanlıktan daha ziyade negatif partizanlık olduğunu iddia edebiliriz. Seçmenler partilere güçlü aidiyet duymaktan daha ziyade diğer partilere yönelik çok güçlü olumsuz duygular beslemektedirler. Bu güçlü olumsuz duygular siyasetteki mevcut dağılımın ana nedeni olarak gözükmektedir.

Negatif partizanlık oranlarının çok belirgin bir biçimde olumlu partizanlıktan daha yüksek çıktığı durumların popülist siyasal söylemin gelişmesine çok güçlü bir zemin hazırladığı ve toplumsal kutuplaşmayı arttırdığı daha önce popülizm üzerine olan yazında pek çok kere dile getirilmiştir. Bu çalışmada Türkiye'de benzer bir durum olduğunu göstermektedir.

Hakikat Sonrası Toplum?

Son olarak bu araştırma popülizmin yükselişine paralel bir biçimde seyreden hakikat sonrası toplum iddiasını herhangi bir bilimsel kaynağa ya da kurumsal akla dayanmayan komplo teorileri üzerinden ele aldı. Araştırmanın sonuçları tıpkı popülist değer ve tutumlar gibi komplo teorilerinin de Türkiye toplumunda çok yaygın kabul gördüğünü gösteriyor.

Buradaki önemli bir nokta siyasi iddialar ile kesişen ve kolektif duygulara (böbürlenme, haset, öfke) dayanan yargılara olan inancın siyasi parti desteğine göre çok ciddi bir farklılık göstermemesidir. Örneğin Almanya'nın 3. havaalanımızı kısıyor olduğu iddiası ya da Türkiye'nin 2023 yılında dünyanın en büyük ekonomileri arasında olacağı düşüncesi Ak Parti seçmenleri arasında yaygındır. Bu durumun nedeni hiç kuşkusuz bu iddiaları dile getiren ve yaygınlaştıran partinin Ak Parti olmasıdır. Dolayısıyla iddiaların bir "siyasi sahibi" vardır ve bu

iddialara olan inanç bu aktörün kim olduğu ile doğrudan bağlantılı olarak değişiklik göstermektedir.

Bunun dışında bir siyasi aktör tarafında desteklenmeyen, kişilere dağıtık ve merkezi olmayan (sosyal medya gibi) kanallardan ulaşan iddiaların daha geniş bir destekçi kitlesi bulduğu ve siyasi parti üzerinden değil, eğitim seviyesi, sosyal medya kullanıcılığı gibi değişkenler üzerinden desteklendiği görülmektedir. Bir diğer deyişle iddianın merkezi kayboldukça desteklenme oranı artmaktadır.

“GDO’lu gıdaların bizi kısırlaştıracağı”; “Lozan’ın 2023’de sona ereceği”, “dünyayı dört büyük ailenin” yönettiği gibi iddialar Türkiye toplumunun yarıya yakını tarafından akla yatkın iddialar olarak görmektedir. Üstelik veriler göstermektedir ki eğitim seviyesi arttıkça bu iddialara inanma oranı belirgin bir biçimde düşmemektedir. Hatta dünyayı beş büyük ailenin yönettiği iddiası üniversite mezunu kişiler arasında lise ve altı mezunu kişiler arasında olduğundan daha yaygındır. Kısacası eleştirel akla ve gerçekliği dayanmayan ve herhangi bir kurumsal temeli bulunmayan pek çok iddia farklı sosyo-ekonomik gruplar arasında geniş bir yankı bulmaktadır.

Sonuç

Bu araştırma Türkiye toplumunda popülist tutumların, popülizmi açıklayan negatif partizanlığın ve yine popülizmin en önemli unsurlarından olan gerçeklikle ilişki kaybının çok yaygın olduğunu ortaya koymuştur.

Raporun en önemli dört bulgusu şöyle sıralanabilir:

Türkiye’de popülizm bu açıdan sadece iktidar partisine ya da tek bir partiye özgü bir durum olarak açıklanamaz. Türkiye’de popülizm sağdan sola bütün partilerin seçmenleri tarafından sahiplenilen ve ana akımı etkisi altına almış bir olgu olarak değerlendirilmelidir.

Siyasi partilerin parti ile pozitif ilişki kuran kemik kitleleri siyasi partiler ile negatif ilişki kuran kitleden hem her parti bazında hem de genel olarak çok daha düşüktür. Dolayısıyla seçmenlerin oy davranışlarını bir partiyle kurulan pozitif ilişkiden daha ziyade diğer partilerle kurulan negatif ilişki belirlemektedir.

Siyasal partilere yönelik negatif tutum üzerinden bakıldığında üç kutuplu bir parti sistemi ortaya çıkmıştır ve oy geçişkenlikleri bu kutuplar arasında cereyan etmektedir.

Komple teorileri (yani rasyonel olmayan ve merkezi bulunmayan iddialar) yine eğitim düzeyi, yaşam tarzı ve/veya parti aidiyeti gibi faktörlerin belirgin bir rol oynamadığı çok geniş bir destekçi kitlesine sahiptir. Bu durum siyasetin toplumsal hezeyanları kışkırtabileceği, panik/öfke gibi duyguları kolaylıkla harekete geçebileceği bir toplumsal iklim yaratmaktadır. Bu açıdan popülizm hem bu tarz bir akıl yürütmenin egemen hale gelmesi durumundan beslenmekte, hem de bu durumu beslemektedir.

3. ARAŞTIRMANIN KÜNYESİ

3.1. Araştırmanın Genel Tanımı

Bu raporun dayanağı olan araştırmalar, KONDA Barometresi aboneleri için, KONDA Araştırma ve Danışmanlık A.Ş. tarafından gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın saha çalışması 3 – 4 Kasım 2018 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Bu rapor, Türkiye’deki 18 yaş üstü yetişkin nüfusun, saha çalışmasının yapıldığı günlerdeki siyasi eğilimlerini, tercihleri ve profillerini yansıtmaktadır.

Araştırma, Türkiye’nin 18 yaş üstü yetişkin nüfusunu temsil edecek deneklerin tercihlerindeki eğilim ve değişimleri belirlemek ve izlemek için tasarlanmış ve uygulanmıştır. Araştırmanın bulgularının hata payı, yüzde 95 güven aralığında +/- 1,7, yüzde 99 güven aralığında yüzde +/- 2,3’dür.

3.2. Örneklem

Örneklem, ADNKS (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi) verilerine dayalı mahalle ve köylerin nüfus büyüklükleri ve eğitim seviyeleri verileri ile 1 Kasım 2015 Genel seçimlerinin mahalle ve köy sonuçları katmanlandırılarak hazırlanmıştır. Yerleşim yerleri önce kırsal/kent/metropol olarak ayrıştırılmış ve 12 bölge esas alınarak örneklem tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında, 30 ilin merkez dahil 103 ilçesine bağlı 148 mahalle ve köyünde 2662 kişiyle hanelerinde yüzyüze görüşülmüştür. Her bir mahallede gerçekleştirilen 18 anket için yaş ve cinsiyet kotası uygulanmıştır.

Gidilen il	30
Gidilen ilçe	103
Gidilen mahalle/köy	148
Görüşülen denek	2662

Yaş grubu	Kadın	Erkek
18-32 yaş	3 denek	3 denek
33-48 yaş	3 denek	3 denek
49 yaş ve üstü	3 denek	3 denek

	Düzye 1 (12 bölge)	Gidilen iller
1	İstanbul	İstanbul
2	Batı Marmara	Balıkesir, Tekirdağ
3	Ege	Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa
4	Doğu Marmara	Bolu, Bursa, Eskişehir, Kocaeli
5	Batı Anadolu	Ankara, Konya
6	Akdeniz	Adana, Antalya, Hatay, Mersin
7	Orta Anadolu	Kayseri, Sivas
8	Batı Karadeniz	Samsun, Tokat
9	Doğu Karadeniz	Trabzon
10	Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum, Kars
11	Ortadoğu Anadolu	Elazığ, Malatya, Van
12	Güneydoğu Anadolu	Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa

	Anketin yapıldığı bölge	Kır	Kent	Metropol	Toplam
1	İstanbul			19,0%	19,0%
2	Batı Marmara	,7%	3,4%	,7%	4,7%
3	Ege	2,0%	6,8%	5,4%	14,2%
4	Doğu Marmara	1,4%	2,7%	6,0%	10,1%
5	Batı Anadolu	,7%	2,0%	6,8%	9,5%
6	Akdeniz	1,7%	5,4%	4,9%	12,0%
7	Orta Anadolu	,7%	2,7%	1,4%	4,8%
8	Batı Karadeniz	1,4%	3,8%	,7%	5,8%
9	Doğu Karadeniz	1,4%	2,0%		3,3%
10	Kuzeydoğu Anadolu	1,4%	1,4%		2,7%
11	Ortadoğu Anadolu	1,4%	2,7%	,7%	4,7%
12	Güneydoğu Anadolu	2,0%	3,0%	4,1%	9,1%
	Toplam	14,6%	35,8%	49,6%	100,0%

4. TÜM CEVAP DAĞILIMLARI

4.1. Deneklerin Profili

Cinsiyet	Yüzde
Kadın	50,6
Erkek	49,4
Toplam	100,0

Yaş	Yüzde
18 - 32 yaş	31,6
33 - 48 yaş	35,3
49+ yaş	33,1
Toplam	100,0

Eğitim durumu	Yüzde
Okuryazar değil	6,4
Diplomasız okur	2,0
İlkokul mezunu	28,2
İlköğretim / Ortaokul mezunu	14,9
Lise mezunu	29,0
Üniversite mezunu	17,6
Yüksek lisans / Doktora	2,0
Toplam	100,0

Eğitim durumu (gruplanmış)	Yüzde
Lise altı	51,5
Lise	29,0
Üniversite	19,5
Toplam	100,0

Nerede büyüdü	Yüzde
Köy	30,2
Kasaba / İlçe	24,1
Şehir	34,1
Büyükşehir / Metropol	11,7
Toplam	100,0

Hane kişi sayısı	Yüzde
1 - 2 kişi	21,0
3 - 5 kişi	62,9
6 - 8 kişi	14,4
9 ve daha fazla kişi	1,7
Toplam	100,0

Hayat tarzı kümesi	Yüzde
Modern	27,6
Geleneksel Muhafazakâr	46,5
Dindar Muhafazakâr	26,0
Toplam	100,0

Çalışma durumu	Yüzde
Devlet memuru	5,5
Özel sektör	7,4
İşçi	8,3
Esnaf	7,3
Tüccar / iş adamı	1,0
Serbest meslek sahibi	2,6
Çiftçi, ziraatçı, hayvancı	3,3
Çalışıyor, diğer	4,5
Emekli	13,9
Ev kadını	31,3
Öğrenci	8,4
İşsiz	5,0
Çalışamaz halde	1,5
Toplam	100,0

Çalışma durumu (gruplanmış)	Yüzde
Üst düzey	16,5
İşçi, esnaf, çiftçi	23,4
Emekli	13,9
Evkadını	31,3
Öğrenci	8,4
İşsiz	6,5
Toplam	100,0

Sosyal medya	Yüzde
Facebook	45,0
Twitter	20,1
Whatsapp	55,8
Youtube	30,2
Instagram	36,5
Diğer	,9
İnternete giriyorum ama sosyal medyayı kullanmıyorum.	7,5
İnternete hiç girmiyorum.	26,4

Haber seyrettiği TV kanalı	Yüzde
İzlemiyorum	,5
Haberleri TV'den takip etmiyorum.	17,7
A Haber	8,2
ATV	14,6
CNN Türk	1,9
Fox TV	22,1
Haber Türk	1,8
Halk TV	2,0
Kanal 7	1,2
Kanal D	5,4
NTV	2,2
Show TV	5,7
Star TV	3,0
TRT	10,5
Ulusal Kanal	,2
Diğer kanallar	3,0
Toplam	100,0

Bu hanenin malı olan arabanız var mı?	Yüzde
Var	48,3
Yok	51,7
Toplam	100,0

Dindarlık	Yüzde
İnançsız	4,1
İnançlı	26,7
Dindar	55,0
Sofu	14,2
Toplam	100,0

Etnik köken	Yüzde
Türk	79,7
Kürt	14,8
Zaza	2,2
Arap	1,4
Diğer	1,9
Toplam	100,0

Din/mezhep	Yüzde
Sünni Müslüman	93,1
Alevi Müslüman	4,7
Diğer	2,2
Toplam	100,0

Aylık hane geliri	Yüzde
700 TL ve altı	2,0
701 - 1200 TL	6,3
1201 - 2000 TL	35,1
2001 - 3000 TL	23,0
3001 - 5000 TL	23,3
5001 TL ve üstü	10,2
Toplam	100,0

Ekonomik sınıflar	Yüzde
Alt gelir	18,8
Alt orta sınıf	35,3
Yeni orta sınıf	25,7
Üst gelir	20,1
Toplam	100,0

Yüzme biliyor musunuz?	Yüzde
Evet, yüzme biliyorum.	48,9
Hayır, yüzme bilmiyorum.	51,1
Toplam	100,0

Oturulan evin tipi	Yüzde
Gecekondu/diş sivasız apartman	5,1
Müstakil, geleneksel ev	26,1
Apartment	63,5
Site içinde	5,3
Toplam	100,0

4.2. Popülist Tutumlar

Meclis halkın iradesini takip etmeli ve saygı göstermelidir.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	0,6
Katılmıyorum	1,3
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	3,4
Katılıyorum	43,5
Kesinlikle katılıyorum	51,1
Toplam	100,0

Demokrasi sorunları olsa bile en iyi yönetim biçimidir.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	1,3
Katılmıyorum	4,2
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	9,4
Katılıyorum	42,6
Kesinlikle katılıyorum	42,5
Toplam	100,0

En önemli siyasi kararları halk değil, siyasetçiler vermelidir.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	20,9
Katılmıyorum	28,6
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	19,6
Katılıyorum	19,1
Kesinlikle katılıyorum	11,8
Toplam	100,0

Toplumdaki en önemli bölünme elitler ile halk arasındadır.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	6,2
Katılmıyorum	14,9
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	23,2
Katılıyorum	33,0
Kesinlikle katılıyorum	22,7
Toplam	100,0

Beni sıradan bir vatandaşın temsil etmesini, bir siyasetçinin temsil etmesine tercih ederim.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	9,7
Katılmıyorum	21,0
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	23,8
Katılıyorum	30,8
Kesinlikle katılıyorum	14,7
Toplam	100,0

Siyasetçiler çok laf söyleyip az iş yaparlar.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	2,9
Katılmıyorum	8,4
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	15,3
Katılıyorum	35,5
Kesinlikle katılıyorum	37,9
Toplam	100,0

Siyasette uzlaşma demek bir kişinin ilkelerinden vazgeçmesi demektir.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	9,4
Katılmıyorum	22,5
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	28,4
Katılıyorum	25,8
Kesinlikle katılıyorum	13,9
Toplam	100,0

Siyasetçiler kendi ayrıcalıklarını korumak için her zaman uzlaşırlar.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	5,1
Katılmıyorum	12,4
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	23,6
Katılıyorum	36,2
Kesinlikle katılıyorum	22,7
Toplam	100,0

Türkiye'deki Suriyeliler bizden daha iyi koşullarda yaşıyorlar.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	5,7
Katılmıyorum	14,1
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	13,0
Katılıyorum	28,3
Kesinlikle katılıyorum	38,8
Toplam	100,0

Oy verdiğim parti, Türkiye'deki halkın tek ve gerçek sesidir.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	4,0
Katılmıyorum	10,0
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	19,4
Katılıyorum	33,9
Kesinlikle katılıyorum	32,7
Toplam	100,0

4.3. Negatif Parti Kimlikleri

Oy verir mi: Ak Parti adayı için Yerel Seçimler/Belediye Başkanlığı	Yüzde
Kesinlikle vermezdim.	30,4
Vermezdim.	22,7
Verirdim.	26,8
Kesinlikle verirdim.	20,1
Toplam	100,0

Oy verir mi: Ak Parti adayı için Genel Seçimler/Meclis	Yüzde
Kesinlikle vermezdim.	31,1
Vermezdim.	24,6
Verirdim.	23,2
Kesinlikle verirdim.	21,1
Toplam	100,0

Oy verir mi: CHP adayı için Yerel Seçimler/Belediye Başkanlığı	Yüzde
Kesinlikle vermezdim.	37,5
Vermezdim.	32,8
Verirdim.	18,1
Kesinlikle verirdim.	11,6
Toplam	100,0

Oy verir mi: CHP adayı için Genel Seçimler/Meclis	Yüzde
Kesinlikle vermezdim.	38,3
Vermezdim.	32,7
Verirdim.	17,2
Kesinlikle verirdim.	11,9
Toplam	100,0

Oy verir mi: HDP adayı için Yerel Seçimler/Belediye Başkanlığı	Yüzde
Kesinlikle vermezdim.	61,8
Vermezdim.	24,3
Verirdim.	6,7
Kesinlikle verirdim.	7,2
Toplam	100,0

Oy verir mi: HDP adayı için Genel Seçimler/Meclis	Yüzde
Kesinlikle vermezdim.	61,5
Vermezdim.	23,9
Verirdim.	7,3
Kesinlikle verirdim.	7,3
Toplam	100,0

Oy verir mi: MHP adayı için Yerel Seçimler/Belediye Başkanlığı	Yüzde
Kesinlikle vermezdim.	37,2
Vermezdim.	29,5
Verirdim.	26,1
Kesinlikle verirdim.	7,2
Toplam	100,0

Oy verir mi: MHP adayı için Genel Seçimler/Meclis	Yüzde
Kesinlikle vermezdim.	37,3
Vermezdim.	31,2
Verirdim.	24,1
Kesinlikle verirdim.	7,4
Toplam	100,0

Oy verir mi: İyi Parti adayı için Yerel Seçimler/Belediye Başkanlığı	Yüzde
Kesinlikle vermezdim.	40,7
Vermezdim.	35,0
Verirdim.	18,2
Kesinlikle verirdim.	6,2
Toplam	100,0

Oy verir mi: İyi Parti adayı için Genel Seçimler/Meclis	Yüzde
Kesinlikle vermezdim.	40,6
Vermezdim.	35,8
Verirdim.	17,0
Kesinlikle verirdim.	6,5
Toplam	100,0

Genel olarak Türkiye'de demokrasinin işleyişinden ne kadar memnunsunuz?	Yüzde
1-Hiç memnun değilim	24,4
2	5,2
3	8,8
4	6,8
5	16,8
6	8,8
7	8,4
8	9,1
9	3,8
10-Çok Memnunum	8,0
Toplam	100,0

Sol-sağ ekseninde neredesiniz? (1 en solda 10 en sağda olmak üzere)	Yüzde
1-Sol	9,8
2	4,0
3	5,9
4	5,5
5	23,9
6	9,7
7	8,3
8	9,9
9	5,7
10-Sağ	17,1
Toplam	100,0

Siyasete olan ilginizi nasıl tanımlarsınız?	Yüzde
1-Hiç ilgili değilim	11,9
2	5,7
3	7,6
4	9,2
5	21,2
6	12,0
7	11,5
8	9,1
9	4,1
10-Çok ilgiliyim	7,7
Toplam	100,0

4.4. Komplolar

Lozan Antlaşması 2023 yılında sona erecek.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	11,2
Katılmıyorum	16,3
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	25,5
Katılıyorum	34,4
Kesinlikle katılıyorum	12,6
Toplam	100,0

İstanbul Boğazı'nda 17 trilyon dolar değerinde "Kontoryum" elementi var ama dış güçler çıkarılmasına izin vermiyor.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	12,1
Katılmıyorum	18,1
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	37,1
Katılıyorum	23,2
Kesinlikle katılıyorum	9,5
Toplam	100,0
Türkiye'nin nüfusu 80 milyonun üzerindedir.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	2,1
Katılmıyorum	2,2
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	9,0
Katılıyorum	48,2
Kesinlikle katılıyorum	38,5
Toplam	100,0
Almanya 3. Havalimanımızı kısıkanıyor.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	19,6
Katılmıyorum	17,2
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	18,7
Katılıyorum	27,4
Kesinlikle katılıyorum	17,2
Toplam	100,0
Türkiye 2023 yılında Dünya'nın en büyük 10 ekonomisi arasında olacak.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	22,9
Katılmıyorum	22,8
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	20,1
Katılıyorum	23,3
Kesinlikle katılıyorum	10,9
Toplam	100,0

Dünyayı beş büyük aile yönetiyor.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	9,3
Katılmıyorum	14,5
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	28,9
Katılıyorum	31,5
Kesinlikle katılıyorum	15,9
Toplam	100,0
GDO'lu tohumla bizi kısırlaştırmaya çalışıyorlar.	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	7,0
Katılmıyorum	11,6
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	22,6
Katılıyorum	35,5
Kesinlikle katılıyorum	23,3
Toplam	100,0

5. TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Barometre raporlarında yer alan tüm bulgular, araştırmaların saha çalışmalarında görüşülen kişilerle yüz yüze yapılan anketlerde sorulan sorulara dayandırılmaktadır. Bazı sorular ve cevap seçenekleri sonrasında kısaltılarak veya basitleştirilerek, raporda gündelik dilde kullanılan terimlerle ifade edilmektedir. Örneğin kendini ne kadar dindar gördüğüne dair soruya cevaben “İnançlı ama dinin gereklerini pek yerine getiremeyen biri” için, raporda kısaca “inançlı” ifadesi kullanılmaktadır. Bu bölüm hem Barometre raporunu eline ilk defa alanlar için, hem de terimlerle ilgili açıklamaya ihtiyaç duyanlar için hazırlanmıştır. İlk tabloda terimler ve açıklamaları, daha sonraki tablolarda bu terimlerin kaynağı olan soru ve cevap metinleri yer almaktadır.

AÇIKLAMA

Alevi Müslüman:	Kendi din / mezhebini Alevi Müslüman olarak tanımlayan kişi
Alt Orta Sınıf:	Kişi başı geliri ortadaki yüzde 60'lık kesimde olan ama otomobili olmayan kesim
Alt Sınıf:	Kişi başı geliri en düşük olan yüzde 20'lik kesim
Arap:	Kendi etnik kökenini Arap olarak tanımlayan kişi
Başörtülü:	Kendisi veya erkekse eşinin başörtüsü ile örtündüğünü belirten kişi
Çarşaf:	Kendisi veya erkekse eşinin çarşafı ile örtündüğünü belirten kişi
Dindar:	Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan dindar biri
Dindar Muhafazakâr:	Kendi hayat tarzını dindar muhafazakâr olarak tanımlayan kişi
Geleneksel Muhafazakâr:	Kendi hayat tarzını geleneksel muhafazakâr olarak tanımlayan kişi
İnançlı:	İnançlı ama dinin gereklerini pek yerine getiremeyen biri
İnançsız:	Dinin gereklerine pek inanmayan biri
Kent:	Nüfusun 4000'in üstünde olan yerleşim yerleri (idari tanımdan farklıdır)
Kır:	Nüfusun 4000'in altında olan yerleşim yerleri (idari tanımdan farklıdır)
Kürt:	Kendi etnik kökenini Kürt olarak tanımlayan kişi
Metropol:	Nüfusu en yüksek 15 şehrin bütünlük şehir merkezi sınırlarındaki yerleşim yerleri (idari tanımdan farklıdır)
Modern:	Kendi hayat tarzını modern olarak tanımlayan kişi
Örtünmeyenler:	Kendisi veya erkekse eşinin örtünmediğini belirten kişi
Sofu:	Dinin tüm gereklerini tam yerine getiren dindar biri
Sünni Müslüman:	Kendi din / mezhebini Sünni Müslüman olarak tanımlayan kişi
Türbanlı:	Kendisi veya erkekse eşinin türbanla örtündüğünü belirten kişi
Türk:	Kendi etnik kökenini Türk olarak tanımlayan kişi
Üst Sınıf:	Kişi başı geliri en yüksek olan yüzde 20'lik kesim
Yeni Orta Sınıf:	Kişi başı geliri ortadaki yüzde 60'lık kesimde olan ve otomobili olan kesim
Zaza:	Kendi etnik kökenini Zaza olarak tanımlayan kişi
Çoklu İlişkisel/Mütekabiliyet Analizi (ÇMA)	Nominal-kategorik veriler arasında bulunan ilişkilerin yapısını ve aralarındaki olası örüntüleri iki boyutlu bir düzlemde göstermeye yarayan bir veri analizi tekniğidir. Mütekabiliyet Analizinin (MA)

(Multiple Correspondence Analysis)

ikiden fazla değişkenli, büyük veri setlerine uygulanması ihtiyacına karşılık verir.

ÇMA, 60'lı yıllarda matematikçi ve dilbilimci Jean-Paul Benzécri'nin çalışmaları ile şekillenmiş, 80'lerde hakkındaki araştırmaların İngilizceye çevrilmeye başlanması ve Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün makalelerinde bu yöntemle yer vermesi ile bu alandaki çalışma ve yayınlar hızla artmıştır.

5.1. Terimlerin Kaynağı Olan Soru ve Veriler

Kendinizi, hayat tarzı bakımından aşağıda sayacağım üç gruptan hangisinde sayarsınız?

Modern

Geleneksel Muhafazakâr

Dindar Muhafazakâr

Hepimiz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız, ama değişik etnik kökenlerden olabiliriz; Siz kendinizi, kimliğinizi ne olarak biliyorsunuz veya hissediyorsunuz?

Türk

Kürt

Zaza

Arap

Diğer

Dindarlık açısından kendinizi aşağıda okuyacaklarımdan hangisiyle tarif edersiniz?

Dinin gereklerine pek inanmayan biri

İnançlı ama dinin gereklerini pek yerine getiremeyen biri

Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan dindar biri

Dinin tüm gereklerini tam yerine getiren dindar biri

Kendinizi ait hissettiğiniz dininiz ve mezhebınız nedir?

Sünni Müslüman

Alevi Müslüman

Diğer

Yerleşim Kodu (Örneklemeden gelen veri)

Kır

Kent

Metropol

Eşiniz veya siz, sokağa çıkarken başınızı örtüyor musunuz? Nasıl örtüyorsunuz?

Örtünmüyor

Başörtüsü

Türban

Çarşaf

Bekâr erkek

Ekonomik sınıflar (Hanedeki kişi sayısı, hane geliri ve otomobil sahipliği kullanılarak hesaplanıyor)

Alt sınıf

Alt orta sınıf

Yeni orta sınıf

Üst sınıf